

Anna-Kaisa Ylikotila

Yhteiskunnallisten äitien vapaussota

Jyväskyläläiset naiset valistus- ja auttamistyössä vuosina 1920–25

4.4.2014

Jyväskylän yliopisto
Historian ja etnologian laitos
Suomen historian pro gradu-tutkielma

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Ylikotila, Anna-Kaisa	
Työn nimi – Title Yhteiskunnallisten äitien vapaussota – Jyväskyläläiset naiset valistus- ja auttamistyössä vuosina 1920–25	
Oppiaine – Subject Suomen historia	Työn laji – Level Pro gradu-tutkielma
Aika – Month and year Huhtikuu 2014	Sivumäärä – Number of pages 127
Tiivistelmä – Abstract <p>Tutkielmassa käsitellään yhteiskunnallisen äitiyden ilmiötä ja sen toteutumista jyvaskyläläisten naisten toiminnassa vuosina 1920–25. Tutkimuksen päämääränä on selvittää yhteiskunnallisen auttamisen ja kansallisen puhtauden puolesta toimineiden naisten tekemä työ, miten sitä käytännössä toteutettiin ja millaisena toimijanaiset itse työnsä kokivat. Tutkimuksessa pyritään selvittämään paitsi yhteiskunnallisen äitiyden ilmiötä, myös tarkastelemaan naistoimijoiden omia kokemuksia sen suhteen. Lähdeaineistona on käytetty naisyhdistysten toiminnasta kertovia pöytäkirjoja, toimintakertomuksia, kirjeitä ja ohjelmalehtisiä sekä Jyväskylän seminaarin naisosaston luokkapäiväkirjoja. Nimenomaan naisyhdistykset sekä opettajan ammatti olivat tärkeimpiä kanavia naisten toteuttamassa valistustoiminnassa, mistä johtuen tutkimuksessa on keskitytty näihin aineistoihin.</p> <p>Yhteiskunnallisen äitiyden ilmiössä oli kyse naisten äidillisestä toiminnasta, joka ei enää kohdistunut vain kotiin ja omaan lähipiiriin, vaan myös ympäröivään yhteiskuntaan. Tätä kautta naisten roolia toimijana ei enää rajattu pelkästään kodin piiriin, vaan naiset saivat legitimoidun syyn toimia aktiivisesti osana ympäröivää yhteiskuntaa. Naisilla oli tärkeä rooli nimenomaan kansanvalistustoiminnassa ja yhteiskunnallinen äitiys oli suomalaisessa yhteiskunnassa merkittävä askel kohti sukupuolten välistä tasa-arvoa. Tutkimuksen avulla muodostuu kokonaiskuva ajanjakson yhteiskunnasta sekä sen mentaalisisista ajattelumalleista, niiden toteutumisesta yhteisön toiminnassa sekä siitä, millainen naisten rooli oli kansanvalistuksen käytännön toteutuksessa ja miten sitä toteutettiin.</p>	
Asiasanat – Keywords: naishistoria; järjestötoiminta; yhteiskunnallinen äitiys; puhtausoppi; auttamistyö; kansanvalistus; rotuhygieniat; kieltolaki; Jyväskylän seminaari	
Säilytyspaikka – Depository: Jyväskylän yliopiston Historian ja etnologian laitos	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällysluettelo

1 Tutkimuksen perusteet.....	1
1.1 Kysymys kaupunkioloista	1
1.2 Tutkimustehtävä	12
1.3 Alkuperäislähteet	19
1.4 Metodit	21
2 Jyväskylä ja sen merkitys naistoiminnalle.....	32
2.1 Kaupungin perustaminen ja sen kehitys	32
2.2 Sisällissota ja jälleenrakentaminen.....	35
3 Naistoimijat ja toiminnan kanavat.....	43
3.1 Yhteiskunnallinen äitiys ilmiönä	43
3.2 Naisjärjestöjen tehtävä.....	57
4 Kansan terveyden- ja puhtaudenhuolto	67
4.1 Terveyden määrittelystä.....	67
4.2 ”Sangen huono” siveellisyytilanne	73
5 Kansanvalistus.....	78
5.1 Alkoholikysymys.....	78
5.2 Yhteistyö raittiusliikkeiden kanssa	83
5.3 Kansanvalistuksellinen keskustelu	89
6 Tavoitteena aktiivinen kansalainen.....	95
6.1 Kansakoululaitoksen merkitys valistustyössä	95
6.2 Aktiivisen kansalaisuuden malli	102
7 Naisyhdistykset ja työn mielekkyys	111
8 Naisten tekemä auttamis- ja valistustyö	119
Lähteet	128
Liite 1: Naiset suurimmissa joukkojärjestöissä vuosina 1885–1913.....	140
Liite 2: Naisjäsenten lukumäärä järjestöissä vuosina 1885–1913.....	141

1 Tutkimuksen perusteet

1.1 Kysymys kaupunkiloista

Tutkimuksessa käsitellään jyvaskyläläisiä naisia, jotka tekivät auttamistyötä sekä toimivat kansanvalistuksen ja kansallisen puhtauden puolesta vuosina 1920–1925. Koska tutkimuskehikseen ja ajalliseen kontekstiin vaikuttavat olennaisesti rotuhygienian ja eugeniikan kaltaiset ilmiöt, on ennen varsinaista tutkimusta tärkeää selvittää ajanilmiöiden merkitystä ja näiden ajattelumallien laajempaa vaikutusta.

1800-luvun Euroopassa nopea kaupungistuminen herätti suoranaista kauhua ja pelkoa. Kaupungistumisen ja teollistumisen seurauksena Euroopan suurkaupungeista muodostui elinoloiltaan ahtaita ja alkeellisia, joten erilaiset sairausepidemiat olivat räjähtävän voimakkaita ja tappavia. Ihmisen asuinympäristön nähtiin rinnastuvan suoraviivaisesti hänen elintapoihinsa ja hyvinvointiinsa, mistä johtuen turmiollista ja rappiollista kaupunkiympäristöä alettiin pitää haitallisena ihmissuvulle. Pelättiin rodun rappeutumista kontrolloimattomissa olosuhteissa, ja erityisesti ylempien yhteiskuntaluokkien pelkoa ruokki vallitseva käsitys kaupunkien yleisestä moraalittomuudesta. Poliittiset ilmiöt kuten demokratisoituminen ja sosialismi herättivät epäluuloisuutta erityisesti ylempien kansanosien keskuudessa ja negatiiviset tunteet kohdistettiin ennen kaikkea kontrolloimattomiin ihmismassoihin.¹ Kaupungistuminen ja sen aiheuttama pelko leimasivat aikalaisajattelua: monet ongelmat kulminoituivat kaupungistumisen myötä, mikä lisäsi kehämäisesti huolta kaupungeissa elävien siveyden ja moraalien suhteen. Joidenkin ongelmien, kuten prostituution, uskottiin johtuvan suoranaisesti kaupungistumisesta.²

Kyiseiselle vuosisadalle tyypillinen ilmiö oli tieteiden arvostaminen, mikä johti tieteiden suosion kasvuun. Niihin alkoi yhä useammin sekoittua pseudotieteisiä ajatuksia sekä suoranaisia (kansan)uskomuksia. 1900-luvulle tultaessa tieteet ja erityisesti lääketiede olivat popularisoituneet siinä määrin, että niitä voi aiheellisesti tarkastella eräänlaisina oman aikansa muoti-ilmiöinä. Suomessakin erilaisia näennäisesti luonnontieteeseen nojaavia kasvatusta- ja seksuaalivalistusoppaita sekä sukupuolimoraalia koskevia

1 Mäkinen 1992, 22 - 23; Markkola 1994, 24.

2 Nygård 1998, 52: prostituutiosta ongelmana kts. lisää Häkkinen 1995.

kannanottoja oli julkaistu aina 1880-luvulta lähtien, mutta kiihtyvällä tahdilla niitä ilmestyi nimenomaan 1900-luvun alkuvuosina. Lukeneisto teki saamiensa tietojen pohjalta omia päätelmiään ja tulkintojaan, ja esimerkiksi hermosairaudet saivat osakseen runsaasti huomiota: niistä syntyi kansanomaisia tulkintoja tiedon välittyessä myös yhteiskunnan alempiin luokkiin. Käsitys hermosairauksista oli varsin liukuva ja niitä tulkittiin mitä erilaisimmilla tavoilla, varsinkin siirtyessään eteenpäin tietoon saattoi sekoittua uskomuksia ja muuta siihen varsinaisesti kuulumattomia piirteitä. Merkille pantavaa on tapa, jolla mitä erilaisimmat oireet ja sairaudet pystyttiin nyt ”selittämään” hermoista johtuvaksi.

Hermosairauksien merkitys korostui lähes koko kansan lääketieteellisenä ajattelumallina, josta naisten uskottiin eniten kärsivän. Toisaalta se oli sairaus, joka ei sinänsä erotellut rahvasta kuin ylempiäkään yhteiskuntaluokkia.³ Vakavien mielisairauksien ja psyykkisen terveyden väliin voitaisiin sijoittaa harmaa vyöhyke, jolle vaikuttaisi tulevan koko ajan lisää häiriöitä tai sitten aikaisemmat diagnoosit vaihtuvat uusiin sairausnimityksiin. Juuri tälle harmaalle alueelle sijoittuvat myös hermosairaudet, hysteria ja neuroosit, joiden kaltaisia ilmiöitä voidaan nimittää myös tarttuvaksi diagnoosiksi. Tarttuva diagnoosi on vahvasti kiinni oman aikakautensa medikaalisissa, psykologisissa sekä kulttuurisissa oletuksissa niin terveyden, sairauden, ihmismielen kuin ihmisluonnonkin suhteen. Ne ovat suosittuja sairausnimityksiä, jotka leviävät ensin nopeasti lääketieteeseen ja sen jälkeen vaikuttavat laajemmin ympäröivässä kulttuurissa.⁴

Hermosairaudet liitettiin olennaisimmin naisiin ja naiseuteen esimerkiksi koulutuksen kautta: sen uskottiin olevan naisten hermostolle liikaa ja toisaalta vieroittavan naiset heille luontaisista tehtävistä kuten taloudenhoidosta ja äitiydestä. Hermostunut nainen ei voinut myöskään olla hyvä äiti. Tämä ajattelumalli peilaa hyvin kyseisen ajanjakson kaksijakoista ja rajoittunutta ajattelua: nainen oli heikko ja passiivisesti ruumiintoimintojensa kuten kuukautisten ohjailema, ja toisaalta naisen ruumiillinen heikkous teki hänestä alttiimman hysterialle ja erilaisille neurooseille eli kyseisen aikakauden ”muoti-ilmiöille”. Hysteriaa pidettiin naisten tautina, joka johtui kohdun tuottamasta paineesta sydämeen, maksaan ja keuhkoihin. ”Englannin Hippokrates” eli Thomas Sydenham määritteli hysterian uudestaan ja esitti, että vanhan kohtuteorian

3 Uimonen 1999, 43: 189.

4 Pietikäinen 2013, 130.

sijaan hysteria johtuisi yhtäaikaista tunteiden ja ruumiillisten häiriöiden vaikutuksesta. Hänen luomansa hysteriamallin vaikutus näkyi mittavammin 1800-luvulta lähtien: hänen ajattelussaan naisen ”konstituutio” eli henkinen ja fyysinen rakenne olivat luonnostaan heikkoja ja alttiita hermostuneisuudelle. Tästä ennakkoluulosta tuli 1800-luvun lopun naisia väheksyvän ajattelumallin medikaalinen kulmakivi ja perusta.⁵ Nainen oli verrattavissa synnynnäisesti hermoheikkoon yksilöön, jonka täytyi terveytensä säilyttämiseksi elää tiettyjen periaatteiden mukaisesti, kuten yksinkertaisesti hyväksyä luonnon hänelle määräämä rooli äitinä. Tästä syystä oli luontevampaa ja luonnonlakien mukaisempaa, että nimenomaan miehen tehtäväksi jäi aktiivisemmän roolin omaksuminen kodinpiirin ulkopuolella. Mies oli siten biologian määräämin perusteluin ruumiillisesti kehittyneempi ja voimakkaampi, mistä johtuen hänelle oli luontaista kodin ja perheen suojeleminen.⁶

Yksi erityisen suosittu tieteenlaji oli biologia, mistä kiitos kuului Charles Darwinin evoluutioteorialle, jonka ansiosta tiede muuttui pienen eliitin harjoittamasta toiminnasta koko kansan yhteiseksi populaarikulttuuriseksi ilmiöksi ennennäkemättömällä tavalla.⁷ Darwin itse ei uskonut erilaisten etnisten ryhmien väliseen paremmuuteen, mutta hänen evoluutioteoriaansa, joka oli alun perin luonteeltaan puhtaasti biologinen, sijoitettiin virheellisesti sosiaaliseen kontekstiin, mitä kautta se avasi monien mielessä mahdollisuuden ihmiskunnan evoluution huipentumaan. Huipentuman mahdollistaisivat vain valkoiset miehet ja heidän saavutuksensa. Eugeniikan perustajaksi on usein nimitetty Francis Galtonia, joka oli lahjakas matemaatikko ja Charles Darwinin serkku. Galton yhdisti opissaan evoluutioteoriaa, tilastotiedettä ja innostustaan tunnettujen perheiden sukupuita kohtaan, joita yhdistämällä hän laati omalaatuisen teorian. Hän esitti teoksessaan ”Hereditary Genius” (1865), että fyysikaalisen perimän lisäksi on olemassa mentaalista perimää, mutta erityisen huolestuttavaa oli huonojen periytyvien piirteiden vallitsevuus suhteessa hyvään perimään. Ne päihittivät hyvät piirteet niin, että tuloksena oli pahimmillaan koko suvun rappio. Galton haaveilikin siitä, että parhaimpia sukuja voitaisiin jalostaa samaan tapaan kuin vaikkapa kasveja ja eläimiä. Tätä kuvaamaan Galton otti termin *eugenics* eli ”hyvä syntymä” kuvaamaan uutta tieteen alaa, joka pyrki perimän rodulliseen parantamiseen.⁸

5 Pietikäinen 2013, 125 - 126.

6 Eilola 2003, 30 - 31; Kemiläinen 1985a, 14; Uimonen 1999, 79 - 80.

7 kts. lisää Darwinista ja hänen rotuajattelustaan: Isaksson & Jokisalo 2005, 162 - 177 sekä Kaikkonen 1985, 23 - 24.

8 Pietikäinen 2013, 308 - 309.

Toisin sanoen esimerkiksi hänen tulkitsemanaan Darwinin ajatusten käyttötarkoitus muuttui diskriminaation välineeksi poiketen täysin Darwinin luomasta alkuperäisestä käyttöyhteydestä. Darwin keskittyi ihmisen läpikäymään kehitykseen ja hänen teoriasa päätepiirteenä oli nykyhetki, mutta Galton uskoi teoriasa kautta pystyvänsä ennustamaan ihmislajin tulevan kehityksen ja miten sitä voitaisiin parhaiten ohjailla. Erilaisuuteen liittyi hyvin pian olennaisesti ajatus eriarvoisuudesta, ja 1800-luvulla rotuopeissa fyysisten piirteiden kanssa käsi kädessä kulkivat sellaiset ominaisuudet kuten lahjakkuuden aste sekä luonteen hyvyys tai vastaavasti huonous. Lahjojen, luonteen ja fyysisen olemuksen uskottiin periytyvän aina tietyssä rodussa, mistä johtuen tietyt rodut olivat luonnostaan parempia ja toiset huonompia. Kun käsitys rotujen välisistä eroista sekä ylipäätään rotuteoriat vakiintuivat, ylikorostui selityspästä samaisella vuosisadalla vaikuttaneiden aatteiden, kuten nationalismin ja romantiikan, puolelle.⁹

Tieteellisesti degeneraation käsite eli rodun huonontuminen ilman kontrollia löi läpi 1850-luvulla lääketieteessä ennen kaikkea psykiatri Bénédict Augustin Morelin ansiosta.¹⁰ Yhteiskunnallinen hyvinvointi alkoi rinnastua ihmisruumiiseen kun taas sosiaaliset ongelmat olivat verrattavissa sairaisiin hermojärjestelmiin tai huonoon verenkiertoon. Tämä ajatusmalli vaikutti erittäin vahvasti aikalaisten tapaan ajatella, ja osa heistä kuten Karl Heinrich Marx ja Friedrich Engels osasivat hyödyntää kyseistä ajatusmallia sekä sovelsivat sitä omiin tarkoituksiinsa. He konkretisoivat ajattelumallia entisestään, sillä heidän kehittämässään mallissa yhteiskunnallista ruumista voitiin muokata patologisin keinoin kuten esimerkiksi ”leikkaamalla” epätoivotut osat pois, aivan kuten todellisestakin ihmisruumiista voidaan amputoida ei-toimivia ruumiinjäseniä pois. Marxin ajattelua ylipäätään hallitsi ehdottomuus, jonka mukaisesti ihminen hallitsi luontoa eikä toisinpäin, sillä ihmisen kyky hallita luontoa muutti hänet apinasta ihmiseksi ja erotti vähäpätöisemmistä olennoista.¹¹

Hygienia alkoi vakiintua omaksi tieteenlajikseen 1860-luvulla, jolloin sille perustettiin ensimmäinen oma professuuri Münchenin yliopistoon. Yksi laitoksen päätehtävistä oli tutkia nimenomaan eugeniikkaa ja levittää rodunjalostuksesta kansalle selkokielistä

9 Prasad Vidyarthi 1983, 54 - 56: Kaikkonen 1985, 22.

10 Mattila 1994b, 226 - 227.

11 Suvanto 1985, 101 - 102: French 1986, 143: kts. lisää aiheesta Marx & Engels, 1848.

valistussanomaa. Tämä puolestaan todistaa, että eugeniikka ja hygieniatieto alkoivat tuolloin olla hyvin olennaisesti toisiinsa liittyviä, joskaan eivät aivan toisensa läpäiseviä käsitteitä. Siinä missä hygieniatieto määritteli fyysiseen eli ruumiilliseen puhtauteen liittyviä asioita, vei eugeniikka ja rotuhygienia tämän ajattelun kokonaisvaltaisemmalle ja radikaalimmalle tasolle. Puhtausopin parissa alettiin uskoa, että ruumiillista puhtautta ei voinut saada ilman mielellistä ja henkistä puhtautta, mihin puolestaan kaikkien yksilöiden ei uskottu olevan kykeneväisiä. Suomeen akateeminen hygieniatutkimus sai oman oppituolinsa 1890-luvulla.¹² Eugeniikka-sanalla oli yltiöpositiivinen kaiku, sillä se merkitsi rajatonta uskoa ihmisrodun kehitysmahdollisuuksiin, kunhan vain kansaa ohjattaisiin terveiden elämäntapojen ääreen ja ei-toivottua, ”huonoa” perimää estettäisiin leviämästä eteenpäin. Hygienia menetti merkityksensä terveyteen liittyvänä adjektiivina, ja siitä tuli sen sijaan asiantuntijuuteen liittyvä termi, johon nojaten spesialistien tuli ohjata maallikot oikeanlaisten elintapojen pariin.¹³

Eugeniikkaa käsittelevä tiede popularisoitu tavallisellekin kansalle tiedon yleistyessä edellä mainituilla tavoilla, ja ihmisruumiista tuli eräänlainen demokraattinen käsite: asiantuntijoiden jakaessa konkreettisia ohjeita ja normeja he puuttuivat samalla yhä enemmän kansalaisten yksityisyyteen. Erityisen vahvana vallitsi ajatus, jonka mukaan huono perimä siirtyisi jälkipolville ja vaikuttaisi negatiivisesti heidän niin fyysiseen kuin henkiseenkin kapasiteettiinsa. Rotuhygienia oli koko ihmiskunnan säilymisen perusta, sillä se käsitti piiriinsä niin ajatusten, sanojen kuin tekojenkin puhtauden, jonka pariin kansaa tuli ohjata. Yksittäisen kansalaisen niin keho kuin mielikin popularisoitui osaksi hierarkkista kurinalaisuutta, joka oli koko kansakunnan hyvinvoinnin ja selviytymisen perusta. ”Uusi ihminen” oli ennen kaikkea järkevä ja tulevaisuutta puolustava ideaalinen ihmismalli, joka saattoi kansanvalistuksen ja ääritapauksissa rodullisen jalostuksen avustamana saavuttaa henkisyiden ja ruumiillisuuden korkeimman tason. Tämä vaati niin psyykkisen, fyysisen kuin moraalisinkin puhtauden ylläpitoa ja kehitystä yhä ylemmälle tasolle. Rotuhygienikoiden pyrkimyksenä oli heidän oman näkemyksenä mukaan estää kulttuurin tuho ja pelastaa tulevaisuus, ja esimerkiksi Englannissa usko rotuhygieniaan oli niin vahvaa, että sen ajateltiin tulevaisuudessa korvaavan esimerkiksi poliittiset puolueohjelmat. Rotuhygienian uskottiin olevan tulevaisuuden tiede, jonka ansioista filosofiaa, sosiologiaa tai historiaa ei enää pian tarvittaisi. Varsinainen rotuhygienia- ja eugeniikkaliike syntyivätkin ennen

12 Halmesvirta 1996, 139.

13 Mäkinen 1992, 22; Hietala 1985, 118.

kaikkea juuri Englantiin ja Saksaan, joissa molemmissa syntyi aihepiiriin keskittyneitä tieteellisiä seuroja, tutkimuskeskuksia sekä aikakauslehdistöä.¹⁴

Maallistuminen oli pitkä ja monisyinen prosessi, mutta sen myötä ihmiset alkoivat menettää uskoaan sielun kuolemattomuuteen ja kuoleman jälkeiseen ikuiseen elämään. Tästä johtuen alettiin kaivata uudenlaisia tapoja jäsentää maailmaa ja saada tunnetta elinympäristön hallinnasta. Koska Jumalaan tai kaitselmukseen ei voitu enää luottaa ihmiskunnan ohjaamisessa oikeaan suuntaan, pidettiin hyvän elämän ehtona suunnittelua, ennakointia ja tulevaisuuteen valmistautumista. Samalla vastuu onnistumisesta siirtyi ihmiselle itselleen, ja ihmisen oli itse luotava järjestys yhteiskuntaan. Modernissa yhteiskunnassa järjestys oli aina ihmisen luomus ja maailmassa oli järjestystä juuri sen verran, kuin mitä ihmiset siihen saivat mahdutettua. Tästä syystä keinotekoisesti luotu järjestys vaati jatkuvaa valvontaa ja kurinpitoa, eikä ihminen saanut siksi levähtää hetkeksikään tai antaa valppautensa herpaantua. Uudenlainen yhteiskuntajärjestys ja sen ylläpito herättivät epätoivoa, paniikkia ja jopa hysteriaa, sillä ihmisiä uskottiin mahtuvan vain rajallinen määrä uuteen yhteiskuntaan. Siihen haluttiin mahduttaa vain ihmiskunnan valioyksilöt, ja eugeniikan periaatteisiin perehtyneiden joukoissa varmasti jokainen näki sekä itsensä että oman perheensä edustavan kyseistä valiojoukkoa.¹⁵

Puhtaus ja siveellisyys liitetään termeinä usein mentaalisesti nimenomaan kristinuskoon, mutta todellisuudessa niiden merkitys oli huomattavasti laajempi vielä 1900-luvun alkupuolella. Siveelliset arvot sisälsivät ruumiillisten arvojen lisäksi henkisiä arvoja, joilla vaalittiin mielen ja ruumiin puhtautta. Siveelliset moraaliarvot tieteellistettiin 1800-luvun lopussa ja 1900-luvulle tultaessa niitä alettiin puolustaa sekä lääke- että sielutieteellisin argumentein kuten esim. mentaalihygieniassa tehtiin. Vaikka siveellisyys oli alun perin liittynyt ja liittyi yhä kristilliseen traditioon, alkoi se saada siitä poikkeavia ominaispiirteitä. Siveellisyys ei myöskään enää liittynyt vain tiettyihin ihmisruumiin ja mielen osioihin, vaan se alkoi leimata ja kuulua kaikkiin mahdollisiin osa-alueisiin.¹⁶ Kristillisessä mielessä yhteiskunnalle hyödyttöä yksilöä saatettiin säälistä armahtaa ja auttaa, mutta tilanne muuttui kokonaan, jos kyseinen yksilö oli oletettavasti jälkeläisilleen vaarallinen perimänsä kautta. Perimältään huonosta yksilöstä

14 Nygård 1998, 88; Mäkinen 1992, 24 - 17; Hietala 1985, 106 - 105.

15 Ollila 2000, 128; Hietala 1985, 127 - 130.

16 Valtonen 2004, 49 - 50.

tuli tätä kautta vaarallinen yksilö, jonka siveettömyyden sekä henkisten ja ruumiillisten puutteiden takia koko yhteiskunta oli vaarassa. Rotuhygieniää pidettiin ratkaisuna noihin vaaroihin ja ongelmiin.¹⁷

Suomeen varsinainen rotupuhtaus rantautui vasta 1800-luvun lopulla Saksan ja Pohjoismaiden kautta, aluksi lähinnä henkilökohtaisten kontaktien ja kirjallisuuden välityksellä. Suomeen rotujattelu saapui muihin Euroopan maihin verrattuna varsin myöhään ja varsinainen herääminen rotuteorioihin tapahtui suomalaisten jouduttua itse rotuteoriakeskustelujen kohteeksi. Saksalaiset tutkijat olivat alkaneet ihmetellä suomalaisten kaltaista outoa kansanosaa ja kyseenalaistaa heidän älykkyyttään ja jopa ihmisyyttään. Suomalaisen kansan alkuperästä esitettiin korkealentoisiakin teorioita, mutta yleinen uskomus oli, että suomalaiset kuuluivat joko omanlaiseensa itäbalttilaiseen rotuun tai vaihtoehtoisesti mongoliseen rotuun.¹⁸ Keskustelu aiheutti Suomessa lähinnä mielipahaa ja ärtymystä, mutta ei saanut sen kohtalokkaampia seurauksia. Viimeistään tässä vaiheessa suomalaiset havahtuivat mukaan Euroopassa vallitsevaan rotukeskusteluun. Rotututkimuksen varsinaisesti käynnistyessä Suomessa elettiin yhä kansallisuusliikkeen ja kansallisuusaatteen aikaa. Suomi oli vielä tuolloin osa Venäjän suuriruhtinaskuntaa, ja suomalaiset alkoivatkin pohtia omaa osaansa suhteessa Venäjään uudella tavalla. Toisaalta tultiin tietoiseksi suomenkielisestä väestöstä, jonka vastapainona oli olemassa suomenruotsalainen kansalaisuus. Tätä kautta alkoi hiljalleen kehittyä varsinainen merkitys sanalle ”kansalaisuus”, johon kuului kielen ja yhteisen polveutumisen ajatus, mikä puolestaan yhdisti kansallisuuden myös rotuun. Suomessa kansan eliitti oli useimmiten ruotsinkielistä, ja tähän kansanosaan kuuluvat kokivat edustavansa ylempiä ja parempaa germaanista rotua, ja tällä tavoin kielitaistelun teemat liitettiin myös rotukeskusteluun.¹⁹

Lontoossa järjestetty eugenistinen konferenssi vuonna 1912 oli käänteentekevä maailmanlaajuisesti. Suomesta ei tiettävästi tullut osallistujia kyseiseen tapahtumaan, mutta konferenssista uutisoitiin ahkerasti myös Suomen lehdistössä (esim. *Nya Argus*) ja se sai osakseen huomattavan paljon palstatilaa, herättäen siten verrattain laajaa huomiota. Samoihin aikoihin järjestettiin Suomessa puolestaan Pohjoismaiden aistivalliskoulukokous, joka oli ensimmäinen tilaisuus, jossa laadittiin käytännön

17 Nygård 1998, 87.

18 Kemiläinen 1993, 355: Kts. brittiläisestä rotujattelusta suomalaisten suhteen Halmesvirta 1993.

19 Kemiläinen 1985, 15 - 16: Kemiläinen 1993, 17: 357.

järjestelyjä ja suunnitelmia degeneraation pysäyttämiseksi.²⁰ Suomalaista terveyden- ja köyhäinhoidon järjestelmää kritisoitiin ankarasti siitä, että se mahdollisti huonon kansanaineksen lisääntymisen ja edisti siten degeneraatiota. Suomalainen tiedemies ja rotuhygienian puolestapuhuja professori Harry Federlay esitti, että kansan tulevaisuus oli riippuvainen ennen kaikkea kansan aineksesta ja sen koostumuksesta: jos väestöllä oli hyvä perimä, oli sen selviäminen vaikeista ajoista todennäköisempää ja helpompaa.²¹ Pakkosterilisoinnin kaltaiset äärikeinot ja niiden käyttöä ohjaavat lait nousivat suomalaisessakin keskustelussa esille jo 1900-luvun alussa, mutta varsinaiset lait niiden puolesta laadittiin vasta vuosina 1929 ja 1935.²²

Suomalainen yhteiskunta oli murroksessa läpi 1800-luvun, mutta yksi olennainen muutos oli sivistyneistön synty, joka muodosti uuden eliitin. Kyseessä oli sivistynyt yläluokka, joka hallitsi julkista keskustelua. Koska monet sairausepidemiat kuten kolera iskivät nimenomaan alempiin yhteiskuntaluokkiin, se tarjosi mahdollisuuden sivistyneistölle ryhtyä normin määrittäjäksi. Sosiaaliset luokat olivat yleisesti hallitsevassa asemassa esimerkiksi 1800- ja 1900-lukujen vaihteen terveyteen liittyvissä kannanotoissa, mikä osittain voidaan selittää lääketieteellisen ajattelun säätyidonnaisuudella: luokka-ajattelu oli luonteeltaan hyvin pysyvää ja sukupolvelta toiselle periytyvää. Se määritteli paitsi ihmisen aseman, myös hänen ominaisuutensa niin fyysisesti kuin psyykkisestikin. Toisaalta säätyajan yhteiskuntajärjestys ja maailmankuva olivat murroksessa, mikä loi tarpeen muodostaa uudenlaiset normit toiminnalliselle kansalaisuudelle.²³

Moraalinen puhtaus, siveys ja kunniallisuus olivat ajatuksia, jotka juurtuivat tavallisenkin kansan pariin varsin nopeasti ja tehokkaasti. Ajatukset suodattuivat yleensä tavalliselle kansalle ja alemmille yhteiskuntaluokille sivistyneistön ja keskiluokan kautta. Esimerkiksi raittiusoppi ja tätä kautta moraalinen puhtaus olivat tärkeällä sijalla työväenliikkeen ideologiassa 1880-luvulta lähtien jopa siinä määrin, että ne voidaan nähdä eräänlaisena työväen oman aikansa massaliikkeenä. Moraalikäsityksen muuttuminen ja siihen liittyvä keskustelu muodostui keskeiseksi teemaksi suomalaisessa kirjallisuudessa 1800-luvun lopulla esimerkiksi Juhani Ahon ja Minna Canthin teosten kautta. Siinä missä 1800-luvun alkupuoliskon kirjallisuus oli

20 Salmi & Laakso 2005, 102: 114 - 116; Nygård 1998, 89.

21 Hietala 1985, 105 - 106.

22 Eilola 2003, 26.

23 Eilola 2003, 29; Nygård 1998, 42.

romanttista, ihanteellista ja ylevää, tapahtui kirjallisuudessa radikaali muutos vuosisadan loppua kohti ja tyyliuunta vaihtui realismiksi, jossa kuvattiin kaunistelematta yhteiskunnallisia epäkohtia, arkea ja ihmisten välisiä suhteita.²⁴

Keskustelu moraalista kytkeytyi myös vuosisadan vaihteessa käytyyn siveellisyyskiistaan, joka liittyi moniin muihinkin ajankohtaisiin keskusteluihin. Prostituutio ja kaksinaismoralismi olivat myös tällaisia teemoja, joiden kautta aloitettiin miehen ja naisen välisen suhteen sekä seksuaalisuuden uudelleen määrittely. Samaan aikaan virisi myös tieteellisillä tahoilla seksuaalisuuden tutkimus, jonka kautta lääkärit määrittelivät rajat ”normaalille” sukupuolisuudelle. Julkiseenkin keskusteluun nämä uudet näkemykset löysivät tiensä seksuaalivalistusoppaiden muodossa. Tarve yhteiskunnalle puuttua yksilön sukupuoli- ja perhe-elämään on väistämätön ilmiö ja usein syntynyt vuosien saatossa niin käytännön tarpeiden kuin uskomustenkin pohjalta. Ero totalitaarisiin valtioihin on se, että niissä hallitus on alkanut valvomaan ja säätelemään yhteisön sukupuolista käyttäytymistä.²⁵

Rotuhygieniaan ja kansalliseen puhtauteen liittyvät asiat tuovat yhä mieleen natsi-Saksan tai Neuvostoliiton radikaalin viisivuotissuunnitelman. On huomioitava kuitenkin se, että nämä tunnetuimmat tapaukset ovat vain ääriesimerkkejä. Ajattelumalli oli samanlainen niin Saksassa, Neuvostoliitossa kuin Suomessakin: ihannekansalaisen tuli olla sopusuhtainen, voimakas, terve ja hyväkuntoinen, ja muottiin sopimattomat yksilöt haluttiin joko marginalisoida tai jopa poistaa. Kunniallisen kansalaisuuden määritelmä ei ollut vain kokoelma fyysisiä ominaisuuksia, vaan vaati myös henkisen puolen hyveitä kuten päättäväisyyttä, patriotismia ja velvollisuuden tunnetta. Tärkeää oli omistautua elämää suuremmille kysymyksille kuten isänmaalle tai sosialismille, ja tuo omistautuminen oli vietävä äärimmäisyyksiin asti, mielellään jopa uhrautumiseen. Vallalla olevan ihanteen määritteli kansanosa, joka omasi tähän vaadittavan tiedon, ja esimerkin välittäminen lepäsi esimerkillisten ihmisten antaman mallin varassa. Tulevaisuuden uusi, uljas ihminen lepäsi lasten ja nuorten varassa, joten tästä johtuen heidän koulutukseensa ja vapaa-ajan viettoonsa panostettiin huomattavissa määrin.²⁶

Oman kansakunnan puhtauden vaaliminen oli omana aikanaan yleinen ajattelumalli ja

24 Ollila 2000, 120.

25 Ollila 2000, 121; French 1986, 446.

26 Eilola 2003, 32 - 33.

ilmiö erityisesti Euroopassa, jota ei juuri osattu tai edes haluttu kyseenalaistaa. Toisaalta eugenistinen ajattelu ei ollut vierasta Yhdysvalloissakaan, sillä vielä 1900-luvun alkupuolella Ellis Islandilla maahanmuuttajille tehtyjen älykkyystestien mukaan jopa 80 prosenttia maahan pyrkineistä olivat vajaaälyisiä. Kyseiset testit oli tosin tehtävä englanniksi (mitä suurin osa maahanmuuttajista ei vielä tuossa vaiheessa osannut) ja ne perustuivat amerikkalaisen kulttuurin tuntemukselle (mitä vasta maahan pyrkivät eivät myöskään voineet kovin hyvin tuntea).²⁷ Rotuhygienia oli ilmiönä niin laaja-alainen ja vaikutusvaltainen, että siitä muotoutui helposti yhä radikaalimpia muotoja. Sen käyttökelpoisuus perustui nimenomaan sille, että se myötäili ajan vallitsevaa ajattelutapaa, vaikka se nykyperspektiivistä saattaa vaikuttaa vaikeasti lähestyttävältä ja kaukaiselta. Ero onkin siinä ajattelussa, jota erityisesti 1900-lukujen jälkipuoliskojen sekä sitä seuraaville sukupolville on opetettu. Meidät on opetettu ajattelemaan globaalisti, ihmisten erilaisuutta suvaitaan yhä enemmän ja yksilön oikeudet ovat jättäneet yhteisöllisyysajattelun jalkoihinsa.

Samalla tavalla kuin aiemmilla sukupolvilla ei ollut valmiuksia ajatella meidän perspektiivistämme, ei meilläkään ole valmiutta ymmärtää heidän tapaansa ajatella ja hahmottaa ympäröivää maailmaa. Kyseisen aikakauden tapa tarkastella asioita olisi nimittäin meidän näkökulmastamme tarkasteltuna monessakin suhteessa mustavalkoinen: ylä- tai keskiluokkainen, terve ja sopivasti normaali valkoinen mies oli kaiken mitta kun taas kaikki tähän kategoriaan kuulumaton oli poikkeavaa ja siten epänormaalia. Poikkeavaa oli niin fyysinen kuin psyykinenkin erilaisuus, ja jopa naiseus nähtiin eräänlaisena puutteellisena tilana, joskin se oli pakko hyväksyä ihmissuvun jatkuvuuden kannalta. Merkittävää tässä on ajattelun yksioikoisuus: oikeanlaiselle ihmiselle ja kansalaiselle oli luotu tiukat raamit ja jos niitä ei täyttänyt, oli vaarassa jäädä kansakunnan marginaaliin.

Kansallinen puhtaus, joka radikaalimmillaan kulminoitui rotuhygieniaan, on suomalaisessa valtavirtakeskustelussa yhä nykyäänkin varsin vaiettu aihealue ja harva tiedostaa kyseisen ajattelun vaikutusvallan laajuutta ja merkittävyyttä. Tieteellisesti tähän aihepiiriin kuuluvia tutkimuksia on kuitenkin käsitelty historian tutkimuskentällä laajasti. Suomessa rotuhygienia oli verrattuna moniin muihin maihin ilmiönä melko marginaaliin jäävä ääri-ilmiö, mutta siihen liittyvä ja linkittyvä ajattelu oli yleisesti

27 French 1986, 486.

hyvin elinvoimaista ja käyttökelpoista myös meillä. Kansallinen puhtaus, moraalit ja siveellisyys olivat ajattelumalleja, jotka oli helppo omaksua eräänlaisena nationalismin mukanaan tuoman kansakunta-ajattelun oheistuotteina. Romantisoituun kansakunta-aatteeseen liittyi yhtäältä suomalaisen kansan ominaispiirteiden korostaminen, mutta toisaalta myös jalostaminen. Samalla tavalla kuin mitä vaikkapa kulttuuria tai koululaitosta voitiin kehittää, olivat kansalaistenkin ominaisuudet ajan ajattelun mukaisesti sellaisia, että niitä voitiin erilaisia toimenpiteitä hyödyntäen parantaa.

Siinä missä kansakunnan ominaisuuksien parantaminen oli mahdollista, oli myös niiden huonontuminen yhtä mahdollista, vaikkakaan ei tietenkään suotavaa. Huonontumisen pelättiin johtavan rappeutumiseen, joka taas alentaisi kansakunnan tilaa ja johtaisi pahimmillaan taantumiseen. Samalla tavalla kuin mitä kulttuuria haluttiin kehittää, haluttiin myös kansaa kehittää. Tämän tutkimuksen keskiössä ovat nimenomaan nuo suomalaisen kansakunnan kehittämisen ja parantamispyrkimykset valtavirtailmiönä. Tutkimuskysymyksenä tässä työssä on selvittää, millaista työtä tekivät kansallisen puhtauden puolesta toimineet naiset, kuinka aktiivista heidän tekemänsä työ oli ja millaista valistustyötä he käytännössä tekivät. Varsinaisen valistustyön tekijöinä keskitytään tässä tutkimuksessa naistoimijoihin, ja nimenomaan naisjärjestöihin, jotka olivat 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa yleisimpiä kanavia naistoimijuudelle. Tätä kautta on tutkimuksen maantieteelliseksi sijainniksi valikoitunut Jyväskylä, joka vanhana koulu- ja seminaaripaikkakuntana sekä toisaalta työläiskaupunkina on ollut varsin aktiivinen myös naistoimijuuden saralla.

Historiantutkimuksissa miestoimijat nousevat usein melkein itsestään esille siinä missä naistoimijat ovat joko jääneet taka-alalle tai sitten heidät on jouduttu nostamaan esille ikään kuin korostetussa asemassa. Tämä jako on nykypäivänä ehkä turhankin kärkevä, mutta ei silti täysin vanhentunut tai mahdoton. Tämän tutkimuksen keskiöön valikoitunut naistoimijuus toivottavasti perustelee itse itsensä, sillä puhtausajattelun suhteen usko nimenomaan naisten kyvykkyyteen hoitaa tällaiset tehtävät on ollut merkittävää. Tässä suhteessa heidän ajateltiin olevan miehiä paremmassa asemassa korkeamman moraalinsa takia ja sen, että heidän elämänsä keskiössä oletettiin pyörivän perhe, koti ja kristillinen hyveellisyys. Toisin sanoen siis juuri ne arvot, jotka olivat myös puhtausajattelun ja sitä levittävän valistustyön keskeisimpiä perusteita.

1.2 Tutkimustehtävä

Naisten ja naisjärjestöjen kansalaistoiminnan suhteen 1800-luvulta 1900-luvun alkupuolelle sijoittuvaa ajanjaksoa kuvaamaan on käytetty ilmaisua yhteiskunnallinen äitiys. Tämä nimitys on siinä mielessä ajan ilmiötä hyvin kuvastava, sillä naisten äidillinen toiminta ei enää kohdistunutkaan vain kotiin ja lähipiiriin, vaan myös ympäröivään yhteiskuntaan. Tällä tavoin naisille annettiin julkista vastuuta ja naiseuteen kuuluvaksi mielletty moraalikoodisto siirrettiin yhteiskunnalliselle tasolle.²⁸ Tässä tutkimuksessa keskitytään nimenomaan yhteiskunnallisen äitiyden ilmiötä toteuttaneisiin naistoimijoihin. Tutkimuskysymyksenäni on selvittää tarkemmin **yhteiskunnan ja kansallisen puhtauden parantamisen puolesta toimineiden naisten tekemä työ, miten sitä on käytännössä toteutettu ja toisaalta millaisena toimijanaiset ovat itse sen mahdollisesti kokeneet.** Yksittäisiä naistoimijoita hedelmällisempää on tutkia naisasialiikkeitä sekä -järjestöjä, sillä kyseisenä ajanjaksona naisille ominainen tapa osallistua yhteisiin asioihin oli nimenomaan järjestäytyneen järjestötoiminnan kautta. Tässä tutkimuksessa aihetta tutkitaan ennen kaikkea naisjärjestöjen käytännössä toteuttaman toiminnan kautta, eli **millaista valistus- ja auttamistyötä naistoimijat harjoittivat kansallisen puhtauden sekä kansakunnan parantamiseksi.**

Naisten järjestäytyminen yhdistystoiminnassa laajensi merkittävästi naisille hyväksytyjen aktiviteettien piiriä. Lisäksi se tarjosi uudenlaisia tapoja vaikuttaa ja mahdollisuuden luoda uudenlaisia tukiverkostoja sekä tuntee sisaruutta että yhteenkuuluvuutta. Usein toiminta tapahtui ensisijaisesti joko kirkon, lähetystyön, kansalais- ja poliittisten tai moraalisten uudistusryhmien (kuten raittiusliikkeiden) piirissä. Raittiuskeskustelu oli yksi 1800-luvulta lähtien naisia puhuttanut aihe ja erityisesti työläisnaiset toimivat aktiivisesti sen puolesta esimerkiksi Naisten Raittiuskeskuksessa, joka oli yksi vaikutusvaltaisimmista naisten raittiusliikkeistä.²⁹ Naisjärjestötoimintaa ei rajattu pelkästään yläluokalle tai ylemmälle keskiluokalle sopivaksi intressiksi, vaan toimintaan osallistuivat myös työläisnaiset, jotka halusivat vaikuttaa enemmän omaa elämäänsä koskevien aiheiden suhteen.³⁰ Naisjärjestötoiminta on tutkimuskohteena siinäkin mielessä kiinnostava aihepiiri, että sen voisi olettaa

28 Setälä 1988, 151.

29 Halmesvirta 1998, 165.

30 Setälä 1988, 151.

pohjautuvan naisten omaan innokkuuteen ja haluun vaikuttaa yhteisiin asioihin.

Varmin keino päästä vaikuttamaan suomalaisessa yhteiskunnassa 1900-luvun alussa oli paikallistason kautta eli kunnallisen tason politiikassa tai muussa vastaavassa paikallistoiminnassa. Tuota kautta naisväestöstä erityisesti sivistyneistön naiset pääsivät pitkälti asemansa turvin vaikuttamaan yhteisten asioiden hoitoon. Usein nimenomaan naisasialiikkeen toimintaan osallistuneet naiset olivat itsekin korkeasti koulutettuja ja erityisesti opettajattaret toimivat innokkaasti mukana järjestötoiminnassa, sillä tuonkaltaisen toiminnan nähtiin liittyvän olennaisesti heidän työnsä asettamiin tavoitteisiin edistää yhteistä hyvää ja toimia kansakunnan sivistäjänä. Kansakoululaitoksen yhdeksi tärkeäksi tehtäväksi muodostui heti sen ensimetreillä paitsi sivistystehtävä, myös kansanvalituksellinen tehtävä. Tästä syystä myös opettajankoulutus ja sen historia liittyvät olennaisesti niin naisjärjestöjen historiaan kuin alkuvaiheen toimintaan.³¹

Sen sijaan tulevia ja jo ammatissa työskenteleviä naisopettajia kehoitettiin painokkaasti pysymään poliittiselta näkökannaltaan sitoutumattomina, sillä opettajankoulutuksessa poliittista sitoutumista ei katsottu hyvällä. Naisopettajille oli vielä hyväksyttävää osallistua vaikkapa kristillisten naisjärjestöjen toimintaan, mutta poliittisen sitoumuksen ajateltiin olevan haitallista jo ammattikuvan takia, tulihan opettajan kasvattaa niin porvariston kuin työläistenkin lapsia. Tällaiset rajoitukset eivät kuitenkaan koskeneet muita korkeasti koulutettuja taikka sivistyneistön naisia. Unohtaa ei pidä myöskään sitä seikkaa, että kiinnostus niin raittiutta, kansallista puhtautta kuin rotuhygieniaakin kohtaan liikkui usein ”perheen sisällä”. Erityisesti ylemmissä yhteiskuntaluokissa naiset kiinnostuivat tämänkaltaisista aatteista pitkälti muun perheen tai erityisesti aviopuolison ollessa aiheesta kiinnostunut. Esimerkiksi raittiusjärjestö ”Raittiuden Ystävien” perustajan A. A. Granfeltin sanoma levisi ympäri Suomea ystävien, tuttavien ja sukulaisten avulla. A. A. Granfeltin puoliso Mandi Granfelt oli aktiivinen naistoimija ja hänen veljensä, maisteri Otto Cantell, oli innokas raittiusorganisaation puuhamies ensin Tampereella ja myöhemmin Kuopiossa. ”Raittiuden Ystävien” toiminta todisti, että Suomessa pelkän sukulaisverkoston avulla oli mahdollista saada yhdistystoiminnalle vankat tukipisteet useissa kaupungeissa ja maalaiskunnissa.³²

31 Valtonen 2004, 10 - 11.

32 Mattila 1999a, 118 - 121; Sulkunen 1986, 64.

Tutkimusalueena Jyväskylä on erityinen ja mielenkiintoinen, sillä suhteellisen lyhyestä historiastaan huolimatta se vakiinnutti pian asemansa kansakoulu- ja opettajankoulutuskaupunkina. Johtuen erityisesti opettajankoulutuslaitoksesta, Jyväskylässä naiset ovat osallistuneet yhteiskunnalliseen keskusteluun ja toimintaan jo suhteellisen varhaisessa vaiheessa. Sivistyneistön ja porvariston naiset olivat usein innokkaasti mukana sekä yhteiskunnallisessa keskustelussa että toiminnassa, mutta toisaalta naisopettajilla oli myös merkittävä vaikutus kaupungissa vallitsevaan ilmapiiriin ja moraalikoodistoon. Heidän toimenkuvaansa liittyi varsin kiinteästi käytännön kasvatukseen sekä valistustyö. Myös työläisnaiset olivat Jyväskylässä aktiivisia toimijoita, joten Jyväskylää voisi nimittää sivistyskaupungiksi, jossa naiset olivat aktiivisesti mukana yhteiskunnallisessa toiminnassa jo ennen kuin naiskysymyksestä tuli ja tehtiin kansallinen ongelma-kohta. Eri yhteiskuntaluokkien ollessa Jyväskylässä varsin hyvin edustettuina on kaupunki tässä mielessä jopa ihanteellinen paikka tutkia tällaista toimintaa, koska edustettuna on ollut niin seminaarin mukanaan tuomia sivistyneistön naisia kuin työläisluokan naisekin.³³

Eugeniikkaa ja rotuhygieniää on tutkittu niin suomalaisessa kuin kansainvälisessäkin historiantutkimuksessa runsaasti. Painopisteet ovat vaihdelleet mikrotasolla erityisesti rotuhygienian puolesta toimineiden perspektiivistä toiminnan kohteiksi joutuneiden perspektiiviin. Tässä kohdin on tosin hyvä muistaa, että pakkotoimenpiteiden kohteeksi joutuneiden henkilöiden omaa ääntä on erittäin vaikeaa saada kuuluviin, heidän edustivat nimenomaan sellaisia kansanosia, jotka eivät ole kyenneet tai saaneet mahdollisuutta lausua omia näkemyksiään. Poikkeuksia tämän suhteen kuitenkin löytyy kuten esimerkiksi Aino Mannerin teos ”Viesti yöstä” vuodelta 1935, joka on Mannerin omakohtainen kuvaus hänen mielenterveydellisistä ongelmistaan ja erimittaisista hoitajaksoistaan mielisairaalassa.³⁴ Turhan usein yhteiskunnalliseen marginaaliin joutuneita on ollut pakko tarkastella toimenpiteiden takana olleiden tahojen luomien aineistojen perusteella, mutta ei onneksi kuitenkaan aina. Rotuhygieniää on tutkittu huomattavasti laajemmasta näkökulmasta kuten makrotasolta ja tällaisissa tutkimuksissa on käsitelty rotuhygienian laajempia vaikutuksia tiettyyn kansaan, kansanosaan tai yhteisöön. Erityisen kiinnostavana kyseinen aihe on koettu siitä syystä, että rotuhygienian ajatukset toimivat yhtenä tärkeimpänä perusteena natsi-Saksan juutalais- ja vähemmistöväinoihin. Toisaalta yleisesti ei ole enää tiedostettu sitä seikkaa, että

33 Tommila 1972, 122 - 123; 139; 144; 543.

34 Manner, 1935. Kts. tarkemmat tiedot lähdeluettelosta.

rotuhygieniaa harjoitettiin aktiivisesti monissa muissakin valtioissa kuin Saksassa, tosin ei yhtä radikaaleissa mittakaavoissa.

Tässä tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan kansallista puhtautta ja valistustyötä nimenomaan naistoimijuuden näkökulmasta: millaista se oli käytännössä ja mitä konkreettisia keinoja naiset käyttivät toiminnassaan kansanvalistamiseksi. Toisaalta päämääränä on myös tutkia, **kuinka aktiivista tuo työ oli sekä mahdollisesti tehdä johtopäätöksiä tuon työn käytännön merkityksistä sekä siitä, mitä kyseinen työ merkitsi naistoimijoille itselleen.** Erityisesti juuri naisjärjestöjen ja -liittojen toiminta vaikuttaisi olevan luonteeltaan ennen kaikkea kansanvalistuksellista toimintaa. Toisaalta poliittiseen toimintaan osallistuneet naiset ja muut ”yksittäiset” toimijanaiset käyttivät myös mahdollisesti muita kanavia vaikuttamiseen kuten politiikkaa tai tiedettä, mutta ne eivät olleet kovinkaan yleisiä toimintaväyliä naisille vielä kyseisenä ajanjaksona suomalaisessa yhteiskunnassa. Tärkeintä naisten tekemässä kansanvalistustyössä oli vaikuttaminen tavalliseen kansaan sekä aatteen edistäminen heidän oman toimintansa kautta: tässä mielessä naistoimijat olivatkin eräänlainen aatteen konkretisoiva ”väliporras”. He sijoittuivat sen idealistista puolta edustavien ylempien auktoriteettien ja tavallisen kansan väliin, jonka takia nimenomaan heidän työnsä mahdollisti rotuhygienistisen ajattelun omaksumisen yhteiskunnan alempiin kerroksiin. Naiset alkoivat jo varsin varhain suomalaisessakin yhteiskunnassa erikoistua ammatteihin, jotka olivat luonteeltaan hoitavia ja kasvattavia: yhteiskunnallisen työnjaon nähtiin johtuvan ennen kaikkea miesten ja naisten erilaisista ”ihmisluonnoista”. Tästä johtuen toimenkuvansakin puolesta naiset joutuivat työssään hyvin paljon kosketuksiin puhtausajattelun ja erityisesti sen käytännön puolen kanssa.

Tutkimuskirjallisuus erittelee sitä kontekstia, jossa rotuhygienian luoma ihannekuva ihmisestä vastasi sekä yksilön että yhteisön yhteistä päämäärää. Tähän päämäärään pyrittiin Suomessakin lähes koko yhteiskunnan yhdistetyin voimin, mutta aiheeni rajauksen kannalta kiinnostavinta on kuitenkin tutkia nimenomaan sitä, miten naiset toimivat mukana kyseisessä puhdistustyössä. Tästä syystä työssä on taustoitettu Suomen yhteiskunnallista sekä kansanterveydellistä tilaa 1800-luvun lopusta 1900-luvun alkuun, ja lisäksi selvitetään pääpiirteissään suomalaisen naisen roolia yhteiskunnassa sekä perhepiiriin sisällä. Naisten asema ja siinä 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa tapahtuneet muutokset kuuluvat olennaisesti tutkimuksen aihepiiriin. Tutkimuskirjallisuuden kautta tilannetta Suomessa käsitellään tuomalla näkökulmaa naisten poliittiseen

vaikutusvaltaan sekä koulutuksellisen tason nousemiseen. Kaupunkiolojen suhteellisen laajan esittelyn tarkoituksena on paitsi esittää kokonaiskuva tutkimuksellisesta kontekstista, on tarkoituksena myös tuoda ilmi se huomattava vaikutusvalta ja monialaisuus, joka oli aikanaan puhtausopin sekä sitä edistävän valistustyön takana.

Työn aikarajaus on tehty ottaen huomioon se konteksti ja yhteiskunnallinen tilanne, johon tutkimusmateriaali sijoittuu. Suomessa pakkosterilisointilaki tuli voimaan vuonna 1935, mutta jo paljon ennen tuota rotuhygienistisen työn virallistamisvaihetta oli puhtausopillista valistusta toteutettu kansan parissa. Valtioneuvoston asettaman komitean selvitys toimi perusteena kyseiselle laille, ja selvitys hankittiin vuoden 1926 aikana. Toisaalta vuonna 1906 säädetty ”yleinen ja yhtäläinen” äänioikeus jätti poliittisia oikeuksia vaille suunnilleen samoja kansalaisia, joita koskien säädettiin 29 vuotta myöhemmin pakkosterilisointilaki.³⁵ Mielenkiintoiseksi tämän tutkimusaiheen tekee se, että lopputulos (eli sterilisaatiota koskevat lait vuosilta 1929 sekä 1935) on jo selvillä, mutta tutkimuksen yhtenä tavoitteena onkin selvittää, **miten lopputulokseen päädyttiin ja millainen rooli naistoimijoilla oli tässä työssä**. Päämääränä on nimenomaan kartoittaa sitä **kansanvalistuksellista käytännöntyötä, joka oli valistustyön yksi tärkeimmistä toimintamuodoista**. Varsinainen työ vuoden 1935 pakkosterilisointilain taustalla tehtiin jo 1920-luvun kuluessa kun suomalaisen väestön terveydellinen tila tutkittiin ja sitä kautta määriteltiin rotuhygienialakien tarpeellisuus. Myös monissa muissa Euroopan maissa kuten esim. Saksassa tai Ruotsissa toimi rotuhygienistisiä seuroja ja niiden toiminta alkoi yleistyä vasta 1920-luvulla. Tällä perusteella aikarajaus noudattaa tuota yleiseurooppalaisen linjan ohjaamaa mallia.³⁶

Tutkimuksessa on otettava myös huomioon ne poikkeusolot, joissa Suomessa noihin aikoihin elettiin. Venäjän vallankumoukset mahdollistivat Suomen itsenäistymisen vuonna 1917, mutta irtautuminen entisestä keisarikunnasta ei onnistunut ilman konflikteja. Ruotsinkielisten keskuudessa rasistiset käsitykset olivat muodostuneet yhä suositummiksi niin Venäjän vallankumouksien kuin sisällissodan aikoihin sekä jo näitä tapahtumia edeltävinä vuosikymmeninä. Heidän propagandansa perustui ajatukseen ruotsinkielisten rotuominaisuuksien ehdottomasta ylemmyydestä sekä paremmuudesta, mikä herätti suomenkielisissä vihaa ja sai heidät puolustuskannalle.³⁷ Jännitteet olivat

35 Mattila 1999b, 109 - 110.

36 Uimonen 1999, 191 - 198.

37 Hämäläinen 1985, 409.

olleet olemassa jo paljon aiemmin, mutta varsinainen vastakkainasettelu tapahtui kevättalven 1918 sisällissodassa kun valkoinen porvaristo ja punaiset työläiset taistelivat vallasta.³⁸ Sota päättyi valkoisten voittoon, mutta kahtiajakautuneelle kansalle jäi tapahtumista trauma ja punaisille katkeruus erityisesti sodan jälkeisistä tapahtumista kun vankileireillä kuoli enemmän punaisia kuin mitä koko sota-aikana yhteensä. Sotatapahtumista syytettiin ei vain punaisia vaan ruotsalaisen sanomalehtimiehen Ernst Kleinin sanoin jopa ylipäätään ”rikollista suomalaista rotua”, joka tämän ajattelun mukaisesti muodosti suomalaisen rodun ydinjoukon. Vaikka kaikki eivät edelliseen väitteeseen uskoneet, ajateltiin suomenruotsalaisten sekä ruotsalaisten keskuudessa vuoden 1918 tapahtumiin ratkaisevasti vaikuttaneen niin rotu- kuin luokkaerotkin, vaikka heistä kyseessä ei ollut sinänsä luokka- tai rotusota. Sisällissodan tapahtumiin saatiin siten liitettyä elitististä rotuteoriaa ja teorian avulla sodan traumaista ammennettiin aivan uudenlaista lisäpontta.³⁹

Sisällissodan jälkeinen aika oli Suomelle eräänlainen vuosi nolla Suomen ollessa nuori, rikkinäinen valtio, jossa eteenpäin pääsemiseen ja sodasta toipumiseen kaivattiin radikaaleja toimenpiteitä. Kansallisyhteiskunnan synnytystuskissa naisen tehtävä äitinä, puolisona ja kasvattajana määriteltiin koko nousevan kansakunnan siveellisen tason nostajaksi sekä vartijaksi.⁴⁰ Suomen itsenäisyyden ensimmäisiä vuosia leimasi sisällissodan jälkeensä jättämä kahtiajako valkoisiin ja punaisiin, molemminpuolinen epäluuloisuus sekä toisaalta myös kansainvälinen sulkeutuneisuus. Kieltoain ja pakkosterilisoinnin kaltaiset nykyperspektiivistä varsin radikaalit ilmiöt liittyivät ennen kaikkea kansakunnan puhdistustyöhön, jossa yhteiskunnallinen eliitti näytteli tärkeää osaa. Tämän tutkimuksen ajankohta sijoittuu varsin mielenkiintoiseen ja poikkeukselliseen aikaan. Sisällissodan jälkeiseen mutta yhä siitä toipuvaan aikakauteen, mutta toisaalta aikaan, jolloin luotiin pohjaa Suomen hyvinvointiyhteiskunnalle ja uudenaikaiselle kansakunnalle. Varmasti tutkimusaineistossa näkyy heijastumia molemmista ajanjaksoista ja kausista, mutta miten ja millä tavoin selviää myöhemmin tutkimuksessa.

Kansakunnan puhtauden ylläpidossa kolme tärkeintä tavoitetta oli levittää puhtausaatetta ja propagandaa mahdollisimman laajalle, levittää tietoa

38 Haapala 1997, 229 - 230: 241 - 243.

39 Hämäläinen 1985, 412 - 414.

40 Jalava 1997, 24.

perinnöllisyydestä ja perimän degeneroitumisesta mahdollisimman monelle sekä edistää geneettisesti paremman väestön lisääntymistä samalla kun huonoperimäisten lisääntyminen yritettiin pysäyttää. Juuri naisilla oli merkittävä rooli näissä kahdessa ensimmäiseksi mainitussa tavoitteessa, joita he pyrkivät edistämään omalla toiminnallaan mahdollisimman konkreettisesti ja käytännönläheisesti. Viimeinen näistä tavoitteista on puolestaan luonteeltaan sellainen, että sen toteuttamisesta vastasivat ennen kaikkea korkeammat tahot kuten hallinto, eikä se tullut yhtä lähelle tavallista kansaa kuin mitä konkreettinen ja kansan parissa tehty puhtausvalistus. Degeneraatio miellettiin todelliseksi ongelmaksi suomalaisessa yhteiskunnassa ja sen pysäyttämiseksi löydettiin pääasiallisesti kaksi keinoa: huonon perimän pysäyttäminen sekä ennaltaehkäisevä, tehokas propaganda. Tässä tutkimuksessa on keskitytty jälkimmäiseen keinoon eli propagandaan sekä sen käytännön keinoihin ja tietysti myös levittäjiin.⁴¹

Rotuajattelu ja ihmisten eriarvoistaminen veren perinnön perusteella oli 1800- ja 1900-luvun eurooppalaisissa yhteiskunnissa sosiaalisen järjestyksen säilyttäjä ja pyhittäjä. Myös suomalaisessa yhteiskunnassa vastaavanlainen ajattelu oli voimissaan ja yksilön paikka osoitettiin hänelle hänen verenperimänsä perusteella. Useimmissa tutkimuksissa eurooppalainen 1800- ja 1900-lukujen ajanjakson rotuhygienia-ajattelu on mielletty varsin miesvaltaiseksi ja ennen kaikkea heidän motoroimakseen. Tässä tutkimuksessa pyritään osoittamaan, että naiset ovat olleet vähintäänkin aktiivisesti mukana, ja hoitaneet usein nimenomaan käytännön puolta jos ei varsinaisesti rotuhygienisestä työstä, niin ainakin kansallista puhtautta edistävästä ja ylläpitävästä valistustyöstä.

Puhdistustyöllä viitataan tässä tutkimuksessa yhtäläillä niin ideologiseen kuin konkreettiseenkin puhdistustyöhön, vaikka kuten sanottua, tässä työssä painoarvoa on enemmän ideologisella puolella eli valistustyöllä ja propagandalla. On tärkeää muistaa se, että varsinainen kansanvalistustyö ja sen vaikutukset olivat laaja-alaisempia sekä paremmin eri yhteiskuntaluokkiin suodattuvia ilmiöitä kuin mitä varsinainen rodullinen puhdistaminen. Suomessa konkreettinen puhdistaminen kuten sterilisaatio jäi suhteellisen radikaaliksi pakkokeinoksi, johon ei turvauduttu heti ensimmäisenä keinona eikä se siten saanut yhtä äärimmäisiä ilmenemismuotoja kuin mitä joissain muissa maissa. Kansanvalistuskeskustelu ja sen keskeiset ajatukset olivat niin olennainen osa kansalaiskeskustelua ja oman aikansa ajattelutapaa, että ne tulivat pakostakin tutuiksi

41 Eilola 2003, 23 - 24.

jokaiselle kansakunnan jäsenelle jo koulunpenkkiin istuttaessa.

Normaaliuden määrittämiseksi on olennaista määrittää se, mikä on normaalista poikkeavaa. Toisaalta se on jo itsessään ajattelutapa, joka varioituu aina aikalaiskontekstiin sopivaksi ja on siten jatkuvassa muutoksen tilassa. Tässä tapauksessa voitaneen todeta, että yhteiskunnan enemmistö (jonka kautta muodostuu kuva ns. normaalista väestöstä) on kokenut erilaisuuden ongelmana, olkoonkin sen luonteeltaan niin fyysistä, sosiaalista, henkistä kuin yhdistelmä näitä kaikkia. Tästä johtuen erilaisuus ja sen leimaamat yksilöt, jotka kuuluvat marginaaliseen vähemmistöön, ovat niitä, jotka vaativat osakseen sosiaalista toimintaa normaaleiksi luokiteltujen osalta päästäkseen edes jossain määrin hyväksyttävään asemaan yhteiskunnassa. Yhteiskunta muodostetaan aina ylä- ja keskiluokan ehdoilla ja tästä syystä alimmat luokat ovat jo luonnostaan marginaalissa. Erilaiset ja heidän historiansa on kuitenkin luonteeltaan jotain, joka nimenomaan valaisee koko yhteiskuntaa. Yhteiskunnan tilasta sekä toiminnasta kertoo hyvin paljon se, miten siellä on suhtauduttu erilaisuuteen ja tultu toimeen sen kanssa. Lausueessaan määritelmän erilaisuudesta, yhteiskunnan enemmistö lausuu myös määritelmän itsestään.⁴²

1.3 Alkuperäislähteet

Ensimmäisiä Jyväskylässä toimineita naisjärjestöjä olivat vuonna 1899 perustettu Jyväskylän Naisyhdistys sekä Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän osasto (1907) että Jyväskylän Sosiali-demokraattinen Naisyhdistys⁴³ (1906), joka oli ensimmäinen poliittisesti suuntautunut naisjärjestö Jyväskylässä. Yhdistyksistä Jyväskylän Naisseura oli aloittanut toimintansa jo vuonna 1855, ja lisäksi Jyväskylässä oli toiminnassa suurimpien naisten joukkojärjestöjen alajaostoja kuten Nuorten Naisten Kristillinen Yhdistys (1895), Marttayhdistys (1924) sekä Lotta Svärd-yhdistys (1919).⁴⁴ Erilaiset naisasialiitot ja -järjestöt jakoutuivat normaalisti piireihin, jotka puolestaan olivat edelleen jakautuneita osastoihin, joissa varsinainen työ tapahtui. Osastot muodostuivat eri puolille maata ja toimivat varsinaisen liiton tai järjestön hallinnon alla, järjestäen

42 Nygård 1999, 17 - 19; Eilola 2003, 10 - 11: 24 - 27.

43 Aikalaislähteissä termi ”sosiaalidemokraattinen” on usein ollut väliviivalla yhdistetty yhdyssana, mutta tutkimuksen tekstiosuudessa on seurattu nykysuomen oikeinkirjoitussääntöjä, mistä johtuen väliviivaa ei tässä yhteydessä ole käytetty. Lähdeviitteet ja -luettelo ovat sen sijaan molemmat uskollisia lähteiden alkuperäiselle kirjoitusmuodolle.

44 Kokko 1998, 12 - 14.

kaikkialla enemmän tai vähemmän samankaltaista ohjelmaa kuten luentokursseja, esitelmiä, valistuskirjasten levittämistä ja opiskelua, iltamia, arpajaisia, ompeluseuroja ynnä muuta tuonkaltaista toimintaa.⁴⁵

Tutkimukseni keskittyy naistoimijoiden tekemään puhtaus- ja kansanvalistustyöhön vuosien 1920–1925 välisenä aikana eli vuosina ennen kuin asetettu komitea oli esittänyt valtionneuvostolle mietinnön koskien sterilisaatiolakia. Tässä tutkimuksessa kartoitetaan kansanvalistuksellista paikallistoimintaa naisliittojen Jyväskylän alueen osastojen kautta. Naisjärjestöt kuten Valkonauhaliitto ja suomenruotsalainen Förening Martha olivat aktiivisempia rotuhygienistisessä työssä mukana olleita naisjärjestöjä, mutta heillä ei ollut suoraa toimintaa kyseisenä ajanjaksona Jyväskylän alueella. Tutkimuksessa käsitelläänkin nimenomaan naisten aktiivisten paikallisjärjestöjen toimintaa vuosina 1920–1925, ja toimintaperiaatteiltaan erilaisia naisjärjestöjä edustavat naisasialiikkeistä Suomalaisen Naisasialiikkeen Jyväskylän jaosto sekä poliittisia järjestöjä puolestaan Jyväskylän Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys sekä Vaajakosken Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys ja kristillisistä naisjärjestöistä tutkimuksessa on käytetty Jyväskylän Nuorten Naisten Kristillistä Yhdistystä. Jyväskylän Marttayhdistys on rajattu tutkimuksesta pois, sillä tutkittavana ajanjaksona sillä ei arkistolähteiden perusteella ollut tämän tutkimuksen suhteen relevanttia toimintaa. Kaiken kaikkiaan tällä kokonaisotannalla pyritään muodostamaan selkeä ja perusteellinen kokonaisuus paitsi naisten järjestötoiminnan eri muodoista sekä peruspiirteistä, mutta myös siitä, miten näiden naisjärjestöjen toiminnan keskittyminen mahdollisesti poikkesi toisistaan.

Lisäksi tutkimuksen alkuperäislähteenä on käytetty Jyväskylän seminaarin naisosaston luokkapäiväkirjoja, sillä tulevien opettajien ammatinkuvaan liittyi olennaisesti kansanvalistuksen opettaminen sekä oikeanlaisen kansalaisuusmallin välittäminen. Jyväskylän seminaarin naisosaston luokkapäiväkirjoja on tutkittu lukuvuodesta 1920–1921 aina lukuvuoteen 1924–1925 saakka pyrkimyksenä selvittää, missä määrin tuleville naisopettajille opetettiin kansanvalistuksellista ajattelua sekä sen välittämistä oppilaille. Tämän avulla on tarkoitus selvittää, saivatko tulevat naisopettajat osana heidän koulutustaan millaiset valmiudet opettaa nimenomaan puhtausvalistusta ja sen oikeanlaista toteuttamista omassa elämässä. Toisaalta Jyväskylän seminaarin naiset olivat aktiivisesti yhteistyössä paikallisten kristillisten naisyhdistysten kanssa, joten he

45 Kiiski 1978, 153.

kuuluvat myös tässä mielessä naistoimijuuden piiriin, puhumattakaan heidän työn kuvastaan, joka vaati heitä sisäistämään ja välittämään muille kansanvalistuksen mukaista kuvaa oikeanlaisesta kansalaisesta. Koska opettajilla oli niin merkittävä rooli kansanvalistuksellisessa tehtävässä, on tämän aineiston käyttäminen tässä yhteydessä varsin perusteltua ja relevanttia.

Tutkimuksen alkuperäislähteissä keskitytään naisjärjestöjen konkreettiseen toimintaan eli puhtausvalistuksen välittämiseen ja käytännön auttamistyöhön, jonka avulla pyrittiin parantamaan heikompiosasten oloja. Vaikka painopiste on Jyväskylässä toimineiden naisjärjestön tekemässä varsinaisessa valistus- ja auttamistyössä, myös heidän yhteistyötään muiden järjestöjen ja elinten kanssa käsitellään tässä tutkimuksessa. Yhteistyöllä muiden järjestöjen kanssa oli usein merkittävä osa nimenomaan valistustyössä, sillä usein naisjärjestön omien, suhteellisen rajallisten voimavarojen säästämiseksi esimerkiksi tapahtumia järjestettiin muiden asiasta kiinnostuneiden kanssa. Toisaalta aloitteita toimintaan ja keskusteluun yhteiskunnallisten teemojen suhteen tuli usein nimenomaan paikallisten naisjärjestöjen ulkopuolelta.

Koska yhtenä tutkimuksen lähtöoletuksena on se, että naistoimijoiden työ on ollut ennen kaikkea käytännön valistustyötä, tutkimuksen lähdeaineistona on käytännön työstä kertovat aineistot kuten toimintakertomukset, kokouspöytäkirjat, historiikit, kirjeet ja ohjelmalehtiset. Tätä kautta tutkitaan naistoimijoiden kansanvalistuksellisen työn erilaisia toteuttamistapoja, millaisena he ovat itse päämääränsä nähneet ja miten he ovat siihen pyrkineet. Lisäksi kyseisistä lähteistä käy ilmi naisjärjestön tai -järjestöjen keskinäinen vuorovaikutus sekä suhtautuminen ympäröivään yhteiskuntaan, mitä kautta alkuperäislähteiden avulla voidaan lisäksi syventää ymmärrystä aikalaisajattelun ja -ymmärryksen suhteen.

1.4 Metodit

Historiallisessa tutkimuskentässä tämä tutkimus sijoittuu ennen kaikkea naishistoriaan, mutta sivuaa myös muita historiatutkimuksen suuntauksia. Naishistoriallisen tutkimuksen keskiöön nousevat oikeutetusti naistoimijat ja heidän tekemänsä työ, mutta tärkeänä näkökulmana ovat suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset ja sen kehitys 1900-luvun alkupuolella. Toimijoina ja keskushenkilöinä ovat toiminnallaan

vaikuttaneet naiset ja tutkimuskohteena on se konkreettinen valistus- ja avustustyö, jolla haluttiin parantaa kansakunnan puhtautta niin henkisesti kuin fyysisestikin, ja ohjata yhteiskunnan marginaaliin joutuneita yksilöitä takaisin oikealle polulle. Yhteiskunnan ja marginaaliin jäävien välistä suhdetta tarkastellaan nimenomaan yhteiskunnallisen enemmistön perspektiivistä eli siitä näkökulmasta, miten yhteiskunnan aktiiviset jäsenet ja erityisesti naistoimijat kokivat vähemmistöön kuuluvat, jotka muodostivat yhteiskunnallisen huolenaiheen ja olivat kansallisen valistustyön kohteina.⁴⁶ Toisaalta tärkeänä osana tutkimuksellista kontekstia ovat tutkimuksen aika ja paikka, mistä syystä Jyväskylän historiaan perehdytään tästä nimenomaisesta näkökulmasta. Jyväskylä, kuten tässä tutkimuksessa on tullut aiemminkin ilmi, luo Suomen ja ehkä jopa kansainvälisen tason näkökulmasta mielenkiintoisen tapahtumakontekstin tutkimukselle, sillä kyseiselle alueelle on keskittynyt huomattavan paljon merkittäviä naisvaikuttajia. Tästä johtuen on olennaista perehtyä paikallishistoriaan kokonaiskuvan luomiseksi. Kontekstia saadaan myös koulutus- ja sosiaalipoliittisesta historiasta sekä lääketieteen kehitystä tässä tutkimuksessa sivutaan sen verran, että aihepiireistä saa kattavat pohjatiedot.

Naishistoriallisessa tutkimuksessa on usein ollut haasteena tai jopa paradigmana pyrkimys tehdä nimenomaan naishistoriaa. Naisliikkeeseen ja -tutkimukseen yleensä liitetään vanhakantaisen automaattisesti feminismi ja siihen linkittyvät pyrkimykset, mikä on ymmärrettävää vaikkakin pelkästään osa totuudesta. Näkemyksiä naishistorian päämäärien sekä niihin pääsemisen suhteen on pyritty nykyisessä tutkimuskentässä määrittelemään uudestaan. Aino Saarista mukailen naistutkimuksellinen perspektiivi pyrkii luomaan uudenlaista maailmankuvaa, jossa on kaksi toisiaan täydentävää ja ehdollista puolta. Saarisen mukaan ensin on paljastettava ns. epäoikeudenmukainen herruusjärjestelmä, joka on estänyt sorrettujen kehitystä sekä hyödyntänyt heitä. Toiseksi on tuotava esille, miten sorrettujen ryhmä on alistaisuudesta huolimatta (ja ehkä osittain sen johdostakin) kyenneet tuottamaan jotain inhimillisesti arvokasta.⁴⁷

Naistutkimuksen mielenkiintoinen ominaispiirre on sen poikkitieteellisyys, sillä se voi olla niin historiaa kuin yhteiskuntatieteitä, mutta yhtäläinen päämäärä on tehdä naistutkimuksellisesti relevanttia tiedettä. Tällaisessa tutkimuksessa aihe käsittelee jotain, mistä myös muut naistutkijat keskusteleivat. Irma Sulkunen on kritisoinut

46 Markkola 1996, 12 - 13.

47 Saarinen 1988, 7.

naishistorian lokeroivaa luonnetta ja esittänyt, että pyrkimyksenä ei pitäisi olla pelkästään naistutkimuksen tekeminen vaan pyrkimys sukupuolen tutkimukseen sen omilla ehdoilla.⁴⁸ Naistutkimus tarjoaakin tilan, jossa sukupuolta voi tarkastella ja käsitellä totutusta poikkeavalla tavalla. Naisnäkökulman kautta voidaan tarkastella tieteellisen tiedon valtaa ja naisten moninaisia asemia niin tiedon kohteina kuin tuottajinakin.⁴⁹ Historiallisessa tutkimuksessa naisnäkökulman hedelmällisimpiä lähdeaineistoja ovat luonnollisesti naisten itse tuottamat lähteet, jotka tulevat suoraan naisilta itseltään suodattamattomina. Jotta naisten oma ääni saadaan kunnolla kuuluviin, on nämä aineistot arvioitava ja tulkittava uudelleen. Pyrkimyksenä on eräänlainen dekadaus, jonka avulla selvitetään kuka on tuottanut kyseiset aineistot, mihin tarkoitukseen ne tuotettu ja mitä ne oikeasti kertovat.⁵⁰ Suomalaiselle naishistorialle on ominaista nostaa naiset esiin toimijoina ja usein toimijuudelle annetaan varsin paljon painoarvoa. Mielenkiintoista kyllä tämä on erityisesti suomalaiselle naishistorialle tyypillinen ominaispiirre, jonka jatkumoon tämänkin tutkimuksen voidaan katsoa lukeutuvan.⁵¹

Sukupuolijärjestelmä on naishistoriassa usein esille nouseva, mutta jossain määrin ongelmallinen termi. Periaatteessa se on historiallinen järjestelmä, joka perustuu miesten ja naisten väliselle vuorovaikutukselle, ja käsitteenä se tarkoittaa metodologista ymmärrystä siitä, miten sukupuolten välisiä suhteita on eri aikoina pyritty erilaisissa yhteiskunnissa jäsentämään. Sukupuoliroolit ja tavat käsittää sukupuolisuus muuttuvat ajallisesti ja paikallisesti, mutta toisaalta itse sukupuolikin muotoutuu monitasoisesti: symbolisesti, toiminnallisesti ja rakenteiden kautta. Sukupuolisuus jäsentää maailmaa, sillä ulottuessaan yhteiskunnan rakenteista sukupuolisidonnaiseen sosialisatioon ja yksilöllisten identiteettien muotoutumiseen, sukupuolijärjestelmän avulla voidaan analysoida ihmisen toiminnan konteksteja sekä ehtoja. Sukupuolijärjestelmä on niin laaja ja venyvä käsite, että sen puitteissa voidaan tutkia niin sukupuolen rakenteellista, symbolista tai identiteetin tasoa ja myös ruumiillisuutta.⁵² Sukupuolijärjestelmän monimuotoisuuden vuoksi sen suhteen ei voida luoda mitään yleispäteviä sääntöjä, sillä se mukautuu aina ympäristön ja tilanteen luoman kontekstin mukaiseksi. Ruotsalaisen historioitsijan Yvonne Hirdmanin luoman teorian mukaan pohjoismaisen yhteiskunnan

48 Aalto ja Leskelä-Kärki 2014, 5; Markkola ja Östman 2014, 46.

49 Oinas & Östman 2002; Oinas & Östman 2003.

50 Saarinen 1988, 17 - 18.

51 Markkola & Östman 2014, 51.

52 Julkunen 1994, 179: 198 - 199; Rantalaiho 1994, 13.

sukupuolijärjestelmää voisi kuvata konkreettiseksi, joskin epäsuhtaiseksi, sopimukseksi: järjestelmä on epäsuhtainen nimenomaan vallankäytön ja -jakautumisen suhteen, sillä naisilla on luonnostaan ollut miehiä vähemmän valtaa lähes kaikilla elämän eri osa-alueilla.⁵³

Järjestelmä-käsitteen rinnalla voi käyttää sukupuolisopimuksen käsitettä, jolla tarkoitetaan sellaisia lausumattomia sääntöjä ja odotuksia, joiden avulla ylläpidetään sukupuolten (valta)suhteita ja paikkoja. Vaikka sukupuolisopimusta ei ole virallisesti neuvoteltu eikä vahvistettu, se kertoo julkilausumattomanakin, mikä sukupuolten kesken on mahdollista, suotavaa ja mitä niiden suhteen arvostetaan. Sukupuolten välisen eron ylläpitäminen tulee esille miehiin ja naisiin kohdistuvissa erilaisissa odotuksissa ja stereotyyppisistä käsitteistä siitä, mikä on kullekin sukupuolelle sopivaa toimintaa. Käsitteet sukupuolisuudesta vaikuttavat monilla eri yhteiskuntaelämän osa-alueilla. Sukupuolijärjestelmälle tyypillistä on hierarkkisuus, mistä johtuen miesten maailmaan kuuluvat asiat ovat perinteisesti olleet arvostetumpia kuin naisille kuuluvat elämänalueet ja tehtävät. Naisen asema yhteiskunnassa on usein ollut neuvottelualainen, mistä johtuen sukupuolikonfliktit ja niitä seuranneet sopimukset ovat koskeneet nimenomaan naisten paikkaa. Suomessa naisilla on kuitenkin ollut suhteellisen aktiivinen rooli näitä ilmiöitä koskevissa neuvotteluissa. Liisa Rantalaihon mukaan naisten yhteiskunnallinen äitiys oli askel naisten yksilöllistymistä kohti, mutta sen ei vielä voida katsoa syntyneen tasavertaisten osapuolten ”neuvotteluissa”: yhteiskunnallisen äitiyden ilmiö perustui nimenomaan sukupuolieron pohjalle eikä siinä vielä kajottu sukupuolihierarkiaan. Rantalaihon mielestä suomalaisessa yhteiskunnassa on tapahtunut 1900-luvun aikana sukupuolisopimuksen murros, joka on vaikuttanut diskursiivisena käänteenä yleisessä ajattelutavassa. Tämä ajattelutapa on rakentunut yhteiskunnan taloudellisten ja sosiaalisten jännitteiden ratkaisuksi, mutta lisäksi se tuottaa uusia institutionaalisia käytäntöjä, joihin myös yksittäiset kansalaiset voivat tai joutuvat suhteutumaan.⁵⁴

Sukupuoli ja sukupuolten väliset erot ovat vuosisatojen ajan määritelleet yhteiskunnassa vallitsevan käsityksen siitä, mikä on soveliaista. Jokaisessa yhteiskunnassa on yleisesti hyväksytyjä käsityksiä siitä, millaista on oikeanlainen miehuus tai naiseus. Sukupuolen tutkimisessa on monesti nojattu juuri näihin eroihin ja sen sijaan, että eroja

53 Ollila 2002, 77 - 78; Hirdman 1988, 54.

54 Rantalaiho 1994, 21 - 24.

häivyttäisiin, ne pyritään tehdä näkyviksi: tällä tavoin avain naiseuden ymmärtämiseen löytyy sukupuolieron käsitteestä. Pirjo Markkola on esittänyt, että menneisyyttä tutkittaessa sukupuolen tutkimusta voi hyödyntää tulkintojen tekemisessä. Sillä tavoin menneisyyden nais- ja miestoimijat edustavat kulttuurisesti ja sosiaalisesti rakentuvaa sukupuolisuutta. Sukupuolieron tähdentämisellä on merkitystä nimenomaan siitä näkökulmasta, että miesten ja naisten jakaminen omiin kategorioihinsa oli luontainen tapa jäsentää maailmaa.⁵⁵ Tämä näkökulma pätee tähänkin tutkimukseen, sillä naisten oikeutta toimia yhteiskunnallisen äitiyden puolesta perusteltiin nimenomaan sukupuolieroilla: naisilla oli miehiä paremmat valmiudet tällaiseen toimintaan.

Naishistorian suhteen tärkeää on huomioida yhteiskunnallinen konteksti eli se, että naisen asema on määräytynyt paitsi sukupuolen, myös hänen asemansa mukaan. Erilaisessa asemassa ja erilaiseen sosiaaliseen luokkaan kuuluvilla naisilla on ollut erilaisia pyrkimyksiä: esimerkiksi aikanaan ylä- ja keskiluokan naiset kuten suffragetit taistelivat poliittisista oikeuksista, oikeudesta käydä töissä ja samanarvoisesta kohtelusta miesten kanssa kun taas varsin huonoissa oloissa työskennelleet työväenluokan naiset halusivat ennen kaikkea suojaa ja turvaa. Kärjistäen voitaisiin sanoa, että siinä missä suffragetit näkivät naisten työnteon saavutettavana oikeutena, oli se työväenluokan naisille pakollinen paha, jota ilman perhe ei selvinnyt eikä tullut toimeen. Ei ole mahdollista tutkia naishistoriaa vain yleisellä ja yhtenäisellä tasolla, vaan jokaisella ryhmällä on erilainen sosiaalinen ympäristö, mistä johtuen myös tutkimuksen perustana olevat lähdeaineistot voivat poiketa toisistaan huomattavasti.⁵⁶

Joan Wallach Scottin mielestä naishistoriaa tutkittaessa olennaisin kysymys onkin selvittää sosiaalisten suhteiden organisoimisessa tapahtuvia muutoksia, sillä sukupuolten väliset suhteet (ja valtasuhteet) ovat tämän rakentava elementti. Kyseiset muutokset liittyvät aina vallan representaatioihin, mutta muutoksen suunta ei aina välttämättä ole kovin yksiselitteinen. Perustavanlaatuinen elementti sukupuolten välisissä sosiaalisissa suhteissa on aina niiden väliset erot, jotka Scott jakaa neljään eri ryhmään. Hänestä erityisesti naiset herättävät useita kulttuurisesti tuttuja ja stereotyyppisiä mielleyhtymiä neitsyt Marian tai kantaäiti Eevan kaltaisiin naishahmoihin. Toiseksi sukupuolia määritellä aina normatiivisten konseptien kautta,

55 Markkola 2002, 14 - 16.

56 Setälä 1988, 142 - 143; Klein 1971, 15.

joita määrittää esim. uskonto, politiikka, koulutus tai tiede. Uuden historiallisen tutkimuksen tarkoitus on Scottin mielestä katkaista tämä perinne ja löytää sen takana olevat syyt sekä selitykset sukupuolten väliselle kahtiajaolle, joka säilyi suhteellisen ajattomana vuosisatoja. Lisäksi sukupuolta tarkastellaan ennen kaikkea henkilökohtaisena identiteettinä ja sen suhteen on olennaista huomioida, että myös sukupuolisuus ja käsitys siitä ovat molemmat muuttuneet sitä mukaa, mitä ihmiset ovat saaneet enemmän tietoa ja ymmärrystä niihin liittyvistä asioista.⁵⁷ Toisin sanoen Scottin mielestä naishistorian tehtävä on selvittää naisten ja miesten välisen epätasa-arvon historia, naisen asemaan liittyvät kysymykset, mutta toisaalta on määriteltävä naisten historia ja menneisyys uudella tavalla.

Myös Marilyn French esittää teoksessaan ”Vallan tuolla puolen”, että naisten menneisyys on uudelleen löydettävä ja hänen mukaansa se löytyy vain menemällä historiallisten selontekojen tuolle puolen alkuperäisiä lähdeaineistoja tutkimaan. Frenchin sanoin naisten historia ei rajoitu pelkästään selontekoihin naisista ja heidän elämistään, vaan se avaa kokonaisia uudenlaisia kerrostumia kulttuurista, joka on elänyt toimeliaana vallan näyttävän pintapuolen alapuolella. French huomauttaa, että ajatus naisista ikään kuin yhteen sulautuneena ja yhteiskunnallis-taloudellisesta asemastaan riippumattomana massana on vasta viime aikoina kehittynyt ihmisten mieliin. On asioiden vääristelemistä tutkia vaikkapa vain köyhälistön tai vastaavasti aateliston naisia ja väittää puhuvansa naisista yleensä. Toisaalta oli tutkimus millainen tahansa, siihen on lähes mahdotonta sisällyttää kaikkia naiskerrostumia, erityisesti niitä luokkia, joiden elämästä on vähänlaisesti tietoa saatavissa. Naisten historiaa tutkittaessa törmää Frenchin mielestä siihen ongelmaan, että patriarkalisessa eli miesvaltaisessa maailmassa valta ei ole vain korkein vaan myös ainoa arvo. Menneisyydessä hyvin harvoin naisilla on ollut valtaa päättää edes omasta elämästään tai siihen liittyvistä kysymyksistä, joten heidän valtansa on ollut vähäistä ja lähinnä kodin piiriin rajoittuvaa, siis näkymätöntä. Ihmisiä ja tapahtumia on perinteisessä historiankirjoituksessa pidetty tärkeinä siinä määrin, missä niihin liittyy valtaa ja miten ne sitä kautta ovat vaikuttaneet omaan aikaansa sekä tulevaisuuteen. Naiset ovat tällaisessa historiankirjoituksessa jääneet näkymättöminä ulkopuolelle ikään kuin luonnostaan, sillä heihin on harvoin liittynyt näkyvää valtaa.⁵⁸

57 Scott 1999, 42 - 44.

58 French 1986, 149 - 153.

Toisaalta asiaa on hyvä miettiä myös toiselta kannalta: Michel Foucault'n mukaan valtaa on yhteiskunnassa kaikkialla eikä se rajoitu pelkästään valtion päätöksiä tekeviin ja toimeenpaneviin elimiin kuten hallitukseen tai eduskuntaan. Foucault'n mukaan valta ei ole mikään yksinkertainen rakenne tai kyky, vaan valta muodostuu erilaisista voimasuhteista niin perheiden, pienryhmien, tuotantokoneistojen kuin laitoksiin kesken ja muodostaa eräänlaisen voimalinjan, joka läpäisee koko yhteiskunnan. Foucault'n näkemyksen mukaan siis nekin, jotka aluksi näyttäytyvät vallattomina, ovat osana valtasuhteita ja osallistuvat niiden ylläpitoon. Foucault painottaa vallan moninaisten ilmenemismuotojen takia "valta"-termin ohella vaikuttamista: valta ei ole aina alistavaa ja pakottavaa, vaan se voi myös olla tuottavaa ja ohjailevaa. Valta ei siis ole pelkkä kielellinen tapahtuma, vaan sitä ylläpidetään erilaisilla rakenteilla ja ihmiset itse voivat olla sekä yksilöllisiä että kollektiivisia toimijoita. Foucault näkee valtarakennelman huomattavasti positiivisemmassa ja moninaisemmassa valossa kuin mitä French ja tässä tapauksessa Foucault'n ansioksi voidaan lukea perinteisten ajatusmallien kuten yksinkertaisen, ylhäältä alaspäin kulkevan valtajärjestelmän, kyseenalaistamisen.⁵⁹

Sen sijaan, että naiset eristettäisiin omaksi yhteiskunnalliseksi kategoriakseen, on tämän tutkimuksen metodologian kannalta olennaista paikantaa kyseisen aikakauden sukupuolijärjestelmän ominaisluonne ja sen erityispiirteet. Toisaalta olennaista on paljastaa tämän järjestelmän kytkökset muihin niin rakenteellisiin kuin mentaalisiinkin elementteihin. Mutta perimmäisenä pyrkimyksenä on tavoittaa se ymmärrys, joka aikalaisilla on ollut tästä vallitsevasta järjestelmästä, sukupuolten välisistä suhteista sekä perusidentiteetin muodostumisesta. Sukupuolijärjestelmän suhteen olennainen kysymys on ollut ja on yhä se, miten valtaa on jaettu tai miten se on jakaantunut sukupuolten kesken. Tärkeää on selvittää, ovatko molemmat sukupuolet voineet vaikuttaa tähän vallan jakautumiseen ja millaisia muutoksia siinä on tapahtunut. Tästä syystä vallan diskurssi nousee tässä tutkimuksessa tärkeään asemaan. Tätä ajattelumallia noudatellen on olennaista toisaalta paikantaa lähdeaineistoista murroskohtia ja analysoida niitä, mutta toisaalta yhtä olennaista on hahmottaa se yhteiskunnallinen kokonaiskuva, jonka yhteyden tutkimuksen aihepiiri kuuluu. Tavoitteena on selvittää, miten erilaiset ilmiöt hahmottuivat ja jäsenyivät aikaistajunnassa ja tätä kautta ymmärtää, millaisiin kokonaisuuksiin nämä linkittyivät ja millainen vuorovaikutussuhde tästä puolestaan

59 Foucault 1998, 70 - 71.

syntyi.

Tässä tutkimuksessa avainasemassa on pyrkimys kansalliseen puhtauteen ja naisten valta sen suhteen. Valta ei kuitenkaan synny itsestään, vaan toiminnan kautta ja tästä syystä on tutkittava nimenomaan naisjärjestöjen toimintaa ja sitä, miten valta niissä ilmenee. Kansallisen puhtauden suhteen naisilla on ollut harvinaisen paljon valtaa paitsi toimia, myös määrittellä sitä. Naisilla on siten ollut legitimizeetti määrittelyyn, mikä on vielä omana aikanaan ollut suhteellisen poikkeava ja siksi niin kiinnostava ilmiö. Naistoimijoiden vallan tutkimuksessa avainasemassa ovat naisten oma ääni ja näkemys omasta toiminnasta eli käytännössä alkuperäislähteiden tulkinta. Koska kyseessä on omaa aikaansa heijastavia kirjallisia lähteitä, on perusteltua käyttää metodina diskurssianalyysia. Diskursseja tarvitaan kirjallisten lähteiden tulkinnassa, jotka meidän silmissämme saattaisivat vaikuttaa arvolatautuneilta, mutta todellisuudessa heijastavat oman aikansa arvojärjestelmää. Diskurssien analyysi on väistämättä valtasuhteiden analyysia ja siten osa vallan käyttöä.⁶⁰ Vallan diskurssi ja sen jakautuminen naistoimijoille sekä sen ilmeneminen eri tavoilla heidän toiminnassaan, on tämän tutkimuksen metodologista ydintä. Periaatteessa kokonaisuutta voi tarkastella hyvinkin yksittäisen ryhmittymän tai jopa henkilön perspektiivistä, mutta kokonaisuus hahmottuu ennen kaikkea tutkijan valitseman näkökulman kautta. Tässäkin tapauksessa tutkijan on voitava rehellisesti ja analyttisesti arvioida oman tutkimuksensa vaikutusalan laajuutta ja sitä, millaiseen perspektiiviin se todellisuudessa asettuu tutkijan omista pyrkimyksistä huolimatta.⁶¹

Tässä tutkimuksessa selvitetään kielenkäytön ja kielellisten valintojen merkitystä alkuperäislähteissä. Koska lähteet ovat kirjallista aineistoa, on tärkeää saada mahdollisimman selkeä kuva kielellisten valintojen aikalaismerkityksistä. Kieli on siinä mielessä elävää, että se heijastaa aina oman aikansa ajattelua ja usein sisältää merkityksiä, joiden avaaminen voi olla haasteellista muiden aikakausien tai erilaisen yhteiskunnan edustajalle. Yhteiskuntaa tarkastellaan kielen kautta ja kieli ymmärretään läpeensä yhteiskunnallisena asiana.⁶² Tästä johtuen työssä toteutettu tutkimus on ennen kaikkea diskurssijohtoista. Diskurssit ovat puhetapahtumia, joita tulkitsemalla voidaan löytää puhetapahtumaa värittäneet ja niiden kautta välittyvät arvot. Diskurssianalyysi

60 Vuori 2002, 81 - 82.

61 Jokinen 1993, 41; Sulkunen 1991, 24 - 27.

62 Vuori 2002, 79.

keskittyy kielenkäyttöön sanoja ja niiden merkityksiä syvemmällä tasolla.⁶³

Jo itsessään käsite diskursiivinen pitää sisällään oletuksen siitä, että teksti tai puhetahtuma on intertekstuaalinen ja siten yksittäistä puhetahtumaa verkottuneempi sekä monisäikeisempi.⁶⁴ Deborah Tannen onkin todennut, että ilman kontekstia tai merkityskehystä, kielellä ei ole merkitystä.⁶⁵ Tekstit ja puheaktit ovat aina vuorovaikuttamista, ja myös yksilön toiminta on sidottu vuorovaikutukseen sekä yhteisön että ympäröivän maailman kanssa. Heli Valtosta mukailen diskurssia voidaan käyttää välineenä tulkita yksilön välistä suhdetta yhteisöön sekä arvojärjestelmiin. Arvojen ymmärtäminen ja tulkitseminen diskursiivisesti auttaa kun tarkastellaan yksilön ja yhteisön välistä vuorovaikutusta. Diskurssi itsessään ei kuitenkaan tarkoita samaa asiaa kuin arvo, sillä arvot liittyvät olennaisesti tiettyyn kulttuuriin, aikakauteen ja yhteiskunnalliseen kontekstiin. Diskurssien avulla noita arvojärjestelmiä voidaan tulkita ja analysoida eräänlaisena peilipintana: olennaista ei ole se, miten noihin arvoihin tulisi suhtautua, vaan se, mitä ne kertovat omasta aikakaudestaan.⁶⁶

Valtasuhteita tutkittaessa on usein käytetty apuna nimenomaan diskurssianalyysia, sillä diskurssijärjestelmän tuottajalla on itsellään tarpeeksi valtaa vahvistaa diskurssi. Toisin sanoen diskurssitapahtuman toimijalla on valta vahvistaa jonkin tiedon pätevyys ja luotettavuus. Hän voi määrittää sen, onko jokin asia tietoa vai ei. Harvoin yksittäisellä toimijalla on yksinään tämänkaltaista valtaa, mutta erityisesti tietyt ryhmät ja ryhmittymät ovat käyttäneet ja käyttävät tällaista valtaa. Suomessa rotuhygienistisen ajattelun suhteen tällainen diskurssieliitti oli 1900-luvun alussa lääkärit ynnä muut alan asiantuntijat sekä heidän viestiään välittävä ruotsinkielinen sivistyneistö. He puolestaan liittivät rodunjalostuksellisiin diskursseihin myös patriotismin ja vähemmistökansalaisuuden säilyttämisen, joka poikkesi kaiken kaikkiaan suomenkielisten keskuudessa vallallaan olevasta rotuhygienia-ajattelusta. Valta keskittyi heidän ajatteluunsa, ja sitä kautta se siirtyi enemmän tai vähemmän suorasti yhteiskunnan muille tasoille vaikuttaen siten alempiin luokkiin.⁶⁷

Diskurssin tutkijan on otettava lähtöoletukseksi tutkimuksessa se, että kieli on

63 Tannen 1994, 5.

64 Rantanen 1997, 18 - 24; Vuori 2002, 93 - 94.

65 Tannen 1994, 10 - 11.

66 Valtonen 2004, 17 - 18.

67 Rantanen 1997, 11; Valtonen 2004, 19.

sosiaalista todellisuutta rakentava järjestelmä. Kielenkäyttö on aina todellisuuteen ja arvojärjestelmiin sidottua toimintaa, mutta kielenkäyttäjien on itse vaikeaa tai lähes mahdotonta tulkita omiin puheakteihinsa liittyviä arvoja. Toisaalta merkityksiä ja niiden välisistä suhteista muodostuvia diskursseja on lukuisia, joten merkitysjärjestelmiä on aina olemassa kerralla useampia ja ne ovat usein jopa rinnakkaisia. Diskursseissa ilmenevien ristiriitojen ja jännitteiden tarkkailu on diskurssianalyysin kiinnostavimpia ja käytetyimpiä metodeja. Diskurssien rinnakkaisuus johdattelee ajattelemaan diskurssien välisiä valtasuhteita sekä hegemonisten diskurssien olemassaoloa. On luultavaa ja todennäköistä, että aina joku diskurssi on saanut vahvemman ja hegemonisemman aseman kuin jokin toinen rinnakkaisdiskurssi. Tämä johtuu yksinkertaisesti siitä, että tietty diskurssi on saanut kanonisoidumman aseman tietyssä yhteisössä, kulttuurissa tai yhteiskunnassa. Kyseinen diskurssi on niin luonnollinen ja olennainen osa kyseistä ajattelukontekstia, että aikalaiset harvoin osaavat tai edes kokevat tarpeelliseksi sen kyseenalaistamisen. Tutkijalle on hedelmällistä tutkia juuri sitä, miksi kyseinen diskurssi on saavuttanut edellisen kaltaisen aseman ja mitä se toisaalta kertoo. Diskurssi on aina hyvin vahvasti sidoksissa oman aikansa kontekstiin: merkityksiä tuotetaan aina tietyssä ajallisessa tilassa ja sosiaalisissa yhteyksissä, joten tutkijan on aina kyettävä huomioimaan ajallinen eli historiallinen ulottuvuus.⁶⁸

Diskurssianalyysin tarkastelussa otetaan huomioon myös ne tavat, joilla toimijat käyttävät kieltä sekä toisaalta merkitysjärjestelmät, joihin kyseinen kielenkäyttö kiinnittyy. Diskurssien tuottaminen ja tulkinta ei ole täysin ongelmaton, sillä ne ovat osa vuorovaikutusprosessia, johon kuuluu puhetapahtuman tuottajan lisäksi vastaanottaja. Puhetapahtumat ovat aina monitulkintaisia, joten ne voivat saada vastaanottajan mielessä varsin erilaisia merkityksiä kuin mitä puhuja on alun perin tarkoittanut. Diskursseihin ja niiden käyttöön liittyy siis ongelmia: diskurssi ei ole edes terminä yksiselitteinen, joten sen saamat merkitykset ovat myös tutkija- ja tutkimuskohtaisia, mistä johtuen niitä on usein sovellettu suuntaan jos toiseenkin. Vaikka diskurssianalyysi on tutkimusmenetelmänä lähes rönsyilevän monipuolinen, on nimenomaan monikäyttöisyys sen ehdottomia vahvuuksia. Toisaalta diskurssianalyysin suhteen historiantutkija ajautuu vanhaan tuttuun ongelmaan: kuinka realistisesti voidaan ajatella, että diskurssianalyysin avulla pystytään tutkimaan menneisyyden ääniä aidosti ja ilman lisäväriä?⁶⁹

68 Vuori 2001, 82 - 83; Valtonen 2004, 20.

69 Rantanen 1997, 14; Valtonen 2004, 21 - 22.

Kielenkäytön tutkimuksessa on useita tutkijan kannalta oleellisia, joskin haastavia kohtia. Anssi Halmesvirran mukaan kielen avulla luodaan kollektiivista muistia ja kansakunnan mytologiaa, joskus suhteellisen huomaamattomasti, mutta toisinaan hyvinkin aggressiivisesti. Mytologioille luodaan kollektiivisia merkityksiä, joilla rakennetaan mentaalisesti kansakunnan historiaa ja oman kansan yhtenäisyyttä sekä pesäeroa ”niihin muihin” eli kollektiiviin kuulumattomiin yksilöihin. Kansakunnan mielikuvia, miellelyhtymiä ja kollektiivista muistia usein käytetään hyväksi poliittisessa kielenkäytössä. Toisaalta selkeästi radikaalit ja kaanonista poikkeavat tulkinnat kollektiivisista muistoista voivat haastaa yleisen vallitsevan muistelu- tai ajattelutavan. Suomen 1918 sisällissodan muistelussa on huomattavia eroja vielä tänäkin päivänä ja siitä käytetyt erilaiset nimitykset heijastavat sitä, että niiden luomat mentaaliset merkitykset eri ihmisille ja ihmisryhmille voivat olla hyvin toisistaan poikkeavia. Halmesvirta esittää myös, että yleisen historian kautta luodaan eräänlaisia tulkintoja yleisestä moraalista ja toisaalta moraalin vastaisuudesta. Historiapuheen kautta ei luoda siis kuvaa vain voittajista ja häviäjistä, vaan siitä, kenen toiminta ja millainen toiminta on moraalisesti oikein ja hyväksyttävää.⁷⁰

Diskurssien suhteen Heli Valtonen tekee väitöskirjassaan mielenkiintoisen huomion: hänestä diskurssit lähentelevät jopa mentaliteetteja siinä mielessä, että yksilölle diskursiiviset merkitykset sekä tulkinnat peilaavat hänen omaa arvomaailmaansa, joka on aina kiinteässä yhteydessä yhteisön sisäiseen arvojärjestelmään. Diskursiiviset merkitykset välittyvät yksilön ympäristöön arvojen ja arvostusten kautta, joiden avulla hän jäsentelee ympäröivää maailmaa merkitykselliseksi. Merja-Liisa Hinkkasen mukaan mentaliteetti on rakenne, joka muodostuu yhteisöön kuuluvien yksilöiden tavasta ajatella ja tuntea muodostaen siten omanlaisensa järjestelmän. Hänestä mentaliteettia voidaan verrata sosiologisen tutkimuksen termiin tulkintakehys, joka on puolestaan lähellä mentaliteetin käsitettä. Mentaliteetit ovat siis tapoja ymmärtää ja tehdä ympäröivää maailmaa ymmärrettäväksi kun taas diskurssit ovat puhetta, jolla maailmaa ymmärretään, jäsennellään ja käsitellään.⁷¹

70 Halmesvirta 2011, 7 - 9.

71 Valtonen 2004, 19; Hinkkanen, Merja-Liisa: Mentaliteettihistoriasta ks. Burke, P. 1986.

2 Jyväskylä ja sen merkitys naistoiminnalle

2.1 Kaupungin perustaminen ja sen kehitys

Suomalaisessa keskustelussa kysymys kansakouluopetuksen järjestämisestä tuli ajankohtaiseksi 1840-luvulla kun kirjallisuudessa ja sanomalehdissä kerrottiin naapurimaiden kuten Ruotsin ja Norjan sivistyksellisistä oloista ja opetuksen järjestämisestä niissä. Suomessa käytyyn keskusteluun vaikuttivat myös uskonnolliset herätysliikkeet, suomalaisen kirjallisuuden runsaampi ilmestyminen, suomalaisten sanomalehtien kasvava määrä sekä taloudellisen tilanteen kasvu. Aleksanteri II:n antama julistus vuonna 1856 valtuutti senaatin tekemään esityksen siitä, miten kansansivistystä tarkoittavia kouluja voitaisiin järjestää maalaiskunnissa. Aiheesta käytiin yleistä keskustelua sanomalehdistössä, ja siihen osallistui myös Uno Cygnaeus, jonka lausunto oli poikkeuksellisen hyvä verrattuna muihin esityksiin. Cygnaeuksen esitys valmistui vuonna 1860 ja komitean sen tarkastettua annettiin asetus kansakoulutoimen järjestämisestä seitsemän vuotta myöhemmin.⁷²

Jyväskylän kaupungin kannalta keskustelu kouluopetuksen järjestämisestä ja kansakouluista osoittautui elintärkeäksi. Kaupungin perustaminen liittyi kiinteästi myös 1800-luvun alkuvuosien yleiseen ilmapiiriin, jolloin pyrittiin kehittämään itsenäisempää taloutta. Koulutuskysymykset nousivat merkittävään asemaan Jyväskylään kehittyvän porvariston keskuudessa nopeasti nuoren kaupungin vielä ollessa kehitysvaiheessa, ja jo tuolloin kaupungin asemakaavasta varattiin tulevalle koululle kaksi tonttia. Varsinaiseen toimintaan Jyväskylän mallikoulut otettiin syyskuussa 1866.⁷³ Koulut vaikuttivat Jyväskylän sosiaalisiin oloihin ratkaisevasti, sillä ne todistivat, ettei kaupungin vetovoimaisuus rajoittunut vain lähikuntiin tai -pitäjiin. Vaikka Jyväskylä teollistui suhteellisen hitaasti, ilmaantui kaupunkiin elinkeinonharjoittajia eri puolelta Suomea, mikä puolestaan mahdollisti liikkuvien ja uudenlaisia innovaatioita mukanaan tuovien väestöryhmien vaikutuksen, mikä on ominaista nimenomaan kaupunkilaisyhteisöille.⁷⁴

Kaupunkialueen väestölle tunnusomainen piirre oli porvarillisuus, ja vuoden 1860 tilastojen perusteella yli puolet asukkaista lukeutuivat työläis- ja kauppiasammatteihin.

72 Peltonen 1989, 20.

73 Peltonen 1989, 14 - 15.

74 Peltonen 1989, 22.

1870-luvulle tultaessa Jyväskylä oli jo selkeästi alkanut profiloitua kauppa- ja koulukaupungiksi, mutta moniin muihin kaupunkeihin verrattuna teollistuminen oli vielä tuolloin varsin vähäistä. Väestöryhmät olivat asettuneet kantakaupungille säätyryhmittäin, sillä parhaimmilla tonteilla asuivat varakkaimmat kun taas keskustan nurkilla ja asemakaava-alueen laidalla asuivat työläiset sekä pieneläjät. Sirkka Valjakan mukaan Jyväskylän kaupungin asuinjärjestyksessä peilautui kaupungin sisäinen hierarkia, jossa rakennusten sijainti, koko ja ulkoasu eivät jättäneet varaa epäilyksille asukkaiden sosiaalisesta asemasta.⁷⁵ Erityispiirre jyvaskyläläiselle kaupunkikulttuurille oli tuolloin se, että ylin kerrostuma säätyväestöstä puuttui alkuvaiheessa lähes kokonaan. Varallisuuserot olivat vuosisadan vaihteen Jyväskylässä suuremmat kuin kaupungeissa keskimääräisesti, ja vauraimpia olivat kauppiat sekä virkamiehet. Tilanne tosin muuttui työväestön vaurastuessa 1900-luvulla ja sen kasvaessa samalla suurimmaksi väestöryhmäksi. Jyväskylän kohdalla ei ollut kyse alenevasta sosiaalisesta kierrosta, vaan kyseessä oli ennen kaikkea olosuhteiden normalisoituminen ja muutos maan yleistä kaupunkikuvaa vastaavaksi.⁷⁶

Kaupungin perustaminen Sisä-Suomeen lähti ennen kaikkea taloudellisista syistä, mutta Jyväskylän merkitys korostui kuitenkin henkisen elämän saralla. Jyväskylän julkinen kuva alkoi rakentua ennen kaikkea 1850- ja 1860-luvuilla perustetuille oppilaitoksille sekä niiden myötä kaupunkiin muuttaneelle sivistyneistölle. Tästä johtuen Jyväskylä sai etuoikeuden toimia vuosittaisena kansanvalistus- ja kansallismielisen älymystön kohtaamispaikkana. Myös vuonna 1875 Kansanvalistusseuran perustaminen Jyväskylässä nosti kaupungin mainetta. Seminaariakaan ei Jyväskylään sijoitettu sattumalta, sillä sekä Uno Cygnaeus että Wolmar Schildt näkivät Jyväskylässä edellytykset sekä puitteiltaan että sijainniltaan sivistyksen uudeksi kehdeksi. Lisäksi Jyväskylä oli maantieteellisesti tarpeeksi etäällä Helsingistä, mistä johtuen niin kieliriidat kuin poliittinen kähmintäkään eivät voisi vaikuttaa kovin suorasti kaupungin toimintaan.⁷⁷ Elämä Jyväskylässä, kuten muissakin kaupungeissa samana aikakautena, määriteltiin sopivaisuuskäsitysten nojalla, jotka sanelivat tarkat ulkoiset puitteet ja rajoitukset elämälle. Vaikka Jyväskylässä yritettiin seurata maailman metropolien muoti-ilmiöitä, ei kaupungissa ollut yhtä paljon maksullisia huvituksia kuin mitä Kuopiossa tai Tampereella. Toisaalta Jyväskylä oli ennen rautatien rakentamista

75 Valjakka 1971, 20.

76 Tommila 1972, 80 - 88: 98 - 104

77 Tommila 1972, 121 - 132: Kokko 1998, 36 - 39.

hankalien kulkuyhteyksien päässä, ja seminaarikaupungin maine löi Jyväskylälle puolestaan vakavahenkisyyden leiman.⁷⁸

Jyväskylän kaupungilla oli huomattava kasvukausi 1910-luvulla, sillä uudenlaisen asemakaavoituksen ansiosta kaupunki alkoi levitä lännestä itään päin. Lisäksi Mäki-Matin alue liitettiin osaksi kaupunkia, ja näiden seikkojen ansiosta kaupungin väkiluku kaksinkertaistui vuoteen 1920 mennessä.⁷⁹ Tämä synnytti uusia ongelmia, jotka tulevat ilmi myös tutkimuksen lähdeaineistossa, kuten Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen vuosien 1924 ja erityisesti vuoden 1925 kokousten pöytäkirjoissa. Aluksi opintokerhon tekemästä aloitteesta Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys lähetti kirjelmän kunnallislautakunnalle, jotta asuntokysymys tulisi vireille heidän kokouksissaan. Joulukuun 1925 jäsenkokouksessa Ester Lehto nosti uudelleen esille kaupungissa vallitsevan asuntopulan ja korkeat vuokrat, mistä johtuen moni pienituloisen perhe oli ahtaalla. Lehto esitti, että kunnallisjärjestön välityksellä voitaisiin painostaa rahatoimikamaria tilanteen parantamiseksi ja asia päätettiin jättää esitettäväksi Kunnallisjärjestön kokouksessa. Jyväskylän NNKY pohti puolestaan vuoden 1924 lopussa varojen keräämistä ”Koteja kodittomille”-yhdistykselle Viattomien lasten päivänä 28. joulukuuta, mutta lopullista päätöstä ei ole kirjattu pöytäkirjaan.⁸⁰

Kaupungin kasvu alkoi olla 1920-luvulle tultaessa liiankin nopeaa eikä kaupunki kehittynyt samaa vauhtia kuin kasvoi. Kaupungistuminen sekä sen mukanaan tuomat ongelmat, kuten nimenomaan työläisten heikot asuinolot, nähtiin myös koko perheinstituutiota ja jopa yhteiskuntaa uhkaavana ilmiönä, sillä huonojen asuinolojen uskottiin heijastuvan taloudelliseen, hengelliseen ja siveelliseen hyvinvointiin, joiden rappeutuminen johtaisi sekä yksilön että hänen perheensä turmioon.⁸¹ Asunto-ongelma ei ollut vain köyhien ja heidän perheensä ongelma, vaan tätä kautta siitä muodostui koko yhteiskunnan hyvinvointia uhkaava ilmiö. Suomalaisessa yhteiskunnassa kyti myös toisenlaisia kipukohtia, sillä ristiriidat eri yhteiskuntaluokkien välillä olivat kärjistyneet vuoden 1918 tapahtumien seurauksena.

78 Kokko 1998, 43.

79 Heikkilä-Pesonen 2002, 16 - 17.

80 JyMA JSNY, ptk 17.12.1925; ptk 15.4.1924; JyMA NNKY, ptk 28.12.1924.

81 Markkola 1994, 140.

2.2 Sisällissota ja jälleenrakentaminen

Niin Jyväskylässä kuin muuallakin Suomessa elettiin 1910-luvulla varsin poikkeuksellista aikakautta, sillä kyseistä aikaa leimasivat sekä kasvava levottomuus että elintarvikkeiden säännöstely. Vuosikymmenen varsinainen käännekohta oli kuitenkin se, kun Suomi ensin itsenäistyi Venäjältä ja ajautui kevättalvella 1918 sisällissotaan. Nämä seikat vaikuttivat niin mentaalisesti kuin konkreettisestikin kansalaisten elämään. Sisällissodassa ilmi tulleet ristiriidat näkyivät Jyväskylässä vahvasti, sillä sivistyneistöstään huolimatta Jyväskylä oli tehdaskaupunkina vahvasti työläisten kaupunki ja Keski-Suomen punaisimpia alueita.⁸² Sisällissota ja sen vaikutus näkyivät Jyväskylän naisjärjestötoiminnassa ja esimerkiksi Suomalaisen Naisasialiikkeen Jyväskylän osaston toiminta oli huomattavasti yhteiskunnallisiin asioihin keskittyvää ja jopa radikaalia. Vapaussodan aikaan Suomalaisen Naisasialiikkeen jyvaskyläläisen jaoston naiset toimivat mobilisoituna suojeluskuntien toimintaan ja jopa naispoliiseina poliisimestari Armida Enckellin johdolla.⁸³

Konkreettisimmin vuoden 1918 tapahtumien vaikutus ja sen jälkeinen jälleenrakentaminen näkyvät Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen sekä vuoden 1925 alussa perustetun Vaajakosken Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen pöytäkirjoista ja vuosikertomuksista. Molemmat naisjärjestöt kantoivat erityishuolta punaorvoista ja -leskistä, ja varsinkin Jyväskylän Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys huolehti tunnollisesti, että punaorvot saivat Naisliiton myöntämät vuosittaiset avustukset ajallaan, mikä yleensä tarkoitti joko kyseisen vuoden loppua tai seuraavan vuoden ensimmäisiä kuukausia. Sekä Jyväskylän että Vaajakosken Sosiaalidemokraattiset Naisyhdistykset pitivät kirjaa paikallisista punaorvoista sekä leskistä, ja välittivät näitä koskevat tiedot kattojärjestölleen Naisliitolle, joka myönsi avustukset annettujen tietojen perusteella. Jyväskylässä avustusta saavien punaorpojen määrä vaihteli eri vuosina 7 ja 17 välillä, ja joinain vuosina Naisyhdistys saattoi avustaa heitä jopa järjestön omasta rahakirstusta.⁸⁴

Kuten edellä käy ilmi, paikallisilla naisjärjestöillä saattoi olla hyvinkin konkreettinen välitystehtävä tavallisen kansan ja johtoportaan välillä, mutta tämä tehtävä oli

82 Heikkilä-Pesonen 2002, 18.

83 JyMA SNL: D-sarja. Historiikki.

84 JyMA JSNY, ptk 11.4.1922: ptk 23.5.1922: ptk 11.5.1922: ptk 11.12.1923: ptk 13.1.1925: JyMA VSNY, ptk 1.12.1925.

luonteeltaan ennen kaikkea kansaa avustava. Sosiaalidemokraattisten naisyhdistysten toiminnassa ei ole nähtävissä Galtonin ajattelua vastaavaa eugenistista tai ylipäättään rotuhygienistista toimintaa, vaan heidän tekemänsä työ keskittyi pikemminkin huono-osaisten avustamiseen ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Lisäksi sekä Jyväskylän että Vaajakosken Sosiaalidemokraattiset Naisyhdistykset järjestivät joka vuosi syksyisin joko syys- tai lokakuussa punaorpojen ja -leskien hyväksi iltaman, jonka tulot lahjoitettiin punaorvoille. Alkuperäinen aloite punaorpojen ja -leskien iltaman järjestämisestä tuli Naisliitolta, mutta paikalliset naisyhdistykset omaksuivat sen nopeasti osaksi omaa toimintaansa. Sosiaalidemokraattiset Naisyhdistykset pyrkivät järjestämään iltaman tunnollisesti vuosittain vaikka rahasta olisi muutenkin ollut tiukkaa. Kaiken kaikkiaan pöytäkirjoista ja toimintakertomuksista tulee hyvin ilmi se seikka, että Jyväskylän ja Vaajakosken Sosiaalidemokraattiset Naisyhdistykset todella kantoivat huolta sodassa hävinneiden perheistä ja näiden hyvinvoinnista.⁸⁵ Vertailun vuoksi on todettava, että esimerkiksi Jyväskylän Nuorten Naisten Kristillisen yhdistyksen pöytäkirjoissa tai toimintakertomuksissa ei sen sijaan mainita vuoden 1918 tapahtumia tai sen seuraamuksia millään tavoin vaan kaikki tuntuu jatkuvan hämmästyttävän normaalisti. Sota ja sen vaikutus eivät osuneet kaikkiin samanveroisesti.⁸⁶

Alussa suomalaisille naisjärjestöille ominaista oli yhteistoiminta, joka näkyi ensin naisten äänioikeuskamppailussa ja kun se meni eduskunnassa läpi, tekivät naisjärjestöt yhteistyötä mm. purkaakseen naimisissa olevien naisten miehensä holhouksen alaisena olemisen sekä vajaavaltaisuuden. Naisjärjestöt tekivät yhteistyötä vuoden 1917 nälänhädän torjunnassa, mutta viimeistään sisällissodan syttyessä naisliikkeen yhteinen rintama murtui. Pääasiassa naisjärjestöt ajoivat pasifistista linjaa, mutta silti syntyi erityisesti työläisnaisten piirissä naiskaarteja, jotka osallistuivat jopa aseelliseen taisteluun. Yleisesti tällainen toiminta tuomittiin jyrkästi naisjärjestöjen suunnalta, vaikka naiset toimivatkin sota-aikana rintaman molemmin puolin sairaanhoitajina, keittäjinä, vaatettajina sekä moraalinvartijoina.⁸⁷ Sisällissota jätti jälkeensä punaisten ja valkoisten kahtiajaon, joka vaikutti naisjärjestöjen käytännön toiminnassa, sillä epäluulo oli syvä molemmin puolin. Esimerkiksi huhtikuussa 1920 Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen kokouspöytäkirjaan merkittiin keskustelu

85 JyMA JSNY, ptk 21.9.1921: ptk 3.6.1922: ptk 10.7.1923: ptk 13.8.1924: ptk 15.9.1925: JyMA VSNY, ptk 7.6.1925.

86 JyMA NNKY, ptk 1920 - 1925.

87 Lähteenmäki 1999, 45 - 47.

koskien porvarillisten naisten lähettämää kiertokirjettä. Kirjeessä ehdotettiin turvakodin perustamista langenneille naisille sekä kotikasvatusyhdistyksen perustamista, eli sinänsä molemmat aihepiirit vaikuttaisivat kuuluneen Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen intressipiiriin. Jyväskylän Naisyhdistys kuitenkin kieltäytyi yhteistyöstä sillä perusteella, että heidän osastonsa ei ottaisi osaa porvarillisten naisten toimintaan. Tämä tapaus ei näyttäydy poikkeuksena vaan Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys kieltäytyi yhteistyöstä porvarillisten naisjärjestöjen kanssa järjestelmällisesti lähes joka kerta, olipa kyse sitten yhdistystoiminnasta kuin yhdessä järjestettävästä luentokurssista.⁸⁸

Epäluuloa ei ollut vain punaisten ja valkoisten välillä, vaan epäily saattoi liittyä jopa oman puolueen edustajiin tai sen sisäiseen toimintaan. Tällaista epäluuloa on nähtävissä Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen yleiskokouksen pöytäkirjassa joulukuulta 1920. Kokouksessa oli syntynyt varsin mielenkiintoinen keskustelu koskien henkilöä, jonka Työväen yhdistyksen johtokunta oli ottanut emännöimään kahvilaansa. Kyseinen henkilö ei kokoukseen osallistuneiden mukaan kuulunut mihinkään työväenpuolueen piiriin ja hänen epäiltiin aikaisemmin toimineen suojeluskunnan puolella. Näistä seikoista johtuen yhdistyksessä oltiin sitä mieltä, ettei kahvilaa saanut enää kannattaa ja Naisyhdistyksen tulisi esittää mielipiteensä tilanteen suhteen. Lopulta päätettiin laatia kirjelmä luettavaksi Työväen yhdistyksen johtokunnan kokoukseen, mutta vastauskirjeen perusteella johtokunta suhtautui Naisyhdistyksen kirjelmään varsin nuivasti.⁸⁹

Ensinnäkään johtokunta ei kokenut tarpeelliseksi ryhtyä minkäänlaisiin toimenpiteisiin ja he tuomitsivat jyrkästi Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen tavan puuttua puoluetovereiden toimintaan. Johtokunta piti Naisyhdistyksen tapaa esiintyä jyrkkänä vaatijana outona ja vastenmielisenä, ja heidän mukaansa kirjelmän perusteet nojasivat karkeisiin valheisiin, joita epäiltiin kirjeessä tahallisesti sepitetyiksi. Johtokunta mainitsi kirjeessään kahvilaa emännöineen Saimi Ruusalan olleen kansalaissodan ajan ja sen jälkeenkin Etelä-Suomessa Kymin tehtaalla eikä hän ollut siten koskaan osallistunut niin Lotta Svärd-järjestön kuin suojeluskuntienkaan toimintaan. Johtokunta kummeksui Naisyhdistyksen lähettämää kirjettä erityisesti siksi, ettei Ruusalan valintaa oltu vielä vahvistettu päätöksellä. Johtokunta katsoi

88 JyMA JSNY, ptk 11.4.1920.

89 JyMA JSNY, ptk 29.12.1920.

Naisyhdistyksen kirjelmän syntyneen harhaanjohtamisesta ja he kummeksivat kirjelmässä käytettyä kieltä, sillä heistä kirjelmässä ilmenevät sanamuodot johtuivat kirjoittajan tottumattomuudesta ja taitamattomuudesta puoluejärjestön keskeisten virallisten asiakirjain laatimisessa. Lopuksi johtokunnan laatima kirjelmä pyydettiin luettavan ääneen Naisyhdistyksen yleiskokouksessa, koska myös alkuperäinen Naisyhdistyksen heille lähettämä kirjelmä oli yleiskokouksessa esille nousseen aloitteen perusteella laadittu. Valitettavasti nähtävissä ei ole varsinaista alkuperäistä kirjelmää, joka johtokunnalle lähetettiin. Sen herätettyä näin voimakkaan vastareaktion olisi ollut kiinnostavaa nähdä kirjeen alkuperäiset kielelliset valinnat.⁹⁰

Sisällissodan jäljet ja sen jälkeinen jälleenrakennustyö olivat tärkeässä asemassa Sosialidemokraattisen Naisliiton kokouksessa, joka alkoi 20. kesäkuuta 1921 Helsingissä. Kokous kesti kaikkiaan kolme päivää ja myös Jyväskylän Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys osallistui kokoukseen, mistä johtuen kokouksesta tehtiin kokousselostus. Tilaisuuden avasi Miina Sillanpää⁹¹ avajaispuheella sisällissodan jättämistä jäljistä ja puheessa mainitaan edellisen vuoden vastaavan kokouksen olleen heikko ja hajanainen, koska osastot eivät valkoisen sarron vaikutuksesta uskaltaneet lähettää edustajiaan kokoukseen. Sillanpään tuo puheessaan ilmi puolueen sisäisen hajaannuksen todetessaan, että vaikka edellisen vuoden kokouksen aikana kaikki olivat vielä samassa leirissä, suuntavirtaukset olivat silti selvästi huomattavissa. Lopputuloksena sosiaalidemokraattista puoluetta vahingoittavaa politiikkaa harjoittavat henkilöt oli vaadittu eroamaan puolueestaan ja liittymään Kommunistisiin järjestöihin.

Tämä kahtiajako näkyi Jyväskylänkin Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen toiminnassa, sillä yli puolen vuoden hiljaisuuden jälkeen vuoden 1921 ensimmäisessä kokouksessa käytiin pöytäkirjan perusteella kovaa keskustelua yhdistyksen jatkosta, ja 13 äänellä vastaan 10 ääntä oli päätetty pysyä sosialidemokraattisena. Tämän johdosta entinen puheenjohtaja Lempi Tuomi erosi tehtävästään ja hänen tilalleen valittiin Hilma Koski.⁹² Tämä erityistilanne kuvaa hyvin sitä tapahtumakontekstia ja ilmapiiriä, joka tuolloin vallitsi. Naisliiton vuosikokouksessa lähes puoli vuotta myöhemmin Sillanpää totesi olevansa iloinen siitä, että suurin osa järjestöistä oli pysynyt vanhoille periaatteilleen uskollisina puolueen kannattajina. Kokouksen nimissä päätettiin luoda

90 JyMA JSNY, saapuneet kirjeet 1920.

91 Kts. lisää Miina Sillanpäästä: Sulkunen, 1989.

92 JyMA JSNY, ptk 22.2.1921.

toimikunta, joka vaatisi menetettyä omaisuutta takaisin ja Kommunistisen naisliiton toiminnalle päätettiin esittää jyrkkä vastalause, sillä he olivat yhä jatkaneet toimintaansa sosiaalidemokraattisten naisten nimissä. Valistustyöstä pidettiin kokouksessa myös alustus, mutta siitä ei kerrota sen tarkempia yksityiskohtia. Ainakin Jyväskylän Naisyhdistys oli valmistellut liittokokoukseen alustukset koskien nimenomaan valistusta ja koulukysymystä.⁹³

Toisena päivänä kokouksessa jatkettiin sotavankien armahduskysymyksen parissa, sillä Sillanpää oli jo edellisenä päivänä ottanut esille vankilassa yhä olevien toverien tilanteen, ja heille päätettiin lähettää sähkösanoma. Aihe herätti paljon keskustelua ja päätettiin vaatia, että kaikki valtiollisten mielipiteiden sorto ja niiden johdosta toimitetut vangitsemiset olisi lopetettava. Lisäksi sotalaskien ja orpojen avustamiskysymyksestä heräsi vilkas keskustelu, jota jatkettiin seuraavanakin päivänä. Punaorpojen ja leskien nimissä päätettiin julistaa erityinen päivä, jolloin heitä muistettaisiin ja heille kerättäisiin puolueettomasti varoja ja tätä hanketta toteuttaisivat paikallistasolla Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen jäsenet. Kuntien haluttiin avustavan leskiä ja orpoja riittävästi eikä kyseistä apua saisi jakaa vaivaisapuna eikä sillä saisi myöskään ryöstää valtiollista tai kunnallista äänioikeutta. Tämä on varsin mielenkiintoinen huomautus, sillä siitä voisi päätellä avustusten saamisen ikään kuin leimanneen niitä vastaanottavia henkilöitä yhteiskuntakelvottomiksi ja kykenemättömiksi pitämään itsestään huolta. Kokouksessa keskusteltiin vielä sotilasrasitusten vähentämisestä ja suojeluskuntain hajottamisesta. Yleisesti kannatettiin sotalaitoksen lopettamista sellaisenaan, jotta maanpuolustus ja rajavartiointi jatkossa järjestettäisiin ns. kansanmiliisin kannalle. Keskustelussa tuomittiin myös se, että eduskunta oli myöntänyt huomattavasti varoja suojeluskunnille, mutta sotaorvoille sen sijaan hävettävän vähän.

Verokeskustelussa korostettiin sitä, ettei vähävaraisilta saisi verotuksessa vaatia enempää kuin mitä nämä kykenevät maksamaan, ja lisäksi hyvin pienituloiset tulisi vapauttaa kokonaan verotuksesta. Sotaorpojen ja -leskien asiaa käsiteltiin yhä, ja päätettiin esittää eduskunnalle anomus koskien eläkkeen myöntämistä kansalaissotaan osallistuneille sotureille sekä heidän perheensä jäsenille. Eläkkeen myöntäminen haluttiin laajentaa koskemaan kaikkia kansalaissodan uhreja puolueeseen katsomatta ja lisäksi eläkkeen tulisi olla kyllin suuri vastatakseen elintaso. Valtion eläkkeeseen saakka kuntien nähtiin kokouksessa olevan velvollisia tukemaan sotaorpoja ja -leskiä

93 JyMA JSNY, ptk 18.6.1921.

taloudellisesti. Lapsia ei saisi vastoin äitien tahtoa erottaa äideistään ja äitejä tulisi avustaa tarpeen mukaan. Äitiä, isää sekä muita läheisiä omaisia vailla oleville lapsille tulisi puolestaan perustaa lastenkoteja, joiden hoitaminen järjestettäisiin vapaamielisessä ja huomaavaisessa hengessä. Päiväkotien ja lastentarhojen järjestämisen merkitys kunnittain nostettiin keskustelussa esille. Lisäksi niissä kunnissa, joissa sotaorvoille myönnettävää avustusta ei vielä järjestetty, tulisi työväen puolueen ryhtyä ripeisiin toimenpiteisiin. Keskustelussa korostettiin jälleen sitä näkökulmaa, etteivät avustukset saisi olla peruste kunnallisten tai valtiollisten oikeuksien riistämiseen.

Yhteiskunnallisen äitiyden aspekti näkyi keskusteluissa huomattavissa määrin siinä mielessä, että lapsia ja heidän elinolojaan koskevat asiat olivat poikkeuksetta huomattavan paljon esillä. Kokouksissa keskusteltiin esimerkiksi koulukysymyksestä ja kyseisessä alustuksessa painotettiin yhteiskunnan velvollisuutta huolehtia kansakouluoppilaiden ravitsemisesta, koulutarpeista, vaatetusavustuksesta sekä lasten vanhempien velvollisuudesta lapsia kohtaan, jotta nämä saisivat jatkaa opintojaan joko ammatti- tai oppikouluissa. Myös opetuksen järjestämistä pohdittiin, ja sen uudistaminen nähtiin erittäin tarpeellisena, jotta se tulisi todellisemmaksi eikä siinä harjoitettaisi enää välillisesti puolueagitatsionia. Samoin päätettiin vaatia, etteivät oppilaat saisi kuulua mihinkään aseellisiin järjestöihin. Lisäksi opettajien sivistyksen tasoa olisi kohotettava ja toisaalta vanhoille ja iäkkäille, jo aikansa palvelleille opettajille, olisi turvattava sopivan suuruinen toimeentulo, jotta heidän ei sen takia tarvitsisi olla esteenä nuoremmille opettajille. Erityispainoa keskustelussa annettiin yhteiskuntaopille, jonka suhteen vaadittiin, että sen tulisi esittää paitsi todenperäisesti Suomen perustuslait ja yksilönoikeudet Suomen kansalaisena, mutta myös sosialismista haluttiin tarjottavan todenperäistä tietoa. Lisäksi historian opetuksessa vallinnut vanhoillinen henki olisi muutettava vapaamielisemmäksi. Myös tunnuksellisen uskonnon opetuksen lopetusta vaadittiin kokouksessa, ja se haluttiin korvata tunnuksettomalla yhteiskunnan aatteisiin nojaavalla opilla, joka opettaisi paremmin kansalaisen suhdetta yhteiskuntaan.

Omana kohtanaan kokouksessa oli kieltolaki ja sosiaalidemokraattisten naisten velvollisuus tukea sitä. Velvollisuusajattelu näyttäisi tämän asian suhteen iskostuneen vahvasti naistoimijoiden mieleen, sillä siihen viittaavia sanavalintoja käytettiin tässä yhteydessä paljon. Kaikkien naisjäsenten tulisi huolehtia omalla paikkakunnallaan

raittiusvalistuksen levittämisestä sekä kieltolain noudattamisesta. Lisäksi olisi suoranaisesti asetettava tukemaan paikallisten raittiuslautakuntien toimintaa mm. kieltolakirikkomusten ehkäisemisessä sekä selvittämisessä. Edellisen päivän kokouksessa oli päätetty valiokuntien toiminnasta ja järjestämisestä, mikä käsitti omien valiokuntien järjestämisen esimerkiksi valistukselle ja kieltolaille. Liittolautakunnalle lausuttiin toivomus, että se julkaisisi kirjasen, jossa olisi selitettynä väkijuomien vaikutusta kansantajuisesti sekä alkoholijuomien turmiollista vaikutusta mm. perinnöllisyyteen. Tätä kirjasta haluttiin levitettävän halvalla hinnalla työläisnaisten keskuudessa. Naisten toiminnasta kieltolain edistämiseksi päätettiin lopulliset linjavedot tässä kokouksessa, ja toiminnasta haluttiin jatkossa entistä tarmokkaampaa. Hallitus puolestaan haluttiin vaatia tilille sen suhtautumisesta kieltolakirikoksiin, ja sosiaalidemokraattisten naisten tulisi kaikin keinoin estää kieltolain kaatamisyritykset. Myös naisjärjestöjen raittiuskasvatustyön työväestön hyväksi olisi oltava entistä voimaperäisempää erityisesti kasvavan nuorison keskuudessa. Lisäksi olisi pyrittävä tukemaan entistä tarmokkaammin raittiuslautakuntien työtä ja Sosiaalidemokraattinen Naisliitto ryhtyisi yhteistyöhön Työväen Raittiusliiton ja kieltolakiliiton kanssa saadakseen aikaan helppotajuisen kirjasen, jossa selvitettäisiin väkijuomien tuhoisaa vaikutusta terveydellisessä ja sivistyksellisessä suhteessa ennen kaikkea lapsiin ja nuoriin nähden.⁹⁴

Vuoden 1918 sisällissota oli aiheuttanut epäluuloa koululaitosta sekä sen edustajia kohtaan, mutta se oli myös jakanut kahtia opettajaopiskelijoita. Suurin osa oli kasvanut kunnioittamaan esivaltaa, mistä johtuen valtaosa oli sodassa valkoisten puolella, mutta toisaalta opettajia toimi työväenliikkeessäkin. Sodan jälkipyykki sai sivistyneistön pohtimaan konfliktin syitä. Opettajuus oli ollut 1800-luvun lopulla paljon enemmän kuin pelkkä ammatti, se oli ollut jopa eräänlainen kansansivistyksellinen aate ja raittiusliikkeen parivaljakko. Vuoden 1918 tapahtumat olivat sivistyneistölle trauma siinä mielessä, että he kokivat epäonnistuneensa kansansivistyksellisessä tehtävässään.⁹⁵ Jotkut naisjärjestöt esittivät sisällissodan syyllisiksi naisopettajia, jotka eivät heidän mukaansa olleet kyenneet toteuttamaan heille asetettuja ihanteita. Esimerkiksi *Naisten Ääni*-lehdessä epäiltiin, että jos naisopettajat eivät kyenneet kitkemään paheita edes itsestään, eivät he myöskään kykenisi kasvattamaan oppilaistaan sen parempia. Itsenäistymisen ja sisällissodan jälkeen naisasialiike menetti suosiotaan opettajien

94 JyMA JSNY, Sos. dem. Naisliiton edustajakokousten selostukset 20-22.6.1921.

95 Rantala 2002, 15; Julkunen 2004, 172.

parissa, sillä sen toiminnassa edellytettiin sitoutumista edellisten sukupolvien ankariin vaatimuksiin, mikä taas tuntui uudenaikaisemmista opettajista kohtuuttomilta vaatimuksilta.⁹⁶ Toisaalta Jyväskylän seminaarissa kristillis-siveellinen henki ja tiukat moraalikäsitteet eivät nekään juuri muuttuneet ajan myötä, mikä aiheutti jännitteitä ja eristi seminaarin omaksi muusta yhteiskunnasta irralliseksi yksikökseen 1920-luvulla. Vuonna 1921 säädetyn oppivelvollisuuslain myötä kansakouluuute arkipäiväistyi eikä opettajienkaan tarvinnut enää olla sankarillisia kansankynttilöitä. Tästä johtuen seminaarinkaan ei tarvinnut olla enää ”valon soihtu”, vaan sen tuli täyttää tehtävänsä opettajatarpeeseen vastaavana valmistuslaitoksena. Kaikesta tästä huolimatta seminaarissa edettiin yhä vanhaan luotettuun tapansa, minkä ei enää koettu vastaavan kovin hyvin yhteiskunnallisiin vaatimuksiin.⁹⁷

96 Harjula 2004, 34 - 35.

97 Valtonen 2009, 27: 45; Harjula 2004, 41.

3 Naistoimijat ja toiminnan kanavat

3.1 Yhteiskunnallinen äitiys ilmiönä

1800- ja 1900-lukujen vaihteessa kansallisessa keskustelussa esille nousi ns. naiskysymys, jossa keskeisestä oli kysymys naisen asemasta ja sen rajoituksista. Taustalla vaikuttivat perinteisen sääty-yhteiskunnan hierarkkisten rakenteiden mureneminen, muutokset elinkeinorakenteissa ja ansiotyön uudistuneet mallit, jotka yhdessä johtivat siihen, että valtasuhteet kaipasivat uudelleen määrittämistä. Suomen mittakaavassa ensimmäinen naisten joukkoosiintymisen oli vuoden 1876 joukkoanomus alkoholin kriminalisoinnista, joka esitettiin kenraalikuvernööri Nikolai Adlerbergille. Kirjelmää organisoimassa olivat sekä Minna Canth että jyväskyläläinen Lilli Leinberg, ja anomuksen allekirjoitti jopa 1 452 naista. Vaikka Suomen mittapuussa tämänkaltainen toiminta oli varsin ainutlaatuista, se ei kuitenkaan kansainvälisestä näkökulmasta ollut mitenkään poikkeavaa. Esikuvana oli itse asiassa anglo-amerikkalaisten naisten ”ristiretkiliike”, joita edustivat naisten paikallistason lujat liittoumat miesten kapakkakulttuuria vastaan. Heidän antamansa esimerkkinsä innosti mahdollisesti myös jyväskyläläisiä naisia toimimaan yhdessä adressin organisoinnin puolesta.⁹⁸

Laajempi keskustelu naisen asemasta käynnistyi Suomessa 1880-luvulla, jolloin perustettiin porvarilliset naisjärjestöt kuten Suomen Naisyhdistys ja Naisliitto Unioni puolustamaan naisen oikeuksia koulutukseen ja sivistykseen. Toisaalta niillä oli myös yhteiskunnallisesti merkittäviä tehtäviä, kuten saavuttaa naisille yhtäläiset kansalaisoikeudet miesten kanssa.⁹⁹ Äänioikeustaistelun tuloksena naiset saivat miesten kanssa yhtäläiset äänioikeudet Suomen eduskuntauudistuksessa, joka astui voimaan 1.10.1906.¹⁰⁰ Naisten yhteiskunnallinen asema ja mahdollisuudet vaikuttaa paranivat huomattavasti sekä eduskuntauudistuksen että vuoden 1906 suurlakon vanavedessä, jolloin naiset saivat äänioikeuden ja vaalikelpoisuuden. Vuoden 1907 eduskuntaan valittiin peräti 19 naisedustajaa, joiden joukossa oli mukana oma aikansa aktiivinen vaikuttajanainen, Lucina Hagman. Puolueeseen katsomatta politiikasta ja eduskuntatoiminnasta kiinnostuneille naisille oli yhteistä se, että he olivat kaikki

98 Sulkunen 1986, 34 - 35.

99 Uimonen 1999, 197 - 198.

100 Kokko 1996, 114 - 115.

mukana järjestötoiminnassa kuten raittiusliikkeessä, naisliikkeessä, suomalaisuusliikkeessä tai parhaimmillaan jopa useammassa näistä. Lucina Hagmanin lisäksi kyseisen ajanjakson aktiivisiin toimijanaisiin kuuluivat myös Alexandra Gripenberg ja Tekla Hultin.¹⁰¹ Ensimmäiset naiskansanedustajat ottivat asiakseen tuoda julkiseen keskusteluun sosiaalisia kysymyksiä liittyen erityisesti lapsiin ja perheeseen. Tällä tavoin naisten toimialoiksi alkoivat vakiintua opetus- ja kasvatuskysymykset sekä terveyden- ja köyhäinhoitoon kuuluvat asiat.¹⁰²

Erilaisissa naisasialiikkeissä toimineet vaikuttajanaiset olivat rakentamassa erityistä naiskansalaisuuden mallia, jonka perustana olisi kaikkia naisia oletettavasti yhdistävä ilmiö, jota on kutsuttu nimellä ”yhteiskunnallinen äitiys”. Tämä ajatus oli selkeästi yhteydessä fennomaaniseen kansallisajatteluun, jossa naisen keskeinen tehtävä nähtiin vaimona, äitinä ja tulevien sukupolvien kasvattajana. Äidillisyyden syveni sivistyksen myötä uudelle kansalaisaktiivisuuden tasolle, ja naisen kutsumustehtävä eli huolenpito laajeni oman perheen piiristä käsittämään myös koko yhteiskunnan. Yhteiskunnallinen äitiys oli toisaalta myös ilmiö, jolla oli ollut huomattavaa sosiaalista merkitystä jo 1880-luvulta lähtien. Tuolloin oli yleistynyt ilmiö, jossa eräänlaisena äidin, emännän ja virkanaisen yhteistä roolia alkoivat toimittaa köyhäintalojen johtajattaret kuten Mathilda Leván ja Fredrika Sjöberg. Toisaalta yhteiskunnallinen äitiys oli olennainen osa perheettömien opettajattarien elämää, joille ei usein ollut oman ammatillisen valintansa perusteella mahdollista perustaa omaa perhettä, mutta heidän jalo tehtävänsä kasvattaa suomalaista kansakuntaa korvasi tuon puutteen.¹⁰³

Uskonnollisessa mielessä ruumiin ja mielen välille tehtiin jako, jossa henki tai sielu asetettiin vastakkain ruumiin eli materian kanssa. Samalla tavalla myös sukupuoliroolit liitettiin tähän dualistiseen jakoon: nainen esitettiin erilaisena ja poikkeuksena normista, jota mies edusti. Mies oli naista henkisempi, sillä naista ja naiseuden perusolemusta määritteli ruumiillisuus. Sukupuolten välinen hierarkia näkyi uskonnollisessa mielessä siinä, ettei nainen voinut 1800-luvulla toimia esimerkiksi sielunhoitajana. Vielä herätysliikkeiden alkuvaiheissa eli 1700-luvun lopulla oli niiden toiminnassa mukana ollut naismystikoita ja -saarnaajia, mutta 1800-luvulle tultaessa saarnaavat naiset jätettiin pois liikkeiden johdosta. Vielä vuosisadan lopulla Itä-Suomeen ilmestyi

101 Kiiski 1978, 180 - 181.

102 Harjula 2004, 32.

103 Annola 2011, 66 - 67.

naisherättäjien ryhmä, joka sai tosin mielipiteen kääntymään entistä pahemmin naisaarnaajia vastaan. Kirkko ja herätysliikkeet leimasivat heidät epäterveiksi ja luterilaisten oppien vastaisiksi. Tällä tavoin naiset suljettiin pois uskonnollisen johtajuuden piiristä, mutta toisaalta samaan aikaan maallistumisprosessin myötä paradoksisesti kirkon kuulijakunta naisvaltaistui entisestään.¹⁰⁴

Uskonto oli erityisen ongelmallinen aihepiiri työväen luokalle, joille valtion ja kirkon välinen suhde ei ollut mitenkään yksiselitteisesti käsiteltävissä. Esimerkiksi Sosiaalidemokraattisen Naisliiton vuosikokouksessa kesäkuussa 1921 esitettiin vaatimus, että suomalaisissa kouluissa tunnuksellinen uskonnon opetus tulisi lopettaa kokonaan kuten myös tämän yhteydessä annettu kristillistunnuksellinen siveysoppi. Sen sijaan tulisi opettaa tunnukseton yhteiskunnan aatteisiin perustuvaa oppia, jossa selvitetään ihmisen velvollisuudet suhteessa itseään, toisia ja yhteiskuntaa kohtaan, mutta myös yhteiskunnan velvollisuudet yksilöä kohtaan.¹⁰⁵ Toisaalta uskontoa ja työläisten suhdetta siihen pohdittiin paikallistasolla myös Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen kokouksissa. Vuoden 1923 huhtikuussa Ida Aho otti kokouksessa puheeksi kysymyksen siitä, tuleeko työläisnaisen kuulua kirkkoon. Aihe sai vastakaikua ja herätti keskustelua, mutta mihinkään varsinaiseen lopputulokseen sen suhteen ei tultu. Tämä kuvastanee hyvin sitä jo edellä mainittua seikkaa, että työväen naisten oli erityisen hankalaa määritellä suhtautumistaan kristillisyyteen ja erityisesti luoda selkeitä linjavetoja asian suhteen.¹⁰⁶

Kristillisten arvojen ja lähimmäisen rakkauden välittäminen oli kuitenkin naisille sopivaa järjestötoimintaa ja olennainen osa Jyväskylässä toimineen Nuorten Naisten Kristillisen Yhdistyksen toimintaa. He pyrkivät harjoittamaan tällaista toimintaa vieraillemalla kunnallis- tai vanhainkodissa useamman kerran vuodessa sekä heidän järjestämänsä kukkaislähetys vieraili sairaaloissa ja yksityisissä kodeissa. Kukkaislähetys nimitetyn toiminnan tehtäväksi oli määritelty NNKY:n 25-vuotismuistelmassa kukkatervehdyksen vieminen niin sairaalaan, kunnalliskotiin kuin yksityisiinkin koteihin julistaen samalla myös Jumalan sanaa ja koittaen keventää sairaiden, vanhojen ja heikkojen kuormaa.¹⁰⁷ Tällainen toiminta näyttäisi olleen varsin konkreettista heikompiosaisista huolehtimista ja vaikuttaisi sopivan siten myös

104 Ollila 2000, 121 - 123.

105 JyMA JSNY, Sos. dem. Naisliiton edustajakokousten selostukset 20.-22.6.1921.

106 JyMA JSNY, ptk 8.5.1923.

107 JyMA NNKY, ”Muistelmia yhdistyksen 25-vuotistaipaleelta” 1922.

yhteiskunnallisten äitien toimenkuvaan. Mielenkiintoiselta vaikuttaa tosin se seikka, että joinain vuosina kukkaislähetys näyttäisi keskittyneen nimenomaan yksityishenkilöiden luona vierailemiseen sen sijaan, että he kävisivät vierailuilla esim. sairaalassa.¹⁰⁸ Tätä piirrettä moitittiin jopa yhdistyksen omassa vuoden 1921 toimintakertomuksessa, jossa sihteeri Anna Wainio totesi, että kukkaislähetysten työntekijät mieluummin tervehtivät sairaita näiden kodeissa, mutta monilta puuttui rohkeutta sairaalatyöskentelyyn. Sairaalassa olisi Wainion mukaan kuitenkin kiitollinen työmaa, sillä siellä kodistaan ja omaisistaan eristettyinä olivat sairautensa halukkaita ja vastaanottavaisia syventymään ”ijäisyyttä” koskeviin kysymyksiin.¹⁰⁹

Vuonna 1923 NNKY:n kukkaislähetysten tekemiä käyntejä sairaiden (eniten yksityisten henkilöiden) luona oli ollut peräti 57 ja sairaalassa vierailtiin jakamassa Jumalan sanaa lehtisten muodossa ja lisäksi kunnalliskodissa oli myös käyty kerran ”juhlimassa”. Anna Wainio kirjoittikin kyseisen vuosikertomuksen loppuun tästä NNKY:n paikallistason lähetystyöstä seuraavanlaisesti: ”Kaikkialla tämä pieni rakkauden palvelus on otettu vastaan kiitollisin ja liikuttunein mielin. Jumala yksin tietää ja punnitsee, onko nämä toimet tuottaneet siunausta kanssaihmisille. Jumala on meille jokaiselle uskonut yhteisen työmaan, mutta myöskin jokaiselle meille oman vähäisen työ sarkamme, jossa meiltä kysytään uskollisuutta.” Samankaltainen paikallistason lähetystoiminta jatkui ainakin vuoteen 1925, jolloin NNKY vieraili sekä kunnalliskodissa että vanhainkodissa tarjoilemassa hengen ravinnon lisäksi kahvitarjoilua. Vuosikertomusten perusteella kukkaislähetysten toiminta jatkui entisenlaisena, vaatimattomana toimintana. Tarkoitus ei ollut loistaa suurilla lahjoilla tai antimilla eikä suoranaisten armeliaisuuden harjoitus kuulunut kukkaislähetysten ohjelmaan. Anna Wainio toteaa toiminnasta, että yksinkertaiset menettelytavat näyttivät suurten silmissä ehkä mitättömiltä, mutta melkein aina oli kuitenkin saatu kokea, että sairaas itse oli ymmärtänyt tarkoituksen.¹¹⁰

Ylipäätään yhdistyksen vuosikertomuksista tulee mielenkiintoisella tavalla ilmi paitsi kukkaislähetysten toiminnan päämäärät, myös suhtautuminen sairauteen. Siinä missä kukkaislähetysten varsinainen tarkoitus oli evankelinen julistus vaikka vain yhden lauseen muodossa sekä kristillisten lehtien ja kirjallisuuden jakaminen, laulaminen ja Raamatun sanan lukeminen, sairaus sen sijaan nähtiin Jumalan antaneen ihmisille

108 JyMA NNKY, ptk 3.11.1921: JyMA NNKY, toimintakertomukset 1920: 1922.

109 JyMA NNKY, toimintakertomus 1921.

110 JyMA NNKY, toimintakertomus 1923.

vetämykseksi Hänen puoleensa ja muistuttaakseen elämän vakavuudesta. Siitä johtuen kukkaislähetyksen työntekijöiden velvollisuus oli tilaisuuden salliessa sopivasti huomauttaa ja muistuttaa sairaille näistä tärkeistä asioita. Pakottavana voimana tähän oli kuitenkin oltava rakkaus ja myötätunto.¹¹¹ Tästä tulee siis epäsuorasti ilmi se, että sairaus nähtiin yhdistyksen piirissä enemmän perinteisessä kristillisessä mielessä eräänlaisena jumalallisena rangaistuksena siitä, että ihminen oli unohtanut itseään korkeammat ja tärkeämmät asiat. Yhdistyksessä uskottiin siis kristilliseen ajattelumalliin, ettei sairaus välttämättä johtunut niinkään ruumiillisista tai perimällisistä seikoista, vaan polulta hairautumisesta tai kristillisten arvojen laiminlyömisestä. Näiden poluiltaan eksyneiden yksilöiden takaisin ohjaamisen tärkeimmät keinot vaikuttaisivat olleen varsin kristillisiä toimintamalleja kuten myötätunto ja lähimmäisenrakkaus.

Jyväskylän NNKY:n toiminnalla oli maallinenkin puoli, sillä yhdistys saattoi tarvittaessa avustaa rahallisesti köyhiä jäseniä. Yhdistys saattoi maksaa jäsenmaksuja heidän puolestaan ja järjestö saattoi tarpeen tullen kustantaa varattomille jäsenille pääsyn NNKY:n tapahtumaan toisessa kaupungissa. Näin tehtiin esimerkiksi Toini Ståhlbergille vuonna 1921 Porissa pidetyn NNKY:n vuosijuhlan suhteen sekä Kaarina Lönnille vuonna 1924, jotta tämä pääsisi Kuopion piiripäiville. Oppikoulutyttöjen kokous oli NNKY:lle siinä määrin merkittävä tapahtuma, että sitä varten kerättiin vuosittain varoja myymällä postikortteja ja lisäksi vuosina 1924 sekä 1925 oppikoulujen tyttöoppilaille jaettiin stipendejä, jotta nämä pääsisivät toisella paikkakunnalla järjestettävään kokoukseen.¹¹² Toisaalta huonompiosaisten auttaminen oli olennainen osa myös muiden, ei-kristillistenkin naisjärjestöjen toimintaa, ja esimerkiksi Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen kokouspöytäkirjoista löytyy merkintä joulukuulta 1924, jolloin tehtiin tervehdyskäynti köyhäntalolle. Osaston tervehdyksen esitti puheenjohtaja Hilma Koski ja lisäksi esiintymässä oli laulukuo ja muuna ohjelmana oli runonlausuntaa. Sinne toimitettiin lasten kuusijuhlasta ylijääneet paketit, ja lisäksi ostettiin 1 kilo kahvia, 2 kiloa sokeria, 100 pullaa, pieniä leipäsiä, tupakkaa sekä maitoa ja kermaa, kumpaakin kaksi litraa. Kaikki nämä päätettiin jakaa avustuksina, jotka toimitettiin henkilökohtaisesti asianosaisille. Verrattuna NNKY:n lahjoihin, ruokatavaran määrä tuntuu varsin ylenpalttiselta, mutta täytyy ottaa huomioon, että NNKY:n toiminta oli kuitenkin luonteeltaan henkisempää, kun taas Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen toiminta vaikuttaisi olleen

¹¹¹ JyMA NNKY, toimintakertomus 1920.

¹¹² JyMA NNKY, ptk. 3.4.1921; ptk 16.4.1921; ptk 17.4.1923; ptk 3.4.1924; ptk 4.5.1925.

muutenkin varsin konkreettista.¹¹³

Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen pöytäkirjoista käy ilmi, että myös heidän järjestössään köyhien jäsenten puolesta saatettiin maksaa jäsenmaksu useampinakin vuosina peräkkäin ja joinain vuosina jäsenmaksua ei kerätty ollenkaan. Esimerkiksi vuoden 1923 maaliskuussa järjestetyssä Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen jäsenkokouksessa päätettiin antaa yhdistyksen johtokunnalle oikeus vapauttaa sellaiset henkilöt jäsenmaksun maksamisesta, jotka sitä anoivat.¹¹⁴ Joskus tiukassa taloudellisessa tilanteessa olleita jäseniä saatettiin avustaa järjestön puolesta jonkinlaisella rahasummalla, kuten esimerkiksi Lempi Tuomelle lahjoitettiin yhdistyksen puolesta 100 markkaa elokuussa 1920 sen perusteella, että hän oli ”kovasti sen tarpeessa”. Rahalliseen auttamiseen tosin saattoi vaikuttaa se, että Lempi Tuomi oli vielä tuolloin yhdistyksen puheenjohtaja. Toisaalta vuodelta 1924 löytyy esimerkki tapauksesta, jossa yhdistys päätti avustaa jäsentään 100 markalla: tuolloin kyseessä oli osaston vanha jäsen Miina Heikkilä, joka oli äskettäin päässyt sairaalasta, mutta oli yhä kykenemätön huolehtimaan toimeentulostaan. NNKY:n tapaan Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen tapoihin kuului kustantaa matkakustannukset toisissa kaupungeissa järjestettävälle valistus- ja raittiustilaisuuksiin sekä kokouksiin asiasta kiinnostuneille, mutta vähävaraisille jäsenille.¹¹⁵

Tämän perusteella ainakin Jyväskylän NNKY:n ja Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen toiminta vaikuttaisi olleen arkista, mutta humaania lähimmäisen avustamista omien kykyjen mukaan. Auttaminen vaikuttaisi olleen usein varsin konkreettisia tekoja, ja järjestöt vaikuttaisivat olleen kiinnostuneempia avustamaan yksityisiä henkilöitä kuin vaikkapa osallistumaan erilaisiin keräyksiin tai rahastoihin. Vaajakosken Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen suhteen tämänkaltaisesta toiminnasta ei voida vetää mitään kovin tarkkoja johtopäätöksiä heidän ollessa muihin tutkittuihin järjestöihin verrattuna nuori (vuoden 1925 tammikuussa oli varsinainen toiminnan aloittava perustamiskokous), joten heistä ei löydy edes kovin paljon tähän tutkimukseen sopivia aineistolähteitä. Vuoden 1925 toimintakertomuksen perusteella vaikuttaisi kuitenkin siltä, että Vaajakosken Naisyhdistyksessä oltiin suhteellisen tarkkoja jäsenmaksujen maksamisen suhteen, sillä yhteensä 35 jäsenestä viisi oli

113 JyMA JSNY, ptk 30.12.1924.

114 JyMA JSNY, ptk 13.3.1923.

115 JyMA JSNY, ptk 16.8.1920; ptk 10.10.1922.; ptk 5.7.192; ptk 9.12.1924.

erotettu nimenomaan jäsenmaksujen laiminlyönnin takia. Kuten sanottua, Vaajakosken Naisyhdistys oli kuitenkin vasta samana vuonna perustettu järjestö, joka ei ollut vielä yhtä vakiintunut jäsenistöltään tai taloudeltaankaan kuin Jyväskylän Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys.¹¹⁶

Naisasialiikkeiden ihannenainen oli äidillisyyden lisäksi puhdas niin hygieenisessä, moraalisisessa kuin seksuaalisessakin mielessä, joten kunniallisuus liitettiin olennaisesti modernin naisen olemukseen. Naisen täysivaltainen oikeus aktiiviseen kansalaisuuteen perustui ennen kaikkea hänen hyveellisille ominaisuuksilleen, jotka tekivät hänestä kelvollisen osallistumaan yhteiskunnalliseen toimintaan.¹¹⁷ Yleisesti ajateltiin, että siveellinen ja sivistynyt nainen erottautui kyvyllään pidättäytyä sukupuolisuudesta, mikä todisti hänen olevan kykeneväinen rationaaliseen itsehillintään. Yläluokan naisille sukupuolinen pidättäytyminen toimi myös valtastrategiana, sillä siveellisten naisten pyhä taistelutehtävä oli seisoa moraalisen ylemmyytensä turvin puhtaustehtävän etuvartiostossa. Tämä antoi heille mahdollisuuden vaatia valtaa sekä perheessä että yhteiskunnassa ja he saattoivat sijoittaa itsensä muita korkeammalle moitteettoman moraalinsa turvin.¹¹⁸ Siveä, kunniallinen nainen hoiti moitteettomasti myös kotinsa ja perheensä, antaen siten miehelleen mahdollisuuden osallistua julkiseen elämään.¹¹⁹ Toisinajattelijat kuten Annie Furuhjelm uskalsivat epäillä siveys- ja puhtausvaatimusten johtavan naisia tekopyhyyteen ja valesiveyteen, mikä herätti ankaraa tuohtumusta. Erityisesti yläluokan naisten keskuudessa ajateltiin Alexandra Gripenbergin tavoin, jolle naisasia, kristinusko ja siveellisen puhtauden vaatimus muodostivat erottamattoman kokonaisuuden.¹²⁰

Eugenistisen ajattelun periaatteisiin kuului, että rodullinen viallisuus periytyi lapselle ennemmin äidiltään kuin isältään, mistä syystä äidin kunniallisuuteen tuli kiinnittää erityishuomiota.¹²¹ Sukupuoliroolit vaikuttivat vahvasti siihen, miten yhtäältä miehen ja toisaalta naisen toimintaa arvioitiin. Miehet saivat kunniaa ollessaan aktiivisia yhteiskunnallisissa asioissa, mutta naisia taas kannustettiin esiintymään epäitsekästi ja tekemään hyvät työnsä muilta salassa. Ylipäättään ihmisten roolit eivät tuohon aikaan

116 JyMA VSNY, ptk 28.1.1925: JyMA VSNY, toimintakertomus v. 1925.

117 Uimonen 1999, 197, 200 - 201, 208; Halmesvirta 1996, 156 - 157.

118 Jalava 1997, 119.

119 Nygård 1998, 53.

120 Jalava 1997, 123.

121 Mattila 1994, 234.

määräytyneet heidän persoonistaan tai niihin liittyvistä piirteistä käsin, vaan heidät kuvattiin ennen kaikkea oman sukupuolensa ja säätyluokkansa edustajina. Naiset kuvattiin lempeiksi ja kärsivällisiksi kodinhengettäriksi johtuen nimenomaan siitä, että se oli säätyläisnaisille asetettu vaatimus naiselle sopivasta käytöksestä ja roolista. Kuten tässäkin tutkimuksessa on käynyt ilmi, niin aikalaisajattelussa naisten ruumiiseen ja peruluontoon liittyi vahvasti ajatus naisten perustavanlaatuisesta heikkoudesta, sillä naisten uskottiin olevan ruumiinsa toimintojen ohjaamia ja näitä toimintoja itsessään (kuten kuukautisia) pidettiin sairaalloisina. Pyrkimys puhtauteen oli tietysti mielessä pyrkimystä tietynlaista miehuutta kohti, sillä naisten ei uskottu voivan koskaan täysin vapautua haluistaan tai ruumiillisuudestaan, mikä teki naisista luontaisesti miehiä heikomman sukupuolen.¹²²

Naisten nähtiin omaavan luonnostaan taju puhtauden estetiikasta, joka oli paitsi kunniallisen naisen luonnollinen kutsumus, myös hänen yhteiskunnallinen ja moraalinen velvoitteensa. Puhtauden noudattamista pidettiin sekä elämäntapana että pohjana naisen aktiiviselle kansalaisuudelle. Yksityinen hygieniataju paisui kansalliseksi hyveeksi, joka ei ollut enää yksittäisen kansalaisen vaan koko kansakunnan yhteinen asia. Hygieniataju oli opetettava kaikille täysivaltaisille kansalaisille ja naiset olivat ratkaisevassa asemassa tässä hygieenisessä kasvatusprojektissa. Tätä kautta perheenäideistä tuli väestöpoliittiseen ja rotuhygieeniseen huoleen perustuvan yhteiskunnallisen projektin tärkeimpiä toteuttajia. Hyveellisen, kunniallisen naisen tehtävänä oli vaalia terveyttä ja hygieniaa, toisin sanoen toteuttaa käytännössä eugeniikan periaatteita.¹²³ Tehokas tapa iskostaa eugeniikan periaatteita kansaan ja erityisesti naisille oli Suomessa äidinpalkintojen jakaminen. Harry Federlay totesi useaan otteeseen, että äidinpalkintojen jakamisen perusajatus oli rotuhygieeninen: olennaista ei ollut palkinnon saajan yhteiskunnallinen asema, vaan biologinen ja sosiaalinen kunnollisuus. Esimerkiksi Martta-yhdistykset olivat suuresti avuksi etsittäessä sopivia äiti-kandidaatteja ja lisäksi kyseiset yhdistykset järjestivät opintopäiviä perheenemännille.¹²⁴ Naisen tärkeimmät tehtävät kansalaisena olivat ennen kaikkea saattaa terveitä lapsia maailmaan ja kasvattaa heistä kunnan kansalaisia säilyttäen samalla oma työkuntoisuutensa.¹²⁵ Naisen tehtävänä sekä perheenemäntänä että yhteiskunnallisena äitinä oli huolehtia lasten sekä nuorten

122 Ollila 2000, 70 - 71; French 1986, 447: 451.

123 Kuusi 1999, 48 - 50.

124 Hietala 1985, 150 - 151.

125 Halmesvirta 1998, 181 - 182.

luonteen kasvatuksesta, sillä myös luonne oli tärkeä osa hyvää kansalaisuutta. Hyvän kansalaisen luonteenpiirteitä olivat ystävällisyys, tarmokkuus, kärsivällisyys sekä luja luonne. Esimerkiksi Marttaliitossa ajateltiin yleisesti, että jokaisella oli mahdollisuus kehittää luonteenpiirteitään positiivisempaan suuntaan ja tämä kehittäminen nähtiin jopa yhtenä hyvän kansalaisen velvollisuuksista.¹²⁶

Oikeanlaisen naiseuden muotti oli tuohon aikaan tiukka, selkeärajainen ja joustamaton. Naiseuden perustana oli äitiys ja naisten yhteiskunnallisen toiminnan perusteena niin Sosiaalidemokraattisilla Naisyhdistyksillä, NNKY:llä kuin Suomalaisella Naisasialiikkeelläkin oli naisten äidillinen huolenpito, jonka piiri laajeni yhteiskunnallisen äitiyden myötä. Äitiys ja äidillisuus oli syy, jolla naiset pystyivät perustellusti toimimaan osana yhteiskuntaa ja myös vaikuttamaan yhteisiin asioihin. Naisilla, varsinkaan keskiluokkaisilla, ei saanut olla muita biologisia tarpeita kuin tulla äidiksi ja toteuttaa äitiyden tehtävää omassa elämässään. Yleisesti hyväksyttäviä tapoja toteuttaa äitiyttä oli biologisen lisäksi yhteiskunnallinen äitiys ja naisopettajien kohdalla omistautuminen opettajuudelle ja sitä kautta yhteiskunnalliselle äitiydelle sulki pois biologisen äitiyden mahdollisuuden. Porvarillinen kansanvalistus pyrki sitomaan työläis- ja talonpoikaisnaiset kotiin kun taas keskiluokkainen naisemansipaatio ilmentyi yhteiskunnallisen äitiyden kautta. Vaikka naisten toimiala sinänsä laajentui nimenomaan kodin ulkopuolelle, oli sillä yhä tarkat rajat. Fyysisesti heikommalle sukupuolelle katsottiin jo biologian puolesta sopivan luonnollisemmin kasvatus- ja hoitoaloille suuntautuvat tehtävät. Äitiys oli keskiluokkaisille naisille luonnollista, koska aikalaisajattelun mukaan he olivat sekä rakenteeltaan että olemukseltaan kyvyttömiä vaatimaan älylliseen työhön. Toisaalta naimisissa olevien naisten työskentelyn kodin ulkopuolella uskottiin olevan vaaraksi näiden perheille, sillä lääketieteessä oli vallalla ajatus, jonka mukaan naisten hermot rasittuisivat tällä tavoin liikaa. Naisen oli pakko valita joko perhe tai ammatillinen kutsumus.¹²⁷

Alaluokan naiset olivat sen sijaan kiellettyjen impulssien kantajia, oman ruumiinsa ja halujensa orjia: nimenomaan maksulliset naiset olivat sekä medikaalisen (sukupuolitaudit) että moraalisen taudin tartuttajia. He olivat siveelliseen elämään kykenemättömän alaluokan naisten prototyyppejä, joihin yhdistetyt ominaisuudet alkoivat leimata kaikkia samaan yhteiskuntaluokkaan kuuluvia naisia elämäntavoista

126 Hämäläinen 2003, 288 - 289; Ollila 2003, 37 - 39.

127 Nygård 1998, 165; Pietikäinen 2013, 108.

riippumatta. Tällaisia naisia alettiin 1800-luvun lopulta lähtien luokitella niin psykopaateiksi, henkisesti poikkeaviksi kuin jälkeenjääneiksikin. Myöskään äitiys itsessään ei riittänyt todistamaan naisen hyveellisyyttä tai kelvollisuutta toimimaan osana yhteiskuntaa. Yksinhuoltajaäitejä (leskiä lukuun ottamatta) pidettiin huonoina äiteinä tai heidän uskottiin tulevan todennäköisesti huonoiksi äideiksi, mikäli heidän sallittaisiin lisääntyä. Tällaiset naiset olivat yleisen mielipiteen tuomitsemia, ja esimerkiksi Ruotsissa 1930- ja 1940-luvuilla suurin osa sterilisoiduista naisista oli nimenomaan yksihuoltajia. Valitettavan usein nämä naiset olivat joutuneet sosiaalisen kiristyksen uhreiksi, eli heitä painostettiin operaatioon ja jos nainen ei suostunut, häntä saatettiin uhkailla sosiaaliturvan lopettamisella tai lasten huostaan ottamisella, mikäli he eivät vielä olleet otettu huostaan.¹²⁸

Naiselle ei ollut hyväksi liiallinen kunnianhimo tai kiinnostus kodin tai perheen ulkopuolisiin asioihin. Vielä 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa epänaissellisenä nähtiin esimerkiksi älyllinen kunnianhimo, seksuaalinen aktiivisuus tai auktoriteettien uhmaaminen. Tällaiset naiset joutuivat herkästi lääkäreiden patologisoinnin kohteeksi, sillä naiselta odotettiin hyvätapaisuutta, periksi antamista ja taipuisuutta. Vaarassa olivat myös naimattomat, hyvinkin koulutetut naiset, sillä vauraista lähtökohdista huolimatta heiltä saattoi pettää sosiaalinen verkko. Tällaisessa tilanteessa, huolimatta hyvästä koulutuksesta, ammatillisesta ja älyllisestä itsenäisyydestä, oli nainen työttömyyden sattua kohdalle varsin heikoilla, erityisesti ilman sukunsa apua. Jos työttömyyden lisäksi koti oli mennyt alta ja terveydessä ilmennyt ongelmia tai tullut muita vastoinkäymisiä, olivat tällaiset naiset suhteellisen helposti vaikeuksissa. Nykyään ymmärretään jo yleisesti, että stressaava elämäntilanne vaikuttaa heikentävästi sekä fyysiseen terveyteen että mielenterveyteen, mikä puolestaan vaikeuttaa paluuta työhön ja itsenäiseen elämään. Vaarana oli siis joutua eräänlaiseen noidankehään, johon oli suhteellisen helppo ajautua, mutta sen sijaan hyvin vaikeaa päästä pois.¹²⁹ Suomalaisen Naisasialiikkeen Jyväskylän yksi merkittävä saavutus oli ”työttömien naisten rahaston” perustaminen 1920-luvun alussa. Rahasto perustettiin tukemaan Jyväskylän alueen työttömiä ja taloudelliseen ahdinkoon joutuneita naisia, vaikka järjestö oli itsekin tuolloin taloudellisesti hankalassa tilanteessa. Tässä mielessä Suomalaisen Naisasialiikkeen naiset näyttäytyvätkin (kuten he itse historiikissaan asian esittivät)

128 Pietikäinen 2013, 319.

129 Pietikäinen 2013, 350.

Minna Canthin perinnön kantajina halukkuudessaan auttaa huonompiosaisia.¹³⁰

Suomalaisen Naisasialiikkeen Jyväskylän osastolla naisten sivistystason kohottaminen, kansalaissivistyksen levittäminen ja harrastuksen herättäminen yleisiin asioihin olivat merkittävässä asemassa, ja naisten tärkeä rooli tässä suhteessa korostui vahvasti. Suomalainen Naisasialiike oli tiiviissä yhteydessä Helsingissä sijaitsevaan keskusjärjestöön, ja sieltä lähetettiin aika-ajoin kiertokirjeitä alajaostoille, kuten ajan tapaan kuului. 8.2.1920 on päivätty kiertokirje, jossa määriteltiin Suomalaisen Naisasialiikkeen yhteistä linjaa ja toimintaa. Tärkeässä roolissa oli aktiivinen naiskansalaisuus, sillä sitä kautta voitaisiin edistää ja kehittää yhteiskunnallisen sekä muun elämän aloilla tarvittavia parannuksia. Yhdeksi tärkeäksi päämääräksi mainittiin myös eri kansaluokkien lähentäminen toisiinsa ja kansallisen yhteistunnon syventäminen. Lisäksi kirjeessä määriteltiin, että Suomalaisen Naisasialiikkeen toiminnan tulisi tapahtua perustuslaillisessa, kansanvaltaisessa ja edistysmielissä hengessä.¹³¹ Suomalaisen Naisasialiikkeen luomaan linjanvetoon löytyy yllättävän paljon yhtymäkohtia myös Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen toiminnasta ja siitä, miten he itse määrittivät toimintansa. Hilja Laakso kirjoitti vuoden 1924 toimintakertomuksessa¹³²:

”Meitä elähdyttää tietoisuus, että osastomme olemme saaneet olla mukana työskentelemässä yhteiskunnan uudistamiseksi. Jos vielä olemme saaneet joillekin ulkopuolella järjestöjen oleville naistovereillemme vakuutettua miten tärkeitä on kaikkien naisten liittyminen niin poliittisiin kuin ammatillisiin järjestöihin olemme jo paljon voittaneet, puhumattakaan niistä huomattavista parannuksista joita naisten toiminnalla kunnallisessa elämässä on voitu jo nyt saavuttaa. Yhdymme lopuksi saksalaisen sosialidemokraatti Lilly Braun sanoihin: Ei löydy mitään yksipuolista naiskysymystä, vaan on se eroittamattomasti suureen yhteiskunnalliseen kysymykseen yhdistetty.”

Hilja Laakson lainaama Lilly tai Lily Braunin (1856–1916) sitaatti on siinä mielessä kiinnostava viittaus, että Lily Braun oli oman aikansa radikaali feministi-sosialisti, joka oli sitoutunut sekä Marxin ajatuksiin että sovelsi Friedrich Nietzschen ajatuksia omaan feministiseen ajatteluunsa.¹³³ Aikalaiskeskustelulle ominainen piirre oli omien mielipiteiden perusteleva auctoriteeteilla, ja Lily Braun oli järjestäytyneille työläisnaisille ehdoton auctoriteetti. Hilja Pärssinen oli työläisnaisliikkeen keskeinen

130 JyMa SNL: D-sarja. Historiikki.

131 JyMA, SNL: E-sarja. SNL:n Keskushallinnolta saapuneet kirjeet.

132 JyMA JSNY, vuosikertomus 1924.

133 Meyer 1987, 9 - 10: Jalava 1997, 49.

ideologi, joka tutustutti Suomen työväestöä kansainvälisen työväenliikkeen teoreetikkojen käsityksiin koskien perhettä, kapitalismia ja työväenluokan suhteita sekä lisäksi hän julkaisi Lily Braunin kirjoituksista käännöksiä. Hilja Pärssisen johdolla suomalaiset työläisnaiset muotoilivat vaatimuksia, joihin kuului myönteinen suhtautuminen perheeseen ja kotiin naisten tehtäväkenttänä sekä hän viitoitti myös suhtautumista naisten työhön.¹³⁴

Ei liene sattumaa, että Laakso siteerasi nimenomaan Braunia, jonka tekstit ovat oletettavasti tulleet hänellekin Pärssisen kautta tutuksi. Sitaatti kuvaa hyvin ajanjakson naisasiaa ja kuinka aikalaisnaiset sen näkivät: naisasia ei ollut oma erillinen ongelmakohdansa, vaan se kuului olennaisena osana ylipäätään kaikkiin muihinkin yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Laakson käyttämä sitaatti kiteyttää hyvin sen, että suomalainen naisasiatoiminta ja -järjestötoiminta olivat osa muuta yhteiskunnallista liikehdintää eikä mikään täysin itsenäinen osa. Naistoimijat olivat aktiivisia toimijoita ylipäätään yhteiskunnan jäsenenä eikä pelkästään naisasiaa ajavina naisina. Näitä lähteitä tarkastellessa huomaa, että yhteistä molempien naisjärjestöjen toiminnassa oli näkemys yhteiskunnallisten asioiden edistämisestä etuoikeutena ja naisten panoksesta yhteiskunnan uudistamisessa oli ensiarvoisen tärkeänä asiana. Sekä Suomalainen Naisasialiike että Jyväskylän Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys pyrkivät molemmat siinä mielessä samaan tavoitteeseen, että naisten mielenkiintoa yhteisiin asioihin haluttiin parantaa sekä heitä pyrittiin sivistämään. Mielenkiintoisena näyttäytyy se, että porvarillinen naisjärjestö Suomalainen Naisasialiike halusi lähentää kansanluokkia toisiinsa ja syventää kansallista itsetuntoa kun taas Jyväskylän Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys korosti huomattavasti enemmän ideologista sitoutumista. Tähän vaikutti osaltaan varmasti se, että Suomalainen Naisasialiike oli ollut sisällissodan aikaan valkoisten puolella ja Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys punaisten puolella. Sodan hävinneelle osapuolelle kansaluokkien lähentäminen oli huomattavasti haastavampaa kuin sodan voittaneille. Lisäksi Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys korosti ajavansa nimenomaan työläisnaisten asiaa ja toimi aktiivisesti punaorpojen sekä leskien oikeuksien puolustajana.

Työläisnaisiin liitettiin pitkään negatiivisia mielleyhtymiä kuten oletus heidän epäsiisteydestään, laiskuudestaan ja jopa moraalittomuudestaan. Tähän leimaavaan ja varsin negatiiviseen ajattelumalliin vaikutti olennaisesti ajatus heidän

134 Markkola 1994, 36: 164.

elinympäristöstään jo lähtökohtaisesti epäpuhtaana, mutta toisaalta yhtenä merkittävänä tekijänä oli luokkaeron merkitys.¹³⁵ Maaseutu ja maalla asuminen miellettiin moraalisesti paremmaksi asuinympäristöksi, siellä kun ei ollut houkutusia samalla tavalla kuin mitä kaupunkiympäristössä, mutta kuitenkin myös maalla asui paljon maatilojen työläisnaisia.¹³⁶ Työläisnaisillekin painotettiin äitiyden ihannetta, naisten kasvattajaroolia sekä perheenemäntien kansantaloudellista merkitystä 1800-luvun koti-ideologisesta perspektiivistä, jonka mukaan naiset olisi pelastettava kodille. 1920-luvun kuluessa alkoi kotiäitiyden rinnalla vahvistua ajatus, jonka mukaan myös naisilla oli oikeus käydä töissä. Monien työläisnaisten kohdalla ei ollut kyse kuitenkaan omista haluista tai toiveista, vaan heidän oli pakko käydä töissä elättääkseen perheensä. Heidän perspektiivistään kotiin jääminen lasten synnyttyä oli etuoikeus, joihin heillä ei yksinkertaisesti ollut varaa.¹³⁷ Kaupunkien työläisnaisia kritisoitiin siitä syystä, että köyhien perheiden kaupunkiasumuksissa asuttiin liian ahtaasti ja syötiin huonosti. Lisäksi sekä äiti että lapset joutuivat usein hankkimaan lisää ansiotuloja taistellessaan samalla miesten kapakkakulttuuria vastaan. Tällainen näkemys työläisten kodeista oli lohduton, koska sen mukaan työläiskodit olivat likaisia ja epäterveellisiä sekä siveellisessä mielessä menettäneet kodin merkityksen. Taloudenhoidolla oli varsin suora suhde ansiotyöhön, sillä ravitseva, terveellinen ruoka sekä siisti koti olivat työkyvyn säilyttämisen tärkeimpiä ehtoja ja työkykyisyys oli puolestaan hyvän kansalaisuuden tärkein kriteeri. Tästä näkökulmasta yhteisen hyvän edistäminen vaati työläisnaisten tehokasta kouluttamista hyviksi perheenemänniksi.¹³⁸

Liekö taustalla ollut työläisnaisten ikävänä taakkana ollut maine tai sitten puhdas halu sivistää heitä, niin joka tapauksessa Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen kokouspöytäkirjoissa vuoden 1924 toukokuussa mainitaan ensimmäisen kerran Työväen Akatemia, jonka toiminnan tarkoituksena oli nimenomaan sivistää työväenluokkaa. Keski-Suomen Sosiaalidemokraattisten Naisten piiritoimikunnalta oli tullut kehoitus merkitä yksi tai useampi osuus Työväen Akatemian kannatusyhtiöstä ja ehdotus järjestää iltamia, joiden tulot luovutettaisiin sitten piiritoimikunnan stipendirahastoon. Varojen keräämisen tarkoituksena oli tukea Akatemian toimintaa ja kartuttaa stipendirahastoa, jotta kiinnostuneet työväenluokan nuoret voisivat halutessaan opiskella opinahjossa omasta taloustilanteestaan riippumatta. Monille kiinnostuneille

135 Vattula 1989, 28 - 30.

136 Markkola 1989, 46 - 47.

137 Lähteenmäki 1995, 227.

138 Markkola 1994, 175 - 177.

nuorille omalla kustannuksella osallistuminen toimintansa aloittavaan Akatemiaan olisi ollut mahdollista. Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys ei ollut kuitenkaan halukas ostamaan osuuksia Työväen Akatemian kannatusyhtiöstä, mutta sen sijaan huvitoimikunnalle annettiin tehtäväksi iltaman järjestäminen mahdollisimman pian. Lisäksi stipendirahastoon päätettiin laittaa 100 markkaa, jota kartutettaisiin kuukausittain 50 markalla.¹³⁹

Keskustelua Työväen Akatemiasta jatkettiin myöhemmin syksyllä 1924 ja Naispiiritoimikunta jopa hieman painosti Jyväskylän Naisyhdistystä toimimaan. Erityisesti toivottiin, että Naisyhdistyksen puolesta oltaisiin halukkaita lähettämään Akatemiaan joku naisopiskelija. Jyväskylän Naisyhdistyksen ainoa päätös asian suhteen syksyn aikana oli se, että Akatemialle tarkoitettut stipendirahat pidettäisiin yhä säästötilillä, missä niitä kartutettaisiin joka kuukausi jo aiemmin päätetyllä summalla. Vuoden 1925 elokuun alussa pidetyssä kokouksessa pohdittiin asiaa naisopiskelijoiden näkökulmasta miettien, mitä toimenpiteitä käyttäen saataisiin parhaiten työlaisneitosia Työväen Akatemiaan. Oman järjestön tehtäväksi nähtiin se, että sen tulisi kykyjensä mukaisesti avustaa rahallisesti, ”että sinne haluavat neitokset pääsisivät nauttimaan opetusta ja voisivat sieltä palattuaan työskennellä työväenlaadun hyväksi”.¹⁴⁰

Työlaisnaisten ja sosiaalisten ongelmien julkituominen oli kirjailija Minna Canthin (1844–1897) tuotannossa keskeisessä osassa, ja Canth pyrkiin kritisoimaan yhteiskunnallisia epäkohtia ja edustamaan käytännöllisempää sekä yhteiskunnallisempaa näkemystä kristinuskosta. Canthin ajatukset olivat monille turhankin edistyksellisiä omana aikanaan ja esimerkiksi sivistyneistön naiset olisivat mieluummin vaienneet Canthin kuvaamista ongelmista. Toisaalta vaikka Canth itse koki enemmän yhteenkuuluvuutta alempien yhteiskuntaluokkien naisten kanssa, myöhemmin ylempien ja keskiluokan naiset (erityisesti järjestötoiminnassa mukana olevat) saivat Canthin ajatuksista innoitusta vaatia tasa-arvoisempaa asemaa niin perheensä sisällä kuin ylipäättään osana yhteiskuntaa. Canthin mukaan henkilökohtainen vapaus alkoi taloudellisesta itsenäisyydestä, oikeudesta tehdä työtä ja myös naisilla tuli olla oikeus pitää tekemästään työstään saatavat tulot itsellään.¹⁴¹

139 JyMA JSNY, ptk 5.5.1924.

140 JyMA JSNY, ptk 9.9.1924; ptk 6.8.1925.

141 Ross 1986, 108.

Monet itsensä Canthin hengenheimolaisiksi kokeneet naistoimijat julistivat toteuttavansa järjestötyössään kirjailijan antamaa esimerkkiä. Kuolemansa jälkeenkin Minna Canth oli erityisesti työläisnaisille ja alempien yhteiskuntaluokkien naisille ehdoton innoituksen ja inspiraation lähde nais-, puhtaus- ja raittiuskysymyksissä.¹⁴² Mielenkiintoista tähän nähden on se, että Jyväskylässä toimineista naisjärjestöistä porvarilliseksi nimetyn naisjärjestön Suomalaisen Naisasialiikkeen paikallisosasto halusi jatkaa Minna Canthin antaman esimerkin hengessä ja levittää hänen perintöään järjestämällä sekä Minna Canthin juhlaa että Naistenpäiviä. Näiden viettäminen mainitaan erityisen merkityksellisenä tapahtumana useamman kerran yhdistyksen historiikissa. Naisasialiikkeen 25-vuotishistoriikin esipuheessa jopa mainitaan, että ”Minna Canthin muiston vaalinta on ollut osaston erikoisharrasteena”.¹⁴³ Jyväskylän Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys suunnitteli kyllä esittävänsä Naisliiton 25-vuotis- ja Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen 20-vuotisjuhlassa Minna Canthin näyttämökappaleita kuten ”Työmiehen vaimoa”, mutta muuten he eivät korostaneet Canthin merkitystä omassa toiminnassaan.¹⁴⁴

3.2 Naisjärjestöjen tehtävä

Naisjärjestötoiminta, ja se käytännön valistus- ja avustustyö, jota naisyhdistykset Jyväskylässä harjoittivat, oli varsin monimuotoista ja ulottui useille elämän eri osaluueille. Esimerkiksi Jyväskylän Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys oli hyvin innokas järjestämään erilaisia iltamia, jotka pohjautuivat hyväntekeväisyydelle. Hyväntekeväisyydellä oli eurooppalaisessa kulttuurissa pitkä armeliaisuuden ja yleishyödyllisyyden perinne, johon liittyi patriarkaalinen huolenpidon ja valvonnan näkökulma. Osaksi tätä ajattelua vakiintui näkemys armeliaista ja ihmisrakkaista auttajista sekä autettavista, joiden oli nöyränä otettava vastaan, mitä he saattoivat saamaan.¹⁴⁵ Sosiaalidemokraattisella Naisyhdistyksellä iltamien teemat olivat varsin usein joko valistusaiheisia tai nimenomaan yksittäisiä henkilöitä avustavaa hyväntekeväisyystoimintaa. Vuoden 1920 aikana Jyväskylän Naisyhdistys järjesti iltaman varattomien kansakoululasten hyväksi ja seuraavana vuonna järjestettiin iltama

142 Markkola 2002, 188: 279 - 280.

143 JyMA SNL: D-sarja. Historiikki.

144 JyMA JSNY, ptk 10.3.1925.

145 Lehtonen 1994, 66 - 67.

tukemaan Oskari Raja-ahon opintoja.¹⁴⁶ Lisäksi sekä Jyväskylän että Vaajakosken Sosiaalidemokraattiset Naisyhdistykset olivat aktiivisia sekä Naistenpäivän että punaorpojen ja -leskien hyväksi vuosittain järjestettävien juhlien suhteen. Luonnollisesti myös raittiusjuhlia, raittiusvalistusviikkoja ja raittiusiltamia esimerkiksi Jyväskylän Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys pyrki järjestämään siinä määrin, mitä mahdollista.

Vuoden 1925 tammikuussa sekä Jyväskylän että Vaajakosken Naisyhdistyksen kokouspöytäkirjoihin on merkitty suunniteltavan raittiusiltamaa ”arvokkaalla ohjelmalla”, mutta molemmat yhdistykset järjestivät yhteneväisyyksistä huolimatta itsenäiset illat: Jyväskylän Naisyhdistys tammikuun 31. päivä ja Vaajakosken Naisyhdistys helmikuun 22. päivä. Iltamien ohjelmat vaikuttaisivat myös olleen samankaltaiset, sillä paikalle oli pyydetty puhujia (Jyväskylän Naisyhdistyksen puhujista piirin edustaja Hilma Koivulahti-Lehto on mainittu nimeltä) sekä lisäksi suunniteltiin esitettäväksi jokin näyttämökappale.¹⁴⁷ Vuosien 1920 ja 1925 välisenä aikana Suomalaisen Naisasialiikkeen Jyväskylän jaosto järjesti innokkaasti tapahtumia ja iltamia, joiden painopiste oli nimenomaan kansanvalistuksessa ja raittiuden edistämässä. Heidän yhteistyökumppaninaan näiden tapahtumien järjestämisessä oli useimmiten lasten raittiusjärjestö Toivonliitto.¹⁴⁸

Jyväskylän Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys oli hyvin aktiivinen kunnallisessa toiminnassa ja he olivat tutkittuna ajanjaksona mukana esim. kunnallisissa lautakunnissa kuten lastenhuolto-, lastenkoti-, köyhäinhoito-, lastentarha-, koulukeittiö- sekä tietysti raittiuslautakunnassa. Vuoden 1925 järjestäytymiskokouksessa valittiin myös Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen piiristä köyhäinhoidon kaitsijat 4 eri kaupungin osaan, joista jokaiseen kaitsijoita tuli 2 henkilöä.¹⁴⁹ Pirjo Markkolan väitöskirjassa köyhäinhoidon toiminnasta kerrotaan, että sen avulla pyrittiin valvomaan kaikista köyhimpien kotiooloja sekä perhesuhteita. Kunnallisen köyhäinhoidon suhtautumista köyhiin perheisiin leimasi kuitenkin kaksijakoisuus, sillä vaikka perhe sinänsä edusti tärkeitä arvoja, joihin kansalaiset tuli kasvattaa, eivät köyhät perheet kuitenkaan välttämättä saavuttaneet tätä ihannetta. Tästä näkökulmasta työläisten perheet näyttäytyivät yhteiskunnan näkökulmasta tärkeänä, joskin helposti haavoittuvana aineksena, jonka vahvistaminen oli koko yhteiskunnan edun mukaista.

146 JyMA JSNY, ptk 20.9.1920: ptk 3.4.1921.

147 JyMA JSNY, ptk 13.1.1925: ptk 31.1.1925: JyMA VSNY, ptk 22.2.1925.

148 JyMa SNL: H-sarja. Painotuotteet.

149 JyMA JSNY, ptk. 18.9.1922: ptk 11.12.1923: ptk 15.12.1925: ptk 13.1.1925.

Aluksi köyhäinhoito oli kunnallisten viranomaisten suorittamaa valvontaa, mutta vielä tiukempi kontrolli saatiin, kun siirryttiin kaitsijajärjestelmään. Tätä Elberfeldin järjestelmäksi kutsuttua mallia kokeiltiin suomalaisista kaupungeista ensimmäisen kerran Oulussa, ja järjestelmässä kunnallisen köyhäinhoidon apuna toimi laaja vapaaehtoisten joukko, joka huolehti omista alueistaan. Vaikuttaisikin siltä, että Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen suhteen kyse oli heidän toiminnastaan osana vastaavanlaista järjestelmää. Tällaisen toiminnan avulla oli tarkoitus saada kustannukset kuriin henkilökohtaisten kontrollisuhteiden kautta ja perheiden suhteen pyrkimyksenä oli saada parempi kontrolli sekä perhe-elämän normittaminen.¹⁵⁰ Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen osallistuminen tällaiseen toimintaan vaikuttaisi loogiselta siitä näkökulmasta, että osallistumalla köyhäinhoitoon he saattoivat toimia suoraan köyhien työläisperheiden apuna ja heiltä huono-osaisemmat lienevät saaneen enemmän ymmärrystä osakseen kuin mitä kunnan viranomaisilta.

Ompeluseurat olivat varsin yleinen toiminnan muoto¹⁵¹, jota harjoitti esimerkiksi Jyväskylän Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys varattomien koululasten hyväksi vuosittain alkaen vuodesta 1921. Ompelukerhon tuotokset oli tapana lahjoittaa niitä tarvitseville sekä syyskaudella ennen joulua että kevätkauden lopussa toukokuun aikana. Lahjoitukset menivät köyhille koululaisille, ja Jyväskylän Naisyhdistyksen vuosikertomuksessa vuodelta 1921 mainitaan ”työläisnaisten uhrautuvaisuus, kun he vielä raskaan työpäivän jälkeen raahautuvat ompelemaan lapsiraukoille”. Vuosikertomuksessa heidän tekemänsä työ mainitaan ansiokkaaksi, sillä lapsille oli jaettu yhteensä 94 vaatekappaletta, joista osallisiksi oli päässyt 44 perhettä. Ompelukerhon kokoontumisissa oli tapana olla oma alustajansa, joten ilmeisesti kerhon kokoontuessa oli tapana keskustella ajankohtaisista aiheista.¹⁵² NNKY harjoitti ompelukerhotoimintaa järjestämällä vuoden 1924 syyskuusta alkaen palvelijattarille, talousapulaisille sekä tehtaantytöille liinavaateompelukurssin. Toiminta jatkui vuonna 1925, jolloin kurssilaiset toimintakertomuksen mukaan valmistivat itselleen alusvaatteita omien kaavojen mukaan ja lisäksi ohjelmaan kuului yleensä hengellistä puolta kuten raamatunlukua ja virsien veisaamista.¹⁵³ Suomalaisen Naisasialiikkeen Jyväskylän osastolla oli toiminnassa 1920-luvun alussa köyhienlapsien vaatetusavun

150 Markkola 1994, 27: 30.

151 Kts. lisää ompeluseuroista kristillisen työmuotona: Voittosaari 1994.

152 JyMA JSNY, ptk 12.4.1921: ptk 14.3.1922: ptk 11.5.1922: JyMA JSNY, toimintakertomus 1921.

153 JyMA NNKY, ptk 5.10.1924: JyMA NNKY, toimintakertomus 1924: 1925.

ompeluseura, jossa valmistettiin heille vaatteita nimenomaan käyttötarkoitukseen.¹⁵⁴ Ompelukerhotoiminta oli köyhien konkreettista auttamista ja heikompiosaisten avustamista, joten se oli yhteiskunnallisille äideille sopivaa toimintaa ja hyvin luontainen tapa toimia toisten hyväksi.

Jäsenistön sivistäminen oli myös yksi tärkeä osa sekä Jyväskylän että Vaajakosken Sosiaalidemokraattisten Naisyhdistysten toimintaa. Jyväskylän Naisyhdistys päätti vuonna 1923 järjestää valistustyön edistämiseksi järjestää lukurenkaita ja seuraavan vuoden helmikuussa yhdistys järjesti ensimmäistä kertaa naisten keskustelukokouksen, jonka aihepiiriksi oli merkitty ”yhteiskunnallinen keskustelu”. Saman vuoden maaliskuussa piti puolestaan Työväen Sivistyslautakunnan luennoitsija luentoja Jyväskylässä, ja Sosiaalidemokraattisessa Naisyhdistyksessä pidettiin tärkeänä, että sen jäsenistö osallistuisi luennoille: yhdistyksen johtokunnan kokouksessakin käsiteltiin vain pakolliset asiat, jotta ehdittäisiin luentoja kuuntelemaan. Vuoden 1924 aikana Jyväskylän Naisyhdistys aloitti opintokerhotoiminnan, jossa keskusteltiin ajankohtaisista aiheista kuten lastenraittiusjärjestöön liittyvistä kysymyksistä.¹⁵⁵ Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen vuosikertomuksessa vuodelta 1922 määritellään yhdistyksen toimintaa nimenomaan pyrkimyksenä edistää työläisnaisia yhteiskunnallisissa asioissa. Koska työläisnaiset eivät edes kotonaan ehtineet seuraamaan sanomalehtiä, joista saisi tietoa valtiollisten ja kunnallisten asioiden suhteen, olisikin kokouksien tarkoitus tuoda ilmi näitä asioita ja olla samalla virkistyshetki lasten hoidon ja työnteon lomassa. Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen tarkoitus oli nimenomaan mobilisoida työläisnaisia mukaan sekä yhteiskunnalliseen toimintaan ja keskusteluun. Pöytäkirjojen perusteella Jyväskylän Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys näyttäytyikin aktiivisessa valossa ja innokkaana toimimaan.¹⁵⁶

Pian perustamisensa jälkeen (huhtikuussa 1925) Vaajakosken Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys päätti järjestää toukokuulle luentoillat sekä perustaa opintoseuran, jonka tarkoituksena oli luoda naisille tarkoitettuja valistusiltoja. Tälle opintoseuralle annettiinkin ytimekkäästi nimi ”Valistusseura”, ja sen toiminnalle muodostui vuoden aikana suhteellisen tiukka linja: se, joka jätti hänelle seurassa määrätyn ohjelman

154 JyMA SNL: D-sarja. Historiikki.

155 JyMA JSNY, ptk 10.7.1923: ptk 14.2.1924: ptk 30.3.1924: ptk 9.9.1924.

156 JyMA JSNY, vuosikertomus 1922.

suorittamatta, joutuisi maksamaan 3 markkaa sakkoa.¹⁵⁷ Naisten sivistäminen nähtiin ratkaisuna moniin ongelmiin, sillä vain sivistyksen avulla naiset saattoivat saavuttaa moraalisen ylemmyyden, jonka kautta he pystyivät saamaan valtaa sekä perheessään että yhteiskunnassa. Naisille sivistys ja niin moraalinen kuin fyysinenkin tahrattomuus olivat ikään kuin avaimia paremman aseman ja kunnioituksen saamiseen. Sekä Jyväskylän että Vaajakosken Sosiaalidemokraattiset Naisyhdistykset olivat sitoutuneet toimintaperiaatteiltaan työläisnaisten sivistämiseen ja näiden kiinnostuksen herättämiseen yhteiskunnallisten asioiden suhteen. Parempi, kehittyneempi ihminen ja naisen aseman parantaminen olivat mahdollisia vain naisten sivistämisen kautta, joten oli hyvin loogista, että sosialistiset naisyhdistykset olivat sitoutuneita ja motivoituneita tällaisen toiminnan suhteen.

Suomessa kansallisella tasolla naisten osallistumista julkiseen elämään ei ole juuri tutkittu sen varhaisimpina vaiheina Jyväskylää lukuun ottamatta. Jyväskylässä naisyhdistystoiminta alkoi 1800-luvun puolivälissä säätyläisnaisten toimintana, mutta vasta 1900-luvun puolella toiminta varsinaisesti politisoitui. Tästä johtuen naisten julkinen osallistuminen yhteiskunnalliseen toimintaan alkoi jo ennen kuin siitä tehtiin kansallisen tason ongelmakohta. Esimerkiksi vuonna 1855 Jyväskylässä perustettu Rouvasväenyhdistys oli merkittävä organisaatio, joka toimi lähes kaupungin hallituksen rinnalla erilaisissa sosiaalitoimen tehtävissä. Jyväskylässä naisten oli mahdollista päästä myös kunnallishallinnon tehtäviin, mutta käytännössä tämä vaati naisilta sivistyneistön edustamista joko säätynsä tai oppineisuutensa perusteella.¹⁵⁸

Varsinaiset naisasiajärjestöt ja -liikkeet olivat naisten vaikutusvallan suhteen merkittävässä asemassa vasta 1800-luvun loppupuolelta lähtien. Suomalainen Naisasialiike oli ensimmäisen suomalaisen naisjärjestön, vuonna 1884 perustetun Suomen Naisyhdistyksen, suora perillinen. Vuonna 1892 Suomen Naisyhdistyksestä lähteneet jäsenet perustivat uuden naisjärjestön, jonka nimeksi tuli Unioni Naisasialiitto Suomessa. Yhdistyksen puheenjohtajaksi valittiin Lucina Hagman ja ensimmäisenä vuonna jäseniä saatiin 114. Korkeimmillaan yhdistyksen jäsenmäärä oli 1900-luvun alussa ja vuonna 1906 jäsenmääräksi kirjattiin jopa 553 jäsentä, mutta vain seitsemän vuotta myöhemmin yhdistyksen lukumäärä oli romahtanut 224 jäseneseen.¹⁵⁹ Kaikesta

157 JyMA VSNY, ptk 5.4.1925: ptk 9.8.1925: JyMA VSNY, toimintakertomus 1925.

158 Kokko 1998, 12.

159 Wargelin Brown 1986, 11: kts. liite 2.

huolimatta yhdistyksen toiminta jatkui aktiivisena vielä 1900-luvun puolellakin ja järjestön toiminta levisi suhteellisen nopeasti muuallekin Suomeen.¹⁶⁰

Irma Sulkunen on huomauttanut, että sekä Suomen Naisyhdistyksen että Unionin Naisasialiiton kannatus jäi varsin alhaiseksi ja näiden järjestöjen yhteenlaskettu jäsenmäärä jäi parhaimmillaankin alle 2 000 jäsenen. Lisäksi näihin liittoihin kuului lähinnä säätyläisnaisia ja naissivistyneistöä eli vain yhteiskunnallista yläluokkaa. Sulkunen huomauttaakin, että on hyvin kyseenalaista puhua naisjärjestöjen kohdalla varsinaisesta kansanliikkeestä. Varsinaisten naisasialiikkeiden ja -yhdistysten suosio jäi suhteellisen vähäiseksi verrattuna muihin järjestöihin sekä niiden toimintaan. Naisten aktiivisuus suuntautuikin suuremmissa määrin kansanliikkeisiin, erilaisiin yhteistyömuotoihin kuten Martta-järjestöön tai NNKY:hyn tai miesten ja naisten yhteisjärjestöihin. Naisten liikehtimisestä ja yhteiskunnallisesta aktivoitumisesta voidaan puhua vuosisadan vaihteessa, mutta se ei sen sijaan ollut yhteydessä mihinkään tiettyyn ohjelmalliseen muotoon tai naisen asemaa koskevaan erityiskysymykseen.¹⁶¹

Kristillistä aatetta levittävät naisjärjestöt kuten Valkonauhaliitto¹⁶² ja Förening Martha¹⁶³ tarjosivat naisille tärkeitä vaikutuskanavia, sillä naisten toiminta kristillisyyden nimissä oli yleisesti yhteiskunnallisesti hyväksytty. Naiset olivat toimineet jo 1800-luvulta lähtien aktiivisesti kieltolakia puoltavana joukkoja, ja kieltolakia nimenomaan perusteltiin moraalisisista ja kansanterveydellisistä syistä. Tästä syystä Naisten Raittiusseura, joka oli Raittiuden Ystävästä vuoden 1917 tienoilla itsenäistynyt naisjärjestö, oli erittäin tärkeä vaikuttaja raittiusvalistuksen levittämistyössä. Valkonauhaliitto, joka oli kansainvälisen kristillisen naisjärjestön suomalainen alahaara, ei saavuttanut koskaan samanlaista suosiota kuin Naisten Raittiusseura, joka toimi aktiivisesti yhteistyössä monien muiden järjestöjen kanssa.¹⁶⁴ Kuitenkin esimerkiksi Jyväskylässä Valkonauhaliitto vaikutti siinä määrin, että se toimi yhteistyössä paikallisen NNKY:n eli Nuorten Naisten Kristillisen Yhdistyksen kanssa esimerkiksi vuonna 1920. Tuolloin NNKY päätti aloittaa rahallisen avustamisen 100 markan

160 Jallinoja 1983.

161 Sulkunen 1991, 32 - 33: kts. liite 1.

162 Markkola 2002, 189-199. Kts. myös esim. Nuutinen, Heikki: Valkonauha 1909-2000. Suomen Valkonauhaliitto, Helsinki 2001.

163 Esim. toim. Anttonen, Anneli, Henrikson, Lea & Nätkin, Ritva: Naisten hyvinvointivaltio. Vastapaino, Tampere 1994: toim. Liljeberg-Elgert, Sheila: Martha kvinnan i tiden 1899-1999. Finlands svenska Marthaförbund, Helsingfors 1999.

164 Kaartinen 2011, 92 - 93.

vuosittaisella summalla Valkonauhaliiton pyrkimystä varten. Tarkoituksena oli perustaa langenneitten naisten turvakoteja, ja NNKY otti osaa toimintaan melko ripeästi, vaikka kyseinen yhdistys olikin yleensä melkoisen hanakka kieltäytymään erilaisista yhteistyömuodoista vedoten huonoon taloudelliseen tilanteeseensa.¹⁶⁵

Suomalaisessa naisjärjestötoiminnassa ominainen piirre oli se, että tasa-arvoajatukset sekoittuivat hyvin nopeasti sekä kansallisuusaatteeseen että kansakunnan rakentamisprojektiin, joihin myös naiset haluttiin osallisiksi. Naisten kiinnittäminen koteihin ja naisten asiantuntijuus kotitalouden suhteen avasi naisille kanavan vaikuttaa, sillä tämä erityisosaaminen ei enää käsittänyt vain kodin ja perheen piiriä, vaan se käsitti koko yhteiskunnan. Työläisperheiden äidit haluttiin kiinnittää paremmin kotiin, minkä vuoksi sivistyneistön naiset näkivät aiheelliseksi heidän valistamisensa sekä kodinhoidon opettamisen. Sivistyneistön naiset valtiopäivillä ja komiteoissa suunnittelivat kotihoidonopetuksen antamista työväestön naisille, mutta toisaalta kotitalousopetusta piti laajentaa käsittämään sekä kansakoulun että yliopiston. Tätä kautta naisille avautui uusia koulutusväyliä yhteiskunnassa ja sen lisäksi naisille avautui oma yhteiskunnallinen alue, jossa yhteiskuntaluokka määräsi heidän paikkansa.¹⁶⁶

Naisjärjestöissä naisten aktiivista toimijuutta perusteltiin sillä, että naiset olivat miehiä moraalisesti ylemmällä tasolla, heidän eivät olleet ryvettäneet itseään poliittisen toiminnan likapyykissä. Opettajuus oli siinä mielessä erityinen ja jopa poikkeavakin ammatti, että sen toimenhaltija sai jo koulutuksensa puolesta edellytykset yhteiskunnalliseen osallistumiseen, mistä tuli siten sekä hänen jalo oikeutensa että velvollisuutensa. Monet opettajankoulutuksen saaneet naiset toteuttivat varsinaista elämäntehtäväänsä aivan muiden yhteiskunnallisten asioiden ja kysymysten parissa kuin varsinaisesti perusopetuksessa ja tällaisista naistoimijoista mainittakoon Vera Hjelt sekä Lucina Hagman.¹⁶⁷ Seminaari antoi hyvän tiedollisen ja taidollisen pohjan, joten aikansa mittapuulla seminaarista valmistuneet olivat erittäin hyvin koulutettuja.¹⁶⁸ Jyväskylän seminaarissa monet naisopiskelijat kokivat heräämisen yhteiskunnallisten asioiden suhteen ja esimerkiksi suomalaisen naisliikkeen pioneerille Lucina Hagmanille seminaariaika 1870-luvulla oli ennen kaikkea syventymistä paitsi opintoihin, myös hänen henkilökohtaisesti omaksumiinsa kantoihin koskien raittiutta ja kirjallisuutta.

165 JyMA NNKY, ptk 17.4.1920.

166 Markkola 1994, 232.

167 Kokko 2004, 18.

168 Peltonen 1972, 48.

Myöhemmin Hagman toi näkemyksiään varsin näkyvästi ja kuuluvasti esille yhteiskunnallisessa keskustelussa, mikä ei kaikkia välttämättä miellyttänyt. Seminaarin naisosaston johtaja Anna Lilius kritisoi, että innokkaimpienkin naisasialiikeneisien tuli säilyttää nöyryytensä ja kristillis-siveellisen arvomaailman, joka heiltä oli hänestä unohtunut.¹⁶⁹ Puolueeton yleishyödyllinen toiminta koettiin naisille sopivimmaksi toimintamuodoksi, ja monet naisopettajat olivatkin 1900-luvun alkuvuosina aktiivisesti Jyväskylän alueella mukana paikallisista yhdistyksistä NNKY:n toiminnassa ja kunnallisissa luottamustoimissa.¹⁷⁰

Valtiollisen ja myöhemmin kunnallisen edustusjärjestön demokratisoituminen eivät muuttaneet dramaattisesti eri yhteiskuntaryhmiä edustavien naisten yhteiskunnallista toimijuutta. Tosin työläisnaisten yhdistyksistä tuli Jyväskylän alueella vahva vaikuttajaryhmä porvarillisten naisryhmien rinnalle, jotka puolestaan eivät pitäneet poliittista järjestäytymistä missään vaiheessa oman toimintansa kannalta olennaisena.¹⁷¹ Esimerkiksi sekä Jyväskylän että Vaajakosken Sosiaalidemokraattisia Naisyhdistyksiä tarkastellessa huomaa selkeästi kiinnostuksen ja toiminnan keskittymisen yhteiskunnallisiin asioihin, joita yhdistykset halusivat saattaa työläisnaisten tietoisuuteen. Yleensä ottaen suhtautuminen työväenliikkeeseen oli melko kaksijakoista, sillä yhtäältä sosialismi nähtiin siinä mielessä oikeutettuna, että se pyrki parantamaan heikko-osaisten asemaa. Toisaalta sosialismi suhtautui kielteisesti uskontoon, mikä teki siitä mahdottoman hyväksyä. Joka tapauksessa se oli aatesisältö, joka oli esimerkiksi opettajan toimessa tärkeää tuntea, sillä kyseisessä ammatissa toimittiin myös työläisluokan parissa.¹⁷²

Merkille pantavaa jyväskyläläisessä naisjärjestötoiminnassa sen alkutaipaleella oli sen painopiste, joka oli nimenomaan yhteiskunnallisessa toimijuudessa, jonka rinnalla naisasian vaikuttaisi toissijalta, vaikkakin merkittävältä tavoitteelta. Varsinkin alussa perusargumenttina pidettiin koko maan yhteistä kansallista etua, joten toimintamuodot eivät läheskään aina palvelleet tai edes pyrkineet palvelemaan naisasiaa, naisten yhteiskunnallista tai poliittista tasa-arvon toteuttamista. Jopa vuonna 1899 perustetun Jyväskylän Naisyhdistyksen jäsenille oli vielä toiminnan aloittamisvuonna koko naisasia terminä täysin vieras. Naisjärjestöllä ei läheskään aina ollut samaa merkitystä

169 Peltonen 1972, 51.

170 Harjula 2004, 31 - 32: JyMA NNKY, ptk 19.3.1921: ptk 16.4.1921.

171 Kokko 2004, 19 - 21.

172 Harjula 2004, 34.

kuin varsinaisella naisasiatoiminnalla, sillä se oli ainoastaan yksi liikehtimisen ilmenemismuoto.¹⁷³

Jyväskylässä naisjärjestöjen toiminnan aktiivisuus oli melkoisen vaihtelevaa ja hyvin järjestökohtaista vielä 1920-luvun alkupuolella. Esimerkiksi Suomalaisen Naisasialiikkeen Jyväskylän jaoston naisten toiminta oli aktiivista heti 1920-luvun ensimmäisistä vuosista lähtien ja jopa radikaalia siinä määrin, että syksyllä 1922 Naisasialiike teki rynnäkön Säästöpankin isännistön kokoukseen ja valtasivat sieltä naisille 3 paikkaa.¹⁷⁴ Säästöpankin Jyväskylään oli perustanut Wolmar Styrbjörn Schildt-Kilpinen (1810–1893) ja hänen pankkinsa oli ensimmäinen puhtaasti suomalainen pankki, joten Naisasialiikkeen toiminnassa oli selkeästi symbolinen puoli.¹⁷⁵ Toimimalla tällä tavoin he uhmasivat perinteitä ja kyseenalaistivat vanhat kunnioitetut auktoriteetit. Suomalaisen Naisasialiikkeen toiminta oli ajoittain jopa radikaalia ja yhteiskunnan perinteisiä normeja sekä arvoja kyseenalaistavaa. Naisasialiikkeellä oli vielä 1920-luvun alussa toiminnassa myös oma sanomalehti nimeltään *Pilke*, mutta yhdistyksen historiikissa sen mainitaan lopetetun ”tiukan sensuurin takia”.¹⁷⁶ Aihetta ei käsitellä sen enempää, mutta mielenkiinto herää kyseisen julkaisun sisällön suhteen. Lähdeaineiston perusteella Suomalaisen Naisasialiikkeen toiminta vaikuttaisi olleen aktiivista ja aloitteellista Jyväskylän alueella.

Aktiivisena toimijana kokouspöytäkirjojensa perusteella näyttäytyy myös Jyväskylän Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys, jonka sisarjärjestö Vaajakosken Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys perustettiin puolestaan vuonna 1925 ja senkin toiminta alkoi heti suhteellisen vilkkaana. Erityisesti molemmat Sosiaalidemokraattiset Naisyhdistykset sekä Suomalainen Naisasialiike olivat aktiivisia järjestämään valistus- ja raittiushenkisiä iltamia sekä juhlia, mistä voidaan päätellä kyseisten yhdistysten olleen hyvin sitoutuneita raittius- ja valistusasioiden suhteen.¹⁷⁷ Kristillinen järjestö NNKY toimi Jyväskylässä aktiivisena, mutta sen toiminta näyttäytyy sisänpäin kääntyneenä, sillä se järjesti muihin naisjärjestöihin verrattuna vähänlaisesti tapahtumia jäsenistönsä ulkopuolelle ja asiaa valiteltiin jopa yhdistyksen toimintakertomuksissa. Toiminnan vähäisyyttä tosin perusteltiin sillä, että ulospäin oli pyritty vaikuttaa sikäli

173 Sulkunen 1991, 34: 37.

174 JyMA SNL: Historiikki.

175 Kuusi 1962, 144.

176 JyMA SNL: D-sarja. Historiikki.

177 JyMA SNL: H-sarja. Painotuotteet: JyMA JSNY, ptk 1920-1925: JyMA VSNY, ptk 1925.

kuin työvoimia on ollut ja avustusta yhdistyksen ulkopuolelta saatu. Yleisölle tarkoitettuja kokouksia esimerkiksi vuoden 1925 toimintakertomuksen perusteella olivat olleet vain vuosijuhla, sisä- ja ulkolähetysiltama, sekä ruotsinkielinen iltama ja kaksi raamattutuntia.¹⁷⁸

178 JyMA NNKY, vuosikertomus 1925.

4 Kansan terveyden- ja puhtaudenhuolto

4.1 Terveiden määrittelystä

Vielä 1800-luvun lopulla suomalainen terveydenhoito oli jakautunut selkeästi kahteen kerrokseen. Tämä näkyi käytännössä siten, että eliittiin kuuluva lääkintätoimen hallinto oli pitkään oma ruotsinkielinen herraseuransa, joka ei tiennyt mitään niistä lohduttomista hygieniaoiloista, joiden parissa tavalliset rivilääkärit joutuivat työskentelemään huonoilla resursseilla. Nämä puolestaan yrittivät sinnikkäästi, joskin useimmiten turhaan, saada valtiopäiviä sekä kunnallisia viranomaisia tekemään parannuksia terveydenhoidon suhteen. Kuitenkin näiden toimijaryhmien sisältä alkoi erottua yksittäisiä aktiivisia toimijoita, joiden kautta vahvasti jakautunut järjestelmä alkoi hitaasti mutta varmasti murtua. Erityisen merkittäväksi ilmiöksi nousi paitsi lääketieteellisen tietämyksen korostamisen, myös toiminnassa korostuivat ideologiset ajatukset sekä vahvasti ilmenevä poliittinen että moraalinen kanta. 1880-luvulta lähtien tällaisille lääkäreille oli, johtuen toki paljolti ajan hengestä, löytynyt vahva jalansija suomalaisessa terveydenhuollossa ja kansanvalistuksessa. Vaikka lääkäri olisi ollut keskikertainen tai jopa huono, oli hänellä silti valta yksittäisen kansalaisen ruumiiseen ja hän oli kansalle selkeä auktoriteetti, jota ei uhmattu. Aikalaisajattelulle merkittävä ja leimaava piirre oli se, ettei yleisen ja yksityisen välille tehty oikeastaan eroa, sillä ihmisiltä puuttui käsitys yksityisen ja julkisen välisestä erosta.¹⁷⁹ Myös normaalius ja luonnollisuus sidottiin sekä ilmiöinä että olemukseltaan yhteen eikä niiden välille siten tehty eikä nähty eroa.¹⁸⁰

Yksi Suomessa huomattavaa arvostusta nauttinut koko kansakunnan lääkäri oli Konrad ReijoWaara (1853–1936), joka toimi eräänlaisena Suomen kansan omana terveysvalistajana ja hygieenikkona. ReijoWaaralle tyypillistä oli kansanomainen tyyli ja käytännöllinen toimintamalli, joka vetosi erityisesti suomenkieliseen kansanosaan ja herätti epäluuloa ruotsinkielisissä, mutta tähän vaikuttivat tosin ReijoWaraan avoimesti nuorsuomalaiset vakaumukset. ReijoWaraan merkittävimpiä hankkeita oli hänen vuonna 1889 perustamansa *Suomen Terveidenhoitolehti* (vuodesta 1895 lähtien pelkkä *Terveidenhoitolehti*), jossa julkaistu ”Miksi kehnonee ihmiskunta?”-artikkeli saavutti

179 Halmesvirta 1995, 13 - 14: 22 - 23.

180 Pohtila 2001, 58.

laajan kansallisen huomion. Reijo Waaran erityisenä huolena oli sekä kaikkein ylimpien että alimpien sosiaaliluokkien rappeutuminen. Ylimmissä luokissa rappeutumisen ajateltiin johtuvan joko vähälapsisuuden aiheuttamasta hedelmättömyydestä tai sitten avioliiton ulkopuolisista suhteista, jotka johtivat degeneraatiota aiheuttaviin sukupuolitauteihin. Yhteiskunnan alimmat luokat puolestaan olivat luonnostaan alttiimpia degeneraatiolle, sillä esimerkiksi köyhyyden ja irtolaisuuden katsottiin olevan itse aiheutettu alennustila.¹⁸¹

Suomalaisen perinnöllisyystieteen perustajana on pidetty suomenruotsalaista Harry Federleyta (1879–1951), joka oli Suomen vaikutusvaltaisimpia rotuhygienian puolestapuhujia.¹⁸² Federley kuului Lontoossa vuonna 1912 perustettuun kansainväliseen eugeniikkakomiteaan ja hän piti tiiviisti yhteyttä muihin tunnettuihin rotuhygienikkoihin niin Pohjoismaissa kuin muuallakin Euroopassa. Federlay oli 1910-luvun alussa ollut mukana perustamassa valistustyökomissiota Suomen ruotsinkielisten keskuudessa sekä tuomassa samoihin aikoihin Terveysisarten virkoja samaisen väestönsäntökeskuuteen. Terveysisarten tehtävänä oli valistaa väestöä rotuhygieniassa, henkilökohtaisessa hygieniassa sekä koti- ja kouluhygieniassa, ja Federley itse luennoi Terveysisartilille rotuhygieniaan liittyvistä aiheista. Federlay pyrki edistämään rodun terveyttä tukevia yhteiskunnallisia uudistuksia ja lisäämään kansan positiivista suhtautumista niihin.¹⁸³

Kansakunnan ajattelussa tapahtui perusteellinen muutos, joka näkyi entistä vahvempana hierarkia-jaotteluna, jossa kaikki eivät olleet samanarvoisia fyysisten, psyykkisten tai sosiaalisten puutteidensa takia. Ensimmäisiä rotuhygienisen ajattelumallin ilmentymiä suomalaisessa keskustelussa oli Robert Ehrström laatima esitelmä neuroosien periytyvyydestä vuodelta 1908 ja hänen tutkimuksiansa mukaan neurooseja esiintyi suomenruotsalaisilla alueilla vähemmän kuin muualla. Ehrströmin teoria herätti keskustelua, ja pian muualla kirjallisuudessa alkoi puolestaan toistua teoria alkoholismien yleisyydestä nimenomaan suomalaisten keskuudessa.¹⁸⁴ Suvussa ilmenneitä degeneraation piirteitä sekä puutteita kuten seksuaalista luonnottomuutta kuvailtiin jatkumona luettelemalla hyvin yksityiskohtaisesti sekä kronologisesti suvussa ilmenneitä poikkeamia normeista. Tällä tavoin ihminen nähtiin ikään kuin

181 Harjula 1996, 131.

182 Hietala, 28.10.2003.

183 Hietala 1985, 131: 149: 151 - 153.

184 Hietala 1985, 147.

sukuhistoriansa jatkeena ja valitettavan usein myös sen tuomitsemana.¹⁸⁵

Tällaisten ajattelumallien saadessa enemmän valtaa, levisivät ne myös laajemmalle ja laajentuivat pian koskemaan myös yhteiskunnallisia ilmiöitä. Esimerkiksi ”yleinen ja yhtäläinen” äänioikeus ei osoittaudu kovin yhtäläiseksi siinä mielessä, että poliittisia oikeuksia vaille jätetyt olivat niitä samoja kansalaisia, joiden lisääntyminen alkoi näihin aikoihin huolestuttaa yhä enemmän juuri rotuhygieenisistä syistä. Rotuhygieenista mentaliteettia perusteltiin sillä, että yhteiskunnan etu ohitti yksilön edun ja yhteiskunnalla oli jopa velvollisuus suojella itseään ”haitallisilta” aineksilta, jotta ne eivät siirtäisi haittoja seuraaville polville. Käytännössä vuoden 1906 laissa äänioikeuden ulkopuolelle suljettiin holhouksenalaiset, sosiaalihuoltoa vakituisesti saavat, irtolaisuuden vuoksi työlaitoksessa olevat sekä valtionveronsa ilman kunnanhallituksen antamaa varattomuustodistusta maksamatta jättäneet.

Tähän liittyen esille voisi nostaa Sosiaalidemokraattisen Naisliiton yleiskokouksen kesäkuulta 1921, johon Jyväskylän Sosiaalidemokraattiset naiset osallistuivat. Kokouksessa keskusteltiin mm. sotaleskien ja -orpojen avustuskysymyksestä ja vaikka kokouksessa oltiinkin yhtä mieltä siitä, että kuntien tulisi avustaa leskiä ja orpoja riittävästi, niin yhtä selkeästi ilmaistiin pelko tämän avun leimaavuudesta. Kokouksessa nostettiin esille se seikka, että leskien ja orpojen avustusta ei saisi jakaa köyhänapuna eikä sen perusteella saisi myöskään ryöstää valtiollista tai kunnallista äänioikeutta. Säännöllisen rahallisen avustuksen saaminen nähtiin selvästi yksilöä leimaavana asiana, joka teki tästä muiden silmissä heikomman ja haavoittuvamman. Avustuksen vastaanottajaa pidettiin helposti ihmisenä, joka ei kyennyt pitämään itsestään huolta eikä siten ollut myöskään kykeneväinen päättämään yhteiskunnallisista asioista. Mielenkiintoista on se, että Sosiaalidemokraattinen Naisliitto näyttää tiedostaneen tämän riskin jo suhteellisen varhain ja he halusivat estää yksilöiden sosiaalisen leimaantumisen.¹⁸⁶

Kansanedustuslaitosta uudistettaessa ja äänestäjäkuntaa laajennettaessa tehtiin samalla eräänlainen symbolinen puhdistaminen: ulos täysivaltaisten kansalaisten joukosta rajattiin vajavaisiksi ja epämiellyttäväksi koettu osa kansasta. Nämä yksilöt eivät täyttäneet yhteiskunnan normeja eivätkä olleet perimänsä puolesta yhtä psyykkisesti tai

185 Pohtila 2001, 59.

186 JyMA JSNY, Sos. dem. Naisliiton edustajakokousten selostukset 20.-22.6.1921.

fyysisesti kyvykkäitä kuin ”normaali” kansa.¹⁸⁷ Tällaisen autoritaarisen yhteiskuntanäkemyksen mukaan mielenvikaisten, juoppojen ynnä muiden kelvottomien yksilöiden sulkeminen yhteiskunnan ulkopuolelle sekä heidän asioistaan päättämisen ulkoistaminen oli sekä yhteiskunnan että näiden epäkelvojen oma etu.¹⁸⁸ Rotuhygienian innokkaimmat kannattajat olivat itse asiassa samoja henkilöitä, jotka olivat ensimmäisinä uudistamassa sosiaaliturvaa. Heille rotuhygieenisen ajattelun ja valtion hyvinvoinnin liitto tarkoitti sitä, että modernin valtion sosiaalipolitiikkaa luodessa oli syytä määritellä tarkemmin myös sitä, mikä osa kansasta olisi oikeutettu ansaitsemaan sosiaalipalveluita niin taloudellisin kuin ideologisinkin perusteluin. Ehkä erityistä lisäpontta tällainen ajattelu sai siitä, että Suomen uudistettua sosiaalijärjestelmää oli joissakin maissa kritisoitu siitä syystä, että sen nähtiin suojelevan heikompaa ja huonoperimäistä väestöosaa kunniallisten kansalaisten kustannuksella ja heidän maksamillaan rahoilla.¹⁸⁹

Erityisesti vajaamielisyydestä tuli kaiken pahan alkulähde, sillä käsitteen alle mahtui niin rikollisuus, köyhyys, moraalittomuus kuin kansakunnan rappiokin. Vajaamielisyyden määritelmän alle mahtui valtava kirjo poikkeavaa, epänormaalia ja epäsosiaalista käytöstä. Hurjimpien näkemysten mukaan koko länsimainen sivilisaatio oli vaarassa luhistua vaajamielisyyden taakan alle. Vajaamielisistä johtuva rappeutuminen nähtiin nimenomaan länsimaisena vitsauksena, minkä puolesta todistivat jatkuvasti lisääntyneet mielitautiepidemiat. Vajaamielisten eristäminen lain voimin oli osoitus uudesta, perimän laatuun keskittyvästä suhtautumisesta kansalaisiin. Tieteellisesti varsin epämääräisestä käsitteestä ”vajaamielisyyttä” (Suomessa myös vähä- tai tylsämielisyyttä) tuli tätä kautta vastuuttomasti käytetty yleistermi kaikelle kielteisellä koetulle poikkeavuudelle. Jos kansalainen ei sopeutunut normeihin ja käyttäytymiskoodeihin, oli hän mahdollisesti vajaamielinen. Mielenterveyden määrittelyssä tapahtui 1800-luvulla merkittävä murros, kun psykiatreista tuli autoritaarisia mielenterveyden spesialisteja, ja sen lisäksi mielenterveyden ongelmiin alettiin pureutua tarkemmin ja tähän tarkoitukseen alettiin puolestaan perustaa instituutioita kuten mielisairaaloita. Psykiatrit olivat omalta osaltaan 1900-luvun alussa tukemassa ”mentaalihygienian” (eli ehkäisevän mielenterveystyön), kansantalouden tai geneettisen laadun nimissä mielenterveyspotilaiden leimaamista alempiarvoisiksi ja

187 Mattila 1999b, 110 - 113.

188 Sulkunen 1986, 91.

189 Mattila 1999b, 117.

kansanterveydelle vahingollisiksi.¹⁹⁰

Ympäri Eurooppaa sairaaloihin, työlaitoksiin ja kuristushuoneille oli alettu kerätä poikkeavat, olivatpa he sitten mielenvikaisia, maankiertäjiä tai rikollisia. Järjettömyys haluttiin sijoittaa lukkojen taakse ja sulkea pois muusta yhteiskunnasta johtuen näiden yksilöiden haluttomuudesta (tai kyvyttömyydestään) tehdä työtä. Sairaaloissa epäkelvoille kansalaisille tarjottiin hoitokeinona pakkotyötä 1900-luvun alusta lähtien tarkoituksena osoittaa viranomaisille ja päättäjille, että potilaista saattoi olla hyötyä eivätkä he olleet pelkkä kansantaloudellinen rasite. Valitettavan usein viranomaiset ja lääkärit suhtautuivat potilaisiin halventavasti, ikään kuin sairaus olisi tehnyt näistä alihmisiä, jotka eivät kyenneet täyttämään ihmisyyden eivätkä varsinkaan kansalaisuuden määreitä. Valtiovallan toiminnan perusteena oli ennen kaikkea porvarilliseen etiikkaan liittyvä ajatus yhteiskunnallisesta hyödyllisyydestä. Esimerkiksi Pohjoismaissa työnteosta tuli ylin kansalaishyve, mikä merkitsi kansalaisen arvottamista hänen työkykynsä ja -halunsa mukaan. Jos kansalainen ei syystä tai toisesta tehnyt työtä, hänestä tuli muiden silmissä epäilyttävä ja huono kansalainen, joka levitti vaarallista yhteiskuntamoraalia ja jonka oli siitä syytä sopeuduttava yhteiskunnan vaatimuksiin.¹⁹¹

Mieleltään sairaat olivat tässä mielessä hyödyttömiä pitkäaikaissairaita ja kyvyttömiä työntekoon. Suomen tilanteesta on tosin huomautettava, että paikallinen sivistyneistö hyväksyi poikkeavuuden suhteellisen hyvin eivätkä he ajautuneet angloamerikkalaiselle tai brittiläiselle kulttuurille tunnusomaiseen vammaisten riistämiseen. Suomessa rahvas oli jo tottunut erikoislaatuisiin yksilöihin, koska keskusvalta siirsi holhouksen yhteisvastuullisesti pitäjälle ja sivistyneistö puolestaan piti poikkeavia itselleen vieraina, mutta kiinnostavina yksilöinä. Suomalaisessa yhteiskunnassa oli se erikoispiirre, että epäkelvot ihmiset, jotka sairaudestaan, kivulloisuudestaan ja rumuudestaan huolimatta pyrkivät tulemaan toimeen omillaan ja jopa kaitsemaan muita sairaita, saattoivat saada esikuvan maineen. Tällaiset yksilöt saivat osakseen kristillistä armoa ja apua säälistä, mutta he saattoivat aiheuttaa ongelmia siinä tapauksessa, jos heidän huono perimänsä siirtyisi jälkeläisille ja tätä kautta he olisivat vaaraksi koko yhteiskunnalle.¹⁹²

Jyväskylässä toimivista naisjärjestöistä kristillinen NNKY kantoi huolta

190 Pietikäinen 2013, 13 - 14: 96: 99:103.

191 Pietikäinen 2013, 140: 143.

192 Vilkuna 2010, 162 - 165: Nygård 1998, 87.

terveydenhuollosta ja yhdistyksen jäsenet tekivät asian eteen käytännöntyötä, sillä he pitivät yhteyttä esimerkiksi Helsingin Diakonissalaitokseen. Kyseiseltä laitokselta NNKY:n apua pyydettiin kirjelmällä huhtikuussa 1923, jotta saataisiin lisää nuoria sairaanhoitajattaren alalle, sillä silloisessa tilanteessa heistä oli pahasti puutetta. NNKY myös suoraan avusti Helsingin Diakonissalaitoksella opiskelevaa Anni Lahtista rahallisesti 200 markalla tämän taloudellisen ahdingon takia. Avustamispäätökseen lienee vaikuttanut se, että Lahtinen oli Jyväskylän NNKY:n Nuorten osaston jäseniä. NNKY toimi terveydenhuollon suhteen jossain määrin avustavassa roolissa, mutta toiminta ei kuitenkaan ollut kovinkaan laaja-alaista. Kyseessä oli enemmänkin yksittäisen ihmisen avustamista tarpeen tullen sekä mahdollisesti nuorten johdattamista yhteiskunnalle hyödyllisen alan suuntaan. Toisaalta tämä sopii hyvin kristilliseen mentaliteettiin, jossa halutaan auttaa lähimmäistä hädässä tai kaitsea häntä oikealle polulle.¹⁹³ Terveydenhuolto oli hyvin konkreettisesti naisten elinpiiriä koskettava aihe, mistä johtuen se myös kiinnosti heitä ja he olivat halukkaita saamaan aihepiiristä lisää tietoa. Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen johtokunnan kokouksessa tammikuussa 1925 keskusteltiin *Toveritar*-lehden sisällöstä, ja vaikka toisista se vastasi hyvin sitä, mitä lehdeltä saattoi odottaa, oli se kuitenkin toisten mielestä yksitoikkoinen ja kuivakas verrattuna vaikkapa *Kotilieteen*. Mitä järjestön naiset nimenomaan toivoivat lehden käsittelevän lisää, oli juuri terveyteen ja sen huoltoon liittyvät asiat.¹⁹⁴

Yleisesti Suomessa terveys- ja hygieniakampanja nivoutui yhteen kansanvalistuksen ja koululaitoksen leviämisen kanssa. Käytännössä tämä vaikutti siten, että kansakoulun avulla tavoitettiin nekin kerrokset kansasta, joita kansanvalistus ei olisi muuten tavoittanut. Tästä johtuen kansakoululaitoksella oli erittäin merkittävä ja olennainen osa puhtausvalistuksen läpimurrossa. Opettajilla oli siinä luonnollisesti tärkein osa, ja he päättivät siitä, mikä oli soveliaista käsiteltäväksi kouluissa. Heidän tehtävänä oli valita soveliaat materiaalit opetukseen, mistä johtuen he joutuivat ottamaan kantaa myös moderniin taiteeseen ja erityisesti kirjallisuuteen. Taiteen tehtävänä oli olla moraalisesti ylentävää ja istuttaa nuoriin mieliin halutut ihanteet.¹⁹⁵ Ei olekaan yllättävää, että tulevien opettajien omassa koulutuksessa painotettiin siveyden, terveyden, puhtauden ja kielitolakimyohteisyyden opettamista, mikä ilmenee Jyväskylän seminaarin naisosaston luokkapäiväkirjoista vuosilta 1920–1925. Seminaarissa tuleville naisopettajille

193 JyMA NNKY, ptk 2.4.1922: ptk 17.4.1923.

194 JyMA JSNY, ptk 29.1.1925.

195 Ollila 2000, 120: 129.

opetettiin mm. terveysopissa yhteiskunnallista alkoholikysymystä, väkijuomien tuotantoa, mutta joillakin oppitunneilla oli niinkin tunteita herättäviä nimiä kuin alkoholi ja rikollisuus sekä alkoholi ja kuolema. Toisaalta terveysopin tuntien aihepiirissä käsiteltiin myös sellaisia teemoja kuin nautintoaineet sekä myrkylliset nautintoaineet että väkijuomien vaikutus ihmiskehoon. Lisäksi kouluhygienian ja siveellisyysasian opettaminen oli sisällytetty terveysopin oppiaineeseen. Sekä kouluoppia että siveysoppia seminaarin naisille opetettiin omina oppiaineinaan vuodesta 1921 lähtien.

Kouluopissa käsiteltiin sellaisia aiheita kuin puhtaus, opettajan puhtaus, koululasten ja koulun puhtautta, yleisiä ohjeita puhtaudesta ja arvostelu puhtaudesta. Siveysopissa opetettiin paljon etiikkaan kuuluvia aihepiirejä, mutta lukuvuodelta 1924–1925 löytyy sellaisiakin aiheita kuin ruumiillinen elämä, itsesäilytys sekä perhe ja seurustelu. Omana aineenaan raittiusoppia sekä alkoholologiaa opetettiin ainakin lukuvuosina 1921–1922, mutta kyseisiä aihepiirejä opetettiin useampina vuosina sisällytettynä terveysoppiin. Mielenkiintoisena lisänä mainittakoon tähän vielä, että sieluopissa opetettiin ainakin lukuvuonna 1924–1925 rotu- ja kansallisuussukujen eroavaisuuksista. Tulevia naisopettajia valistettiin siis huomattavissa määrin alkoholin turmiollisuudesta, mutta toisaalta myös niin henkilökohtaisen kuin yleisenkin puhtauden tärkeydestä.¹⁹⁶ Siveysopin opettaminen omana oppiaineenaan vaikuttaa mielenkiintoiselta ratkaisulta, varsinkin kun siihen sisältyi henkilökohtaisista asioista valistamista. Ylipäätään näitä aihepiirejä alettiin opettaa vasta kolmannelle luokka-asteelle (viides vuosikurssi oli aina viimeinen), joten ilmeisesti valistusopetus haluttiin ajoittaa suhteellisen lähelle valmistumista.

4.2 ”Sangen huono” siveellisyytilanne

Selkeimmin tässä tutkimuksessa käsitellyistä naisjärjestöistä vallitsevan terveys- ja kansakunnan puhtausmentaliteetin vaikuttaisi lähdeaineistojen perusteella allekirjoittaneen Suomalainen Naisasialiike, mikä ei sinänsä liene kovin yllättävää ottaen huomioon, että kyseinen osasto koostui pääosin porvarinaisista. Toisaalta Suomalainen Naisasialiike vaikuttaisi olleen ylipäätään tutkimuksessa käytetyistä naisyhdistyksistä kiinnostunein koko suomalaisen yhteiskunnan kirjosta, kun taas sekä

196 JyMa JSA: Naisosaston luokkapäiväkirjat 1920-21, 1921-22, 1922-23, 1923-24 sekä 1924-25.

Jyväskylän että Vaajakosken Sosiaalidemokraattiset Naisyhdistykset olivat kiinnostuneempia työläisten asioista ja NNKY taas uskovaisista, mikä voitaneen selittää myös näiden yhdistysten perustavanlaatuisista eroista aatteellisen suuntautumisen suhteen. Suomalaisen Naisasialiikkeen tiivis yhteistyökumppani oli Helsingissä sijainnut Naisten Raittiuskeskus, joka lähetti Naisasialiikkeelle aktiivisesti kiertokirjeitä ynnä muita yhteydenottoja.¹⁹⁷ Vuoden 1924 lokakuulta peräisin olevassa ohjelmaehdotuksessa kehoitetaan Jyväskylän Suomalaista Naisasialiikettä järjestämään erityinen naisten raittiuskokous tai -juhla omalla paikkakunnalla raittiusvalistusviikon viettämisen kunniaksi (31.10.–9.11.1924). Pyrkimyksenä oli saavuttaa laajemman yleisön huomio, sillä kirjeessä valiteltiin raittius- ja siveellisyystilanteen olevan ”sangen huono”. Sangen huono tilanne ja ratkaisut sen parantamiseksi oli kirjeessä määritelty seuraavanlaisesti¹⁹⁸:

”Räikeät ilkeät, rikokset, verenvuodatukset ja murhat ovat käyneet vallan tavallisiksi. Väkijuomien osuus on tietystikin niissä kieltämätön ja taite-ajan kuriton, villiintynyt henki on tullut sen lisäksi. – Mutta tilanne ei parane sillä, että me ristissäkäsikin suremme ja ajan pahuutta päivittelemme. Meidän jokaisen velvollisuus on käydä käsiksi valistus- ja kasvatustyöhön huonoa ja paheellisuutta vastaan siinä piirissä ja niillä aseilla, jotka meillä itse kullakin käytettävissämme on. Meidän on kolkutettava kotien oville, innostettava isät ja avattava äitien sydämet näkemään tässä asiassa pintaa syvemmälle! Meidän on saatava mukaan kasvava polvi, työhön oman siveellisen kuntoisuutensa, onnensa ja terveytensä puolesta! Uusi aattelisuuden ja synnyinmaan rakkauden lieska on saatava tuhansissa rinnoissa ilmiliikkiin! Yksilöllinen ja kansallinen edesvastuuntunto saatava korkenemaan, kasvamaan ja yleistymään! Työ ja taistelu sen aikaansaamiseksi on pantava käyntiin sekä yksityisen seuraelämän että yhdistystoiminnan puitteissa; jo siinä on, ilman muuta, vastike huonolle ja al-arvoiselle.”

Kirjeessä painotettiin tulossa olevan raittiusviikon merkitystä siunattuna uutena alkuna kansan tapojen ja elämän suuntaamiseksi uusille aloille. Naisten Raittiuskeskuksen ajatteluun kuului tästä päätellen usko ihmisluonnon ja kansakunnan kehittämiseen, joka olisi mahdollista, jos jokainen kansalainen ottaisi sen osaksi omaa aktiivista kansalaisuuttaan. Ajatteluun näyttäisi liittyvän mentaliteetti, jonka mukaan kansa oli juurtunut huonoihin tapoihinsa, koska ei tiennyt paremmasta. Jos heille tarjoaisi uusia, ylevämpiä tapoja viettää aikaa, he hylkäisivät vanhat, moraalittomat ajanvietteensä. Ilmeisesti Naisten Raittiuskeskukseen liittymisen ehtona oli, että järjestössä oli oltava 1-3 henkinen raittiusvaliokunta, joka vastasi keskuksen ehdot täyttävästä toiminnasta.

197 JyMA, SNL: E-sarja. Naisten Raittiuskeskukselta saapuneet kirjeet.

198 JyMA, SNL: E-sarja. Naisten Raittiuskeskukselta saapuneet kirjeet.

Suomalaisen Naisasialiikkeen Jyväskylän osaston omassa toimintakertomuksessa ei tästä mainita mitään, mutta Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen pöytäkirjojen perusteella voidaan päätellä, että ainakin raittiusvaliokunta oli paikkakunnalla kyseisenä ajanjaksona toiminnassa ja esimerkiksi Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen jäsenet olivat vuosittain mukana sen toiminnassa.¹⁹⁹

Huhtikuulta 1925 on päivätty kirjekonsepti, jonka Jyväskylän Suomalainen Naisasialiike on osoittanut Jyväskylän kaupunginvaltuutetulle. Se koski kokousta, joka oli pidetty Jyväskylässä ja erityisen kiinnostavaa tässä kokouksessa oli sen aihe, joka oli nimittäin paikkakunnalla vallitseva siveellinen tilanne. Tilanne määriteltiin kirjeessä vakavaluontoiseksi, mistä johtuen olisi ensitilassa ryhdyttävä voimatoimenpiteisiin, jotta kaupunkiin saataisiin uudelleen naissiveellisyyspoliisitoimi sekä jonkinlainen siveellisyysvalvonta. Pyyntöä perusteltiin ns. yleisillä naisilla, jotka häiritsivät katuelämää ja pyrkivät tekemään kauppoja jopa kirkkaassa päivänvalossa alaikäistenkin poikien kanssa. Monesti nämä kyseiset naiset olivat yhteistyössä viinatrokareiden kanssa ja olivat itsekin päihtyneitä töitä tehdessään. Tämän tilanteen pelättiin johtavan ”siveellisen talon alenemiseen ja veneeristen tautien levenemisen vaaraan”.²⁰⁰ Esimerkiksi Helsingissä prostituoitujen määrä oli kasvanut 1880-luvulta lähtien tasaisesti, minkä vuoksi siveellisyyskysymys oli yhä kasvava huolenaihe sivistyneistölle.²⁰¹

Keskustelu naissiveyspoliisin tarpeellisuudesta näyttäisi olleen myös muiden naisyhdistysten keskusteluissa toistuva tema, sillä Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen johtokunnan kokouksessa toukokuussa 1925 puheenjohtaja Hilma Koski luki Suomen Naisten Kansallisliiton Siveellisyyskomitean lähettämän kirjelmän. Valtuustolle laaditun kirjelmän keskeisimpiä sisältöjä oli kaupungin siveellinen tilanne, joka oli mennyt sietämättömäksi ja kirjelmässä ehdotettiin naissiveyspoliisin asettamista kaupunkiin. Puheenjohtaja kertoi samalla olleensa yksityisenä henkilönä Siveellisyyskomitean kokouksessa Jyväskylän tyttökoululla huhtikuussa, ja Koski selosti Jyväskylän Sosialidemokraattiselle Naisyhdistykselle sekä kyseisen tilaisuuden kulun että siitä laaditun kirjelmän kaupungin valtuustolle. Johtokunta päätti esittää

199 JyMA JSNY, ptk 2.4.1924; ptk 14.10.1924; ptk 15.12.1925.

200 JyMA, SNL: D-sarja, Kirjekonseptit ja toisteet.

201 Markkola 2002, 167.

kirjelmän myös Naisyhdistyksen jäsenkokoukselle myöhemmin samana päivänä, ja kirjelmään pyydettiin Naisyhdistyksen osaston allekirjoitusta. Kokouksessa keskusteltiin aiheesta ja Hilja Laakso pyysi saada pöytäkirjaan merkityksi vastalauseensa periaatteellisista syistä.

Kritiikkiä esitystä kohtaan herätti nimenomaan se, että aloite oli tullut porvarisnaisten puolelta. Laakson mielestä Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen ei tullut toimia missään muodossa yhteistyössä porvarisnaisten kanssa. Asiasta päätettiin äänestää, ja allekirjoittamista puolsivat äänestyksessä kaikki kokouksen jäsenet kahta poikkeusta lukuun ottamatta. Kirjelmä päätettiin siis kaikesta huolimatta allekirjoittaa. Naisyhdistyksen varsinaisessa kokouksessa kesäkuussa 1925 Hilja Laakso ilmoitti jättävänsä kirjallisen vastalauseensa edellisen kokouksen päätöstä vastaan koskien Siveellisyydenkomitean kirjelmän allekirjoittamista. Myös puheenjohtaja ilmoitti, että hän oli jo ilmoittanut tästä asiasta Liitolle, joka oli hyväksynyt osaston päätöksen ja katsonut, että tämänkaltaisissa asioissa osasto voisi yhtyä paikkakunnan muiden naisyhdistysten toimintaan.²⁰² Tässä tapauksessa vaikuttaa hyvin mielenkiintoiselta se, miten puoluejako ja tästä johtuvat ristiriidat vaikuttivat toimintaan jopa siinä määrin, ettei edes yhteinen päämäärä ollut jyrkimmin puoluejaosta kiinnipitävien mielestä riittävän hyvä syy yhteistyölle. Joka tapauksessa Jyväskylän siveellisyytilanne oli aihe, joka herätti naistoimijoissa yhtäläistä huolta poliittisista ja ideologisista sitoumuksista riippumatta. Toisaalta keskustelu naissiveyspoliisista linkittyy yleiseurooppalaiseen huoleen kaupunkiympäristöstä ja sen vaikutuksesta asukkaisiinsa: kaupunkilaiset elivät siveellisesti ja moraalisesti vaarallisessa tilanteessa, olipa kyseessä Jyväskylä tai joku suurempi ja mannermaisempi kaupunki.

Suomessa naissiveyspoliisiasiaa ajoi erityisesti Valkonauhaliitto, jonka toiminnassa naisen asema ja uusi kansalaiskäsitys olivat keskeisessä asemassa. Kansainvälisesti Valkonauhaliitto ei ollut pelkästään raittiusyhdistys, vaan se ajoi laajasti naisten oikeuksia niin äänioikeuden, taloudellisten oikeuksien kuin perheolojenkin suhteen. Ylempään sekä keskiluokkaan kuuluvien naisten tuli omalla toiminnallaan ja esimerkillään välittää uutta sosiaaliseen ja aktiiviseen äitiyteen perustuvaa naiskuvaa alempien luokkien naisille, mikä oli toisaalta heille itselleen tapa jäsentää omaa identiteettiään, mutta myös mallin kautta oman esimerkin opettamista muille.

202 JyMA JSNY, ptk 4.5.1925: ptk 9.6.1925.

Naispoliisitoiminta oli paitsi erinomainen keino uuden kansalaiskäsityksen välittämiseen, myös tapa ilmentää uudenlaista naistoimijuutta. Tällaisen toiminnan kautta sivistyneistön sekä keskiluokan naisille avautui väylä toimia aktiivisesti mukana yhteiskunnassa. Valkonauhaliitto määrittä naispoliisitoiminnan keskeiseksi tehtäväksi siveettömästi elävien naisten kaitsemisen ja ohjaamisen parempien elämätapojen piiriin. Entiset prostituoidut tuli hankkia suojakoteihin ja myös lapsista haluttiin pitää huolta, olihan heistä kuitenkin Suomen kansan tulevaisuus kiinni.

Valkonauhaliitossa ajateltiin naisten sopivan tähän tehtävään miehiä paremmin erityisesti sivistystasonsa takia, monet miespoliisit kun olivat työläistäustaisia. Sivistys takasi, että naiset olivat valmiita vaatimaan työhön ja toisaalta sillä saatettiin haluta korostaa omaa paremmuutta verrattuna alempien yhteiskuntaluokkien kansalaisiin. Valkonauhaliiton toiminta naissiveyspoliisiasian suhteen perustui ajatukseen siitä, että siveellisesti paremmat naiset olivat kykeneväisiä auttamaan heikompia kanssasisariaan. Toisaalta kysymys naissiveyspoliisista liittyi laajempaan kansainväliseen keskusteluun, sillä sen yhteydessä korostettiin toistuvasti sen kautta luotavaa yhteyttä Suomen ja muiden modernien sekä sivistyneiden maiden välille. Suomen Valkonauhaliiton naispoliisiasiaista on Emmi Virtanen kirjoittanut aihetta käsittelevän pro gradu-työn.²⁰³

203 Virtanen 2007, 9-10: 25: 29.

5 Kansanvalistus

5.1 Alkoholikysymys

Vielä 1800-luvun lopussa isänmaa oli suurelle osalle suomalaisista tuntematon ja abstrakti käsite, jonka merkitystä oli siten mahdoton hahmottaa. Nimenomaan taidokkaat kansanvalistajat kehittivät retoriikan, jonka avulla luotiin mielikuva isänmaasta puhumalla suuresta yhteisestä kodista tai äidillisestä povesta, joka ruokkii lapsensa. Näin haluttiin luoda emotionaalinen side kansakunnan ja kotimaan välille sekä toisaalta luoda malli, kuinka isänmaata tuli rakastaa. Zachris Topeliuksen lisäksi monet muutkin käyttivät tunnepitoista retoriikkaa, jonka avulla muokattiin uutta suhtautumistapaa rakenteilla olevaa kansallisvaltiota kohtaan. Kansaa herätettiin ja innostettiin nationalismien hengessä, ja 1800-luvun puolivälin jälkeen sivistyneistö ryhtyi luomaan kansallista tietoisuutta, jossa valtio esitettiin hyvän isän tai lempeän äidin kaltaisena persoonana, jota kuuliaisien lapsien tuli rakastaa.²⁰⁴ Nationalismin myötä alkoi muodostua kuva oikeanlaisesta kansalaisuudesta, jonka vaatimusten täyttäminen miellettiin merkitykseltään samankaltaiseksi kuin kuuliaisien lapsien velvollisuuksien täyttäminen vanhempiaan kohti.

Tähän liittyen suomalaisen kansakunnan tuli hylätä vanhat turmiolliset tapansa ja rahvas haluttiin vieroittaa viinan kiroista valistamalla ja kasvattamalla, johon raittiuskirjaset Turmiolan Tommeineen oli yleisin ja parhaiten eri kansanosia tavoittava keino. Jyväskylässä toimineista naisyhdistyksistä esimerkiksi Jyväskylän Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys tilasi ja levitti eteenpäin paikkakunnalla valistuskirjallisuutta. Lisäksi Naisyhdistyksen jäsen Hilma Wirtamo toimi Työväen Raittiusliiton 10. juhlaulkaisujen asiamiehenä.²⁰⁵ Jyväskylän seminaarin piirissä alkoholiin ei aivan alussa suhtauduttu erityisen tuomitsevasti, mutta kanta jyrkkeni myöhemmin ja esimerkiksi opettajilta alettiin vaatia ehdotonta raittiutta. Kansakouluopettajien uskottiin voivan omalla esimerkillään vaikuttaa väestöön ja luonnontiedon tunneilla lapsille tuli havainnollistavasti opettaa, miten turmiollisesti ja rappeuttavasti viina vaikutti ihmisruumiiseen.²⁰⁶ Aikuisille puolestaan väkijuomista tuli puhua ennen kaikkea uskonnolliselta kannalta ja jakaa raittiuskirjallisuutta.

204 Ollila 2000, 73.

205 JyMA JSNY, toimintakertomus v. 1922: JyMA JSNY, ptk 30.3.1924.

206 Harjula 2004, 30.

Kansalaiskasvatus eikä siis pelkästään lastenkasvatus liitettiin opettajan ammattikuvaan hyvin nopeasti ja esimerkiksi fennomaanijohtoisessa raittiusliikkeessä kansakouluopettajille oli varattu merkittävä rooli raittiusaatteen levittäjinä. Avointa poliittista sitoutumista ei seminaarissa suosittu, vaan oikeaan aatemaailmaan eli isänmaahan, kotiin ja uskontoon sitoutuminen oli oltava kaiken opetuksen lähtökohtana. Seminaarissa opiskelevien vapaa-aika oli myös tiukkaan säädeltyä eikä mihin tahansa tilaisuuteen ollut sopivaa osallistua.²⁰⁷

Suomessa raittiusliike aloitti toimintansa 1870-luvulla, jolloin sen toimintaa leimaavana piirteenä voidaan erityisesti pitää suomenkielisen sivistyneistön holhoavaa asennetta työväenluokkaa kohtaan. A. A. Granfelt, joka perusti ”Raittiuden Ystävät”-järjestön, esitti kansalaisvalistuksen toteuttamisesta mielenkiintoisen hierarkkisen toimintamallin. Ylimmällä tasolla oli valtio, joka vastasi paitsi lakien säätämisestä, myös koululaitoksesta, joka oli kansanvalistuksellisen tehtävän tärkeimpiä toteuttajia. Toisella tasolla olivat kunnat, joiden tehtävänä oli tarjota tarpeellista apua ja tietoa esim. kansankirjastojen kautta. Kolmannella tasolla olivat yksityiset asianharrastajat kuten yhdistykset ja järjestöt, jotka pystyivät levittämään kansanvalistuksellista sanomaa tavallisen kansan tasolla, ja juuri tällaista toimintaa jyväsyläläiset naisyhdistyksetkin harjoittivat. Tässä Granfeltin luomassa mallissa merkittävää on se, että se läpäisi kaikki eri yhteiskuntaluokat ja siten tavoitti myös rahvaan.²⁰⁸

Kuten aiemmin on käynyt ilmi, työväenluokan naiset olivat hyvin aktiivisia raittiusvalistustoiminnassa, mutta silti käsitys työläisnaisista oli pitkään yksioikoinen, sillä heihin yhdistettiin siveettömyys ja syntisyys. 1800- ja 1900-luvun vaihteiden naisliike halusikin, että työläisnaiset pysyisivät kotonaan omistautuen vain perheelleen ja täyttäisivät siten yhteiskunnallisen äitiyden tehtävää. Työväestön naisten suhteen kaikki kodin ulkopuolinen toiminta nähtiin pitkään paheksuttavana ja siten myös rangaistavana. Eliitin ja keskiluokkien naisille kodin piirin ulkopuolelle ulottuva toiminta hyväksyttiin, sillä se käsitettiin osana heidän feminiinistä kansallisuutta sekä yhteiskunnallista tehtävää. Näiden ryhmien välille miellettiin merkittävä ero, jota perusteltiin sivistyksellä sekä siveellisyydellä, jonka suhteen työläisnaisilla uskottiin olevan selkeästi puutteita. Rahvaan piiristä tehtiin usein tila, jonka avulla eri yhteiskuntaluokkiin kuuluvien välistä eroa perusteltiin. Rahvaan kodeista oltiin oltu

207 Harjula 2004, 32.

208 Sulkunen 1986, 92 - 93.

huolestuneita jo 1700-luvulla, sillä heidän uskottiin kohdistavan varansa ja työtarmonsaa väärin asioihin kuten alkoholin, kahvin ja tupakan kaltaisiin ylellisyyksiin. Esimerkiksi maaseudun asukkaiden suhteen vallitsi pitkään se usko, että siellä tällaiset tuhoiset piirteet istuivat erityisen sitkeästi ja että niissä elettiin erityisen siivottomasti kansanterveyden ja kansakunnan tulevaisuuden kustannuksella.²⁰⁹

Kieltolaista, joka lopulta hyväksyttiin vuonna 1919, muodostui jo 1900-luvun ensimmäisinä vuosina kaikkien yhteiskunnallisesti valveutuneiden suomalaisten yhteiseksi yhteiskunnalliseksi huolenaiheeksi ja toimi moraalisen keskustelun herättelijänä. Raittiuskeskustelun käydessä kiivaimmillaan aiheesta tuli jo kunnallisissa vaalikeskusteluissa ratkaiseva seikka. Valistus ja politiikka saattoi paikallisella tasolla olla hämmästyttävänkin käsikkäin kulkevia ilmiöitä. Joulukuussa 1924 Jyväskylän Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys järjesteli yhdessä kunnallistoimikunnan kanssa vaalivalistustilaisuutta, jonne puhujiksi pyydettiin toimittaja Niini sekä kunnallisista asioista pyydettiin puhumaan näissä toimissa vaikuttavia henkilöitä. Esimerkiksi raittiuslautakunnan puolesta puhumaan pyydettiin lehtori Erosta ja köyhäinhoidon tärkeydestä tulivat puhumaan Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen jäsenet Hilma Virtamo ja Ida Aho. Tapahtuma vaikuttaisi olleen tärkeä, sillä sitä koskevaa valistustyötä suunniteltiin hartaasti piiritoimikunnassa ja sen ohjelmaankin tunnuttiin pöytäkirjakeskustelujen perusteella panostettavan. Ohjelmasta haluttiin kokouspöytäkirjojen mukaan mahdollisimman monipuolinen: tapahtuman viralliselta vaikuttavasta luonteesta huolimatta ohjelmaan kuului myös laulua, soittoa ja Ida Ahon lausuma runo. Tämä tukee jo aiemmin esille tullutta näkemystä siitä, että tällaisten valistustilaisuuksien haluttiin olevan paitsi hyödyllisiä, myös virkistäviä: tilaisuudet eivät olleet vain valistamistarkoitukseen vaan niiden haluttiin viihdyttävänkin. Kyseisen tilaisuuden suhteen epäselväksi tosin jäi se, saatiinko tapahtumaa ikinä todella järjestettyä. Pöytäkirjaan on nimittäin myöhemmin merkitty isännöitsijän ilmoittaneen, että suunnitellut tilat eivät olisi käytettävissä vaalikokouksen aikaan eikä pöytäkirjoista löydy merkintöjä, miten tilanne saatiin ratkaistua.²¹⁰

Alkoholikysymys ei ollut vain luokkasidonnainen vaan myös hyvin vahvasti sukupuolisidonnainen. Perheen sosiaaliturva lepäsi nimenomaan miehen vastuulla ja erityisesti työväenluokan suhteen oli varsin tyypillistä vastakkainasettelu, jossa mukana

209 Hämäläinen 2003, 290 - 291.

210 JyMa JSNY, ptk 11.11.1924; ptk 28.11.1924.

olivat yhtäältä juoppouteen (sekä sen mukanaan tuomaan laiskuuteen, saamattomuuteen ja yhteiskuntakelvottomuuteen) taipuvaiset työväen miehet sekä toisaalta uhrin roolissa kärvistelevät työläisnaiset.²¹¹ Alkoholi oli ennen kaikkea ongelma miehille tehden siitä ongelman myös naisille perhe-elämän kautta, mistä johtuen naiset pyrkivät yhteiskunnallisen äitiyden kautta ratkaisemaan tämän ongelman. Raittiuskysymys oli tästä johtuen erityisen mielenkiintoinen yhteiskunnallinen kysymys, sillä se vetosi vahvasti naisiin ja sai heidät liittymään yhteiskunnalliseen toimintaan sekä keskusteluun. Se oli myös aihepiiri, joka kiinnosti naisia iästä ja yhteiskunta-asemasta huolimatta, joten kyseessä voisi väittää olevan eräänlainen yhteiskunnallisia raja-aitoja ravisteleva ilmiö. Toisaalta sitä voisi luonnehtia varsin poikkeukselliseksi kysymykseksi, sillä se kiinnosti naisia jopa enemmän kuin miehiä ja sai aikaan naisten keskuudessa varsinaisia joukkoliikemäisiäkin piirteitä. Raittiusliikkeeseen liittyi olennaisesti ajattelu, että naiset olivat ”moraalisesti” miehiä turmelemattomampia, joten he pystyivät paremmin vastustamaan viinan kiroja. Siten heidän moraalisiksi velvoitteekseenkin määräytyi toimia raittiuden puolesta. Monet Jyväskylän seminaarista valmistuneet naiset toimivat aktiivisesti raittiuden puolesta vielä valmistumisensa jälkeen, ja toisaalta raittiuskysymys kytkeytyi olennaisesti myös siveellisyyskysymyksiin, joka oli myös olennainen osa naisjärjestötoimintaa.²¹²

Raittiusliikkeeseen kuuluvien tuli toteuttaa liikkeen perimmäisiä ajatuksia omassa esimerkillisessä elämässään. Esimerkiksi seminaarin naisten oli annettava julkinen vuoden kestävä raittiuslupaus sekä osallistuttava muiden oppilaitosten opiskelijoiden ja opettajien lailla juomalakkokampanjaan antaakseen mallia uudenlaisesta kansalaiskäyttäytymisestä. Naisopiskelijat ohjattiin osallistumaan porvarillisten naisjärjestöjen järjestämään tapahtumaan eli Keski-Suomen Naistenpäiville aina vuodesta 1924 lähtien, jolloin ne ensimmäisen kerran järjestettiin. Naistenpäivien tarkoituksena oli opettaa naisille sopivia keinoja toimia yhteiskunnallisina vaikuttajina ja herättää kiinnostusta yhteisiin asioihin.²¹³ Suomalaisen Naisasialiikkeen Jyväskylän osasto Naistenpäivien viettäminen mainitaan tärkeänä tapahtumana useamman kerran yhdistyksen historiikissa.²¹⁴ Vaikka Naistenpäivä oli alun perin suunnattu porvarisnaisille, myös työläisväestön naisille järjestettiin oma vastaavanlainen tapahtumansa. Naistenpäivien järjestäminen keväisin vuodesta 1921 lähtien näyttäisi

211 Sulkunen 1986, 33 - 34.

212 Harjula 2004, 30 - 31.

213 Kokko 1998, 16 - 18.

214 JyMA SNL: D-sarja. Historiikki.

olleen tärkeä osa Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen toimintaa, sillä he pyrkivät järjestämään tapahtuman vuosittain mahdollisuuksien mukaan. Naisyhdistys järjesti Naistenpäivän juhlan yleensä keväällä joko aivan helmikuun lopussa tai maaliskuun alussa sekä useimmiten oli erikseen päivä- ja iltajuhla. Vuonna 1922 Naistenpäivän päiväjuhlan ohjelma näyttää siinä mielessä kiinnostavalta, että Helena Wirta piti siellä puheen ”raittiusopetuksesta kouluissamme”, minkä lisäksi pidettiin alustukset liittyen vaaleihin ja maailmanrauhaan. Kyseiseen päiväjuhlaan tilattiin ”aviiseja” 200 kappaletta, mikä antanee jonkinlaista suuntaviivaa vieraiden määrästä. Aloite tapahtuman järjestämiseen tuli todennäköisesti Naisliitolta tai ainakin se osallistui jossain määrin Naistenpäivien järjestämiseen, sillä pöytäkirjan mukaan Jyväskylän Naisyhdistys lähetti tapahtuman tuloista Naisliitolle sille kuuluvan summan.²¹⁵

Vuoden 1923 Naistenpäivän juhlan pääpaino oli puolestaan selkeämmin musiikillisessa ja tanssillisessa puolessa, vaikka mukana oli jälleen myös puheita ja keskustelukysymyksiä. Kyseisenä vuonna varsinainen päätös Naistenpäivän juhlan vietosta näyttäisi tulleen ikään kuin yhdistyksen ulkopuolelta, sillä helmikuun alussa pidetyssä Naisyhdistyksen vuosikokouksessa oli puhumassa kansanedustaja Hilma Koivulahti-Lehto, joka painotti Naistenpäivän merkitystä ja tärkeyttä. Samassa kokouksessa hän teki myös selvää niistä menettelytavoista, joilla anotaan punaorvoille avustusrahoja ja painotti kunnan osuutta huolenpitäjänä siitä, että avustuksia myös anottaisiin. Aihetta käsiteltiin Naisyhdistyksen kokouksessa ilmeisesti johtuen siitä, että monet yhdistyksen jäsenet toimivat kaupungin lautakunnissa tai valtuustossa, ja olivat siten laajemminkin mittakaavassa aktiivisia paikallistason vaikuttajia.²¹⁶

Vuoden 1924 Naistenpäiville järjestettiin sekä ilta- ja päiväjuhla, jonka sisällöstä mainittiin kokouspöytäkirjoissa sen sisältävän puheita, tanssia, musiikkia sekä näyttämökappaleen ja juhlaa vietettäisiin kaikin puolin entiseen malliin. Tosin juhlat jouduttiin järjestämään viikkoa aikaisemmin kuin alun perin suunniteltiin, sillä tuolloin saatiin sekä tilat käyttöön että muutkin käytännön asiat hoidettua. Mielenkiintoista kyseisen vuoden Naistenpäivien järjestämiseen liittyen oli aloite, joka oli tullut porvarisnaisilta. He nimittivät yhteisen naisten viikon järjestämistä Keski-Suomeen, mihin Jyväskylä Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen taholta päätettiin

215 JyMA JSNY, ptk 14.3.1921: ptk 24.2.1922: ptk 14.3.1922.

216 JyMA JSNY, ptk 5.2.1923: ptk 22.2.1922.

vastata, että hyvät luennot olisivat aina tervetulleita, mutta Naisyhdistyksen riveistä kyseiseen toimintaan osallistuisivat mahdollisesti vain yksityiset henkilöt. Tästäkin käy hyvin ilmi se seikka, miten haluttomia eri ideologioihin sitoutuneet naisyhdistykset olivat tekemään yhteistyötä edes yhteisen päämäärän saavuttamiseksi.²¹⁷

Vuoden 1925 Naistenpäiville päätettiin erinäisten vaikeuksien takia järjestää vain päiväjuhla, jonka teemana olisi *Toveritar*-lehden esille nostama teema ”työttömyys yhteiskunnallisena ilmiönä”. Puhujaksi aiottiin pyytää edustaja Koivulahti-Lehtoa, mutta juhlan vietosta tai muusta ohjelmasta ei pöytäkirjoissa mainittu enää myöhemmin mitään. Mielenkiintoinen huomio tapahtuman suhteen on se, että esimerkiksi johtokunnan kokouksessa naistenpäivän viettoa korostettiin kansainvälisenä tapahtuma. Ilmeisesti tapahtuman viettämisellä haluttiin korostaa sitä näkökulmaa, että Jyväskylän Naisyhdistys oli perillä kansainvälisistä ilmiöistä ja oli omalla toiminnallaan niiden jatkumona. Naistenpäivän juhlista saadut tulot olivat esimerkiksi vuonna 1923 207 mk ja seuraavana vuonna 279,10 mk (muiden vuosien mahdollisia tuloja ei ole pöytäkirjoissa mainittu). Kyseinen summa jaettiin piirin, liiton ja osaston kesken kolmeen osaan.²¹⁸ Jyväskylässä NNKY ei osallistunut Naistenpäivien järjestämiseen, vaan sen sijaan järjesti äitienpäiväjuhlan esimerkiksi vuoden 1924 toukokuussa. NNKY:ssä tapahtumat ylipäätään toteutettiin poikkeuksetta hengellisissä merkeissä, sillä useimmiten järjestettävät tapahtumat olivat rukouskokouksia tai hengellisiä nuorisokokouksia.²¹⁹

5.2 Yhteistyö raittiusliikkeiden kanssa

Raittiusliikkeet, kuten vuonna 1894 perustettu Raittiuden Ystävät, kuuluivat ideologisesti yhteen fennomaanien ja hygienistien ajatusten kanssa. Tällaiseen ideologiaan sitoutuneet liikkeet vetivät puoleensa erityisesti työläisväestön naisia eikä yhtä laajasti sivistyneistön naisia.²²⁰ Naisten jäsenmäärä raittiusjärjestöissä ja niiden oheen versoneissa sisärjestöissä lisääntyi huomattavasti siinä vaiheessa, kun järjestöjen toiminta painottui entistä enemmän lepäämään aktiivisen jäsenistön eikä niinkään vahvan johtoportaan varassa. Tällainen toimijuus paransi yksittäisen jäsenen

217 JyMA JSNY, ptk 4.2.1924: ptk 6.2.1924.

218 JyMA JSNY, ptk 10.2.1925: ptk 22.2.1925.

219 JyMA NNKY, ptk 14.5.1924: ptk 15.5.1924.

220 Hämäläinen 2003, 282.

vaikuttamismahdollisuuksia, mikä lienee toimintaan motivoivakin tekijä.²²¹ Jyväskyläläisten naisyhdistysten toiminnalle tyypillinen piirre oli niiden tiivis yhteistyö nimenomaan raittiusjärjestöjen kanssa. Suomalaisen Naisasialiikkeen toiminnasta merkittävän osan muodosti raittius- ja valistustoiminta, jota toteutettiin juhlina, iltamina ja raittiusviikkoina. Toukokuussa 1924 Suomalainen Naisasialiike järjesti yhdessä Toivoliiton kanssa raittiusvalistusviikon, jonka painopisteenä oli sekä kansanvalistus että raittiuden edistäminen. Huomattavaa tässä tapahtumassa oli sen suuntaaminen sekä lapsille että heidän vanhemmilleen. Yhteistyössä Naisten Raittiuskeskuksen kanssa Suomalainen Naisasialiike järjesti myöhemmin samana vuonna loka-marraskuussa raittiusviikon, jonka päämääränä oli kansan tapojen suuntaaminen uusille aloille, siveellisyys- ja raittiustilanne nähtiin nimittäin ”sangen huonona”. Tapahtuman tarkoituksena oli saada nimenomaan suuremman yleisön huomio ja mielenkiinto.²²²

Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen jäsenistö oli vuosittain edustettuna esim. erilaisissa Jyväskylän paikallisissa raittiuslautakunnissa ja lisäksi yhteistyötä tehtiin Raittiusliiton sekä Kieltolakiliiton kanssa. Vuoden 1920 aikana Raittiusliiton aloitteesta järjestettiin valistusiltama ja vuonna 1921 yhdistyksen edustajia pyydettiin sekä Raittiusliiton raittiuskursseille Hämeenlinnaan että liittokokoukseen Helsinkiin. Vuoden 1922 Tampereen raittiuskursseille lähetetty edustaja Hilma Wirtanen sai rahallisen avustuksen tätä tarkoitusta varten ja Wirtasen matkakertomus Tampereen raittiuskursseille käytiin myöhemmin kokouksessa läpi sen herätettyä yleistä keskustelua. Lopputuloksena oli päätös lähettää nuorisoliittokokoukseen ainakin kaksi edustajaa sekä kirjelmän lähettäminen Työväen Yhdistykselle. Naisyhdistyksen mielestä Työväen Yhdistyksen olisi kehotettava osastojaan lähettämään edustajia kieltolakitoimikuntaan valvomaan, että kieltolakia todella noudatettaisiin. Myös Työväen Raittiusliitto pyrki tehostamaan kieltolain valvontaa, minkä johdosta he laativat tätä tarkoitusta tehostamaan ponnet, jotka Jyväskylän Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys hyväksyi sellaisenaan vuoden 1923 lokakuussa.²²³

Toisaalta Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen puolesta ei kuitenkaan lähdetty kaikkeen raittiustoimintaankaan mukaan, sillä marraskuussa 1921 johtokunnan kokouksessa päätettiin kieltäytyä yhteistyöstä Naisten yleisen

221 Saarinen 1989, 119 - 121.

222 JyMA SNL, H-sarja: Painotuotteet.

223 JyMA JSNY, ptk 26.2.1920: ptk 27.5.1921: ptk 13.6.1922: ptk 8.8.1922: ptk 10.10.1922: ptk 28.11.1923.

raittiuskokoustoimikunnan sekä Suomen kansallisliiton siveellisyysskomitean kanssa. Myöskään kesäkuuksi 1923 Työväenliiton ehdottama kieltolakijuhla ei saanut Naisyhdistykseltä kannatusta, sillä yleisesti koettiin, että yhdistyksen varat ja voimat olisivat siihen liian vähäiset. Vaikuttaisinkin siltä, että esimerkiksi Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen keskuudessa syy yhteistyöstä tai toiminnasta kieltäytymiselle oli usein konkreettinen: joko ei ollut aikaa tai varaa, vaikka kiinnostusta sinänsä olisi ollut. Jyväskylän Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys koki, ettei heillä ollut myöskään varaa lähettää osallistujia vuoden 1923 Raittiusliiton raittiuskursseille eikä Työväen Raittiusliiton raittiuskursseille, mutta lopulta viimeiseksi mainittuun tapahtumaan lähetettiin edustajaksi Lempi Kuula.²²⁴

Yhdessä Työväen Raittiusliiton kanssa kyseisen järjestön tekemän aloitteen perusteella Jyväskylän Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys järjesti vuoden 1923 marraskuussa raittiusvalistusviikon, johon saatiin varoja 500 markkaa Jyväskylän Raittiuslautakunnalta puhujien hankkimiseksi. Päätettiin pitää luentoilta, jossa puhumassa olisi Elsa Metsäranta-Aalto sekä Autere luennoimassa. Lisäksi tapahtumaan suunniteltiin musiikkia ja lopuksi lapsille leikkiä. Seuraavalle päivälle aiottiin pyytää puhumaan maisteri Hellettä ja lapsille päätettiin järjestää oma kokous. Valistustilaisuudet ja -illamat eivät olleet suunnattuja pelkästään aikuisille, vaan ne saattoivat olla koko perheen yhteistä huvia: tällaisissa tilaisuuksissa huvi ja hyöty kulkivat ilmeisen käsi kädessä.²²⁵ Raittiusliiton tammikuussa 1924 pidettyyn neuvottelukokoukseen lähetettiin edustajaksi Hilma Virtamo, mutta tämän kokouksen sisällöstä ei ole sen tarkempia mainintoja. Hilma Virtamo valittiin myös asiamieheksi toimittamaan Työväen Raittiusliiton juhlaulkaisuja, mistä voitaisiin päätellä, että tietyt henkilöt keskittyivät järjestössä tietynlaiseen toimintaan. Jyväskylän Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys lähetti Raittiuslautakunnan neuvottelukokoukseen myöhemmin keväällä 1924 peräti 3 edustajaa keskustelemaan kieltolakijuhlan järjestämisestä, ja syksyllä yhdistyksen riveistä lähetettiin jälleen kolme edustajaa samaisen Raittiuslautakunnan neuvottelukokoukseen. Myöhemmin Hilma Koski selosti tämän kokouksen sisältöä, mistä merkittävin päätös lienee Raittiusviikolla työväentalolla järjestettävä vapaa iltama, jonne puhumaan aiottiin pyytää lehtori Kivilinnaa. Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen oli tarkoitus järjestää

224 JyMA JSNY, ptk 3.11.1921: ptk 30.5.1923: ptk 14.8.1923: ptk 27.8.1923: ptk 26.9.1923.

225 JyMA JSNY, ptk 18.9.1923: ptk 26.9.1923: ptk 30.5.1923.

sinne muuta ohjelmaa kuten laulua sekä lausuntoa.²²⁶

Kuten jo aiemmin tässä tutkimuksessa on käynyt ilmi, kärsi Jyväskylän Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys puoluetovereidensa tavoin sisäisistä ristiriidoista ja puolueen jakautumisen aiheuttamista seurauksista. Erityisen huolestuttaviksi näiden ristiriitojen seuraukset koettiin silloin, kun ne vaikuttivat konkreettisesti toimintaan kuten vaikkapa valistuksen levittämiseen. Käytännössä tämä näkyi johtokunnan kokouksen pöytäkirjan liitteestä, joka oli kirjelmä Sosiaalidemokraattisen raittiusliiton perustamista valmistelevalta toimikunnalta Helsingistä. Se sisälsi yksityiskohtaisen selostuksen, kuinka vuoden 1922 liittokokouksesta lähtien oli seurattu huolestuneena Työväen raittiusliiton toimintaa, sillä tuolloin kommunistit olivat valloittaneet enemmistön liiton johdosta ja työväen raittiusliikettä oli johdettu yksipuolisessa puoluehengessä.

Raittius työ oli kärsinyt tästä, sillä se ei ole ollut kyllin pätevää eikä tarkoitustaan vastaavaa. Esimerkiksi valistustyöntekijöitä valittaessa oli muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta valintaan vaikuttanut enemmän heidän puoluekantansa kuin persoonalliset kykynsä. Lasten raittius työtä, minkä tulisi jo luonteensa vuoksi pysyä erossa puolueriidoista, oli pyritty johtamaan kommunistien kannattamaan suuntaan. Järjestönuorten liitossa, joka oli jäsenineen kuulunut Työväen Raittiusliittoon ja jonka johdossa oli ollut useita samoja henkilöitä kuin Raittiusliitossakin, oli puolestaan toimittu Raittiusliiton johtamaa lasten raittius työtä vastaan. Tästä esimerkkinä mainitaan, kuinka järjestönuorten kokouksessa Tampereella oli kielletty levittämästä lasten raittiuslehteä *Soihtua*, jota kuitenkin julkisuudessa oli näennäisesti kehoitettu levittämään. Tästä johtuen sosiaalidemokraattiset järjestöt sekä sanomalehdet eivät voineet suhtautua luottamuksella tai arvonannolla Raittiusliiton toimintaan, mikä olisi tarpeen liiton ohjelman toteuttamiseksi.

Raittius liikkeen yhtenäisyyden vuoksi sosiaalidemokraatit olivat antaneet liitolle kannatuksensa ja toivoneet muutosta, mutta liiton edustajakokouksessa Tampereella kaikki sovitteluyritykset hylättiin. Sosiaalidemokraatit kokivat, että heille jäi vaihtoehdoksi vain toiminnasta pois jättäytyminen, varsinkin kun myöhemmissäkään neuvotteluissa ei voitu löytää pohjaa yhteistoiminnalle ja oli selvää, etteivät erimielisyydet loppuisi. Tampereen edustajakokouksen tulosten tultua tunnetuiksi

226 JyMA JSNY, ptk 21.10.1923: ptk 30.3.1924: ptk 2.5.1924: ptk 16.6.1924: ptk 23.10.1924.

neuvoteltiin sosiaalidemokraattien piirissä siitä, mitä olisi tehtävä ja Helsingissä koolla ollut sosiaalidemokraattisten järjestöjen raittiushenkilöiden kokous päätti asettaa oman toimikunnan, jolle tehtäväksi jäi käytännöllisten toimenpiteiden järjestäminen. Evästyksenä tälle toimikunnalle annettiin tavoite ottaa käsittelyyn lähitulevaisuudessa uuden sosiaalidemokraattisen raittiusliiton perustaminen.²²⁷

”Raittiustilanne maassamme on niin huolestuttava, että meidän ei ole hetkeäkään hukattava turhiin viivyttelyihin. Salateitse maahamme kuljetetut väkijuomat tekevät turmelusta tuottavaa työtään nuorisomme keskuudessa. Työväen järjestötoiminta kärsii monin paikoin viinatulvan tuhoista. Ripeään, voimakkaaseen valistustyöhön on siis ryhdyttävä. Nuoriso on saatava mukaan, lasten keskuudessa on tehtävä voimakasta valistustyötä. Tämän työn tukemiseksi on raittiusväen rivit koottava järjestöihin. Kiireellisesti on kaikkialla ryhdyttävä puuhaamaan raittiusosastojen perustamista. Missä toimihenkilöiden puute vallitsee eikä erikoista raittiusosastoa siitä syystä saada toimintaan, on sopivinta työväenyhdistyksen, nuorisoyhdistysten tai ammattiosastojen keskuudessa muodostaa raittiiden tovereiden piirejä.”

Ennen kaikkea olisi saatava keskusjärjestö tai liitto toimintaa ohjaamaan ja tätä varten pyydettiin kaikkia sosiaalidemokraattisia järjestöjä lähettämään sopivaksi katsomansa määrä edustajia Helsingissä pidettävään kokoukseen, jossa neuvoteltaisiin uuden raittiusliiton perustamisesta. Matkakustannukset kukin järjestö hoitaisi itse, ja kokouksessa käsiteltäväksi aiottuja esityksiä voisi tehdä itse tai lähettää jo etukäteen toimikunnalle. Kirjelmän toimikunta lopetti lausahdukseen: ”Voimakkaaseen toimintaan kansan raittiuden ja työväen luokan siveellisen kohottamisen puolesta.” Jyväskylän Naisyhdistyksen osasto kannatti esitystä sekä edustajan lähettämistä ja liittoon liittymistä, mikä ei ollut yllätys siihen nähden, että heidän keskuudessaan oli jo aiemmin näkynyt selvää vastahakoisuutta Työväen Raittiusliiton toimintaan kohtaan. Esimerkiksi Tampereen raittiuspäiville oli kieltäydytty osallistumasta aiemmin samana vuonna sillä perusteella, ettei Jyväskylän Naisyhdistys enää kuulunut eikä halunnut kuulua kyseiseen liittoon.²²⁸ Edustajaksi Helsingin perustamiskokoukseen valittiin Tilda Walkamon kieltäydyttyä Hilja Laakso, jonka matkalippu saataisiin Liitolta ja matkarahaksi hänelle myönnettäisiin 50 markkaa. Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen kesäkuun kokouksessa Laakso selosti käyntiään Raittiusliiton perustavassa kokouksessa, ja selostus hyväksyttiin.²²⁹

227 JyMA JSNY, saapuneet kirjeet 1924.

228 JyMA JSNY, ptk 15.4.1924.

229 JyMA JSNY, ptk 23.5.1924; ptk 16.6.1924.

Raittiuslautakunnan kanssa yhteistyö jatkui vuonna 1925, ja esimerkiksi kyseisen vuoden keväänä Jyväskylän Naisyhdistys lähetti Raittiuslautakunnan ehdotuksesta kolme edustajaa keskustelemaan neuvottelukokouksessa yhteisen raittiusjuhlan järjestämisestä. Kieltolakitaistelu oli hyvin olennainen osa Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen toimintaa, ja sitä pyrittiin tukemaan omien voimavarojen sekä varallisuuden puitteissa. Toisaalta se oli myös aate, joka koettiin ilmeisesti melko huomattavienkin uhrausten arvoiseksi, sillä toverit Eronen ja Vuorela olivat joutuneet syyttömästi kärsimään ja pidätetyiksi taistellessaan kieltolakioikeuden puolesta. Tästä johtuen Jyväskylän Naisyhdistys päätti Hilja Laakson ehdotuksesta muistaa tovereita niin kauan, kuin nämä olisivat pidätettyinä, lähettämällä heille kerran päivässä kahvit ja ensimmäisen kahvilähetysten yhteydessä myös osanottokirjelmän. Tämä kertoo paitsi kieltolakityön tärkeydestä, myös henkilökohtaisista siteistä ja kontakteista: yksittäisiä jäseniä muistettiin eikä heitä hylätty vaikeuksien tullessa. Konkreettinen apu saattoi olla pientä ja suhteellisen vaatimatonta, mutta enemmän merkitystä lienee yhdistyksen ja yhteisön tarjoamalla henkiselä tuella, mitä nuo eleet edustivat.²³⁰

Lokakuussa 1925 Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen kokouksessa keskustelua herätti Raittiusliiton puhujan Aino Lehtokosken saapuminen paikkakunnalle marraskuun alussa, ja tilaisuuden yhteyteen päätettiin järjestää muutakin ohjelmaa kuten pianonsoittoa ja kuorolaulua. Lapsille päätettiin järjestää samana päivänä oma puhetilaisuus. Ohjelmalliseen vapaailtamaan sekä lasten ohjelmalliseen raittiusjuhlaan päätettiin jakaa myös kaksi 25 markan suuruista stipendiä, jotka olivat vapaasti haettavissa. Raittiusasiat puhuttivat samassa kokouksessa muutenkin, sillä Raittiuslautakunnan Tukijärjestöltä oli saapunut kiertokirjelmä, jossa pyydettiin niin yksityisiä kuin yhdistyksiäkin liittymään osuuksilla kyseiseen järjestöön tukemaan yleistä kieltolakia ja raittiusvalvojain työtä maassa. Johtokunta päätti ”käsittäen asian siveellisen velvollisuuden ja tarpeellisuuden” tehdä ehdotuksen seuraavalle yleiskokoukselle, että järjestöön liityttäisiin kahdella osuudella (100 mk per kappale) ja ehdotus meni läpi. Lisäksi keskusteltiin vielä siitä, olisiko tarpeellista lähettää edustaja Suomen yleisen raittiusliikkeen kokoukseen Helsinkiin marraskuun 14. päivä, mutta tämä nähtiin tällä kertaa tarpeettomana. Johtokunnan kokouksen pöytäkirjassa oli merkintä samaisen vuoden lokakuun lopulta Raittiuslautakunnan Tukijärjestön

230 JyMA JSNY, ptk 5.1.1925: ptk 4.5. 1925

edustajien, toimittaja Niinen ja herra Tenhusen, osallistumisesta Naisyhdistyksen kokoukseen. Kokouksessa keskusteltiin Naisyhdistyksen ja ”Tuen” yhteisestä raittiusjuhlasta, joka järjestettäisiin marraskuussa työväentalon juhlasalissa. Ohjelmassa oli niin musiikkiesityksiä, puheita, leikkiä ja näytelmä ja lisäksi tapahtumaan päätettiin hankkia raittiuskirjallisuutta myytäväksi. Tapahtuman aviiseja oli päätetty painattaa 100 kappaletta, mistä voidaan päätellä jotain odotettavissa olevien osallistujien määrästä.²³¹

Kristillinen naisjärjestö Jyväskylän NNKY ei ainakaan pöytäkirjamerkintöjen perusteella vaikuttaisi olleen kovin kiinnostunut tekemään yhteistyötä raittius- tai kieltolakijärjestöjen kanssa. Esimerkiksi johtokunnan kokouksessa lokakuussa 1925 luettiin kirjelmä kieltolakitaielijain Tukijärjestöltä (jonka kanssa Jyväskylän Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys teki yhteistyötä), mutta NNKY:ssä päätettiin olla liittymättä kyseisen järjestön jäseniksi. Sen sijaan NNKY päätti lahjoittaa 300 markkaa sillä ehdolla, että ne tulisivat työmies A. Vuorelan perheen avustukseksi.²³² Pöytäkirjamerkinnöistä asiaa ei käsitellä tätä enempää, mutta koska kyseessä on kuitenkin kieltolakijärjestö, vaikuttaa siltä, että Vuorelan perhe oli joutunut perheenpään juomisen uhriksi. Tämä kertoo toisesta ajalle hyvin tyypillisestä ilmiöstä: naisjärjestöt puolue- tai näkemyskannastaan riippumatta eivät välttämättä olleet kovin halukkaita liittymään järjestöihin tai osallistumaan erinäisiin rahastoihin, mutta sen sijaan he olivat kiinnostuneempia yksittäisten ihmisten, perheiden tai tiettyjen ihmisryhmien auttamisesta. Auttaminen ei välttämättä ollut kovinkaan laajamittaista, mutta ainakin sen voisi uskoa menneen perille juuri niille ihmisille, jotka sitä apua kaipasivat. Tätä kautta yhdeksi yhteiskunnalliselle äitiydelle tyypilliseksi ilmiöksi voitaneen nimittää halu tehdä konkreettisia tekoja sekä käytännönläheinen avustus- ja valistustyö.

5.3 Kansanvalistuksellinen keskustelu

Kansanvalistukseen liittyvää keskustelua sekä siinä käytettyjä diskursseja avaa jyvaskyläläisten naisyhdistysten suhteen parhaiten ja mielenkiintoisella tavalla Suomalainen Naisasialiike, jonka kansanvalistusretoriikkaa voidaan tarkastella yhdistyksen tapahtumien ohjelmavihkosten avulla. Suomalaisen Naisasialiikkeen Jyväskylän jaoston varsinaisten jäsenluetteloiden, esitelmälistöjen ja

231 JyMA JSNY, ptk 11.10.1925: ptk 13.10.1925: ptk 27.10.1925.

232 JyMA NNKY, ptk 31.10.1925.

toimintakertomusten aktiivinen julkaiseminen aloitettiin vasta sotien jälkeen eli 1940- ja 1950-lukujen taitteessa. Tämän takia Suomalaisen Naisasialiikkeen tapauksessa lähdeaineistona on luotettava kirjeisiin, jälkikäteen muisteltuna kirjoitettuun historiikkiin sekä muuhun saatavilla olevaan materiaaliin kuten erilaisten tapahtumien ohjelmalehtisiin. Keväällä 1924 Toivonliitto järjesti yhdessä SNL:n kanssa juhlan, jonka painopisteenä oli kansanvalistus ja raittiuden edistäminen. Juhlan sisältö oli suunnattu sekä lapsille että aikuisille, ja ohjelmaan kuului niin musiikkia, puheita kuin näytelmiäkin kuten esimerkiksi moraalisesti varoiteleva näytelmä ”Maahan viinat”. Kevätjuhlan avauspuheessa raittiustaistelua nimitettiin vapaustaisteluksi sanan parhaimmassa ja kauneimmassa merkityksessä. Sen aate oli pyhä ja jalo, sekä sen rinnastettavuus vapaustaisteluun korostui erityisesti siinä merkityksessä, että sen pyrkimyksenä oli vapauttaa ja auttaa juomatapojen orjuuteen horjahtaneita. Raittiustaistelu nähtiin siis vapaustaisteluna kotien onnen, hyvinvoinnin ja terveyden puolesta, jonka juoppous ja siitä johtuvat paheet kuten siveettömyys, sairaudet, huonot ja rikolliset taipumukset, olivat turmelleet suuremmissa määrin kuin mikään muu. Tästä syystä juuri väkijuomat määriteltiin kotien onnen suurimmiksi vihollisiksi. Taistelu raittiuden puolesta ei ollut vain taistelua onnellisuuden puolesta, vaan se rinnastettiin taisteluun sekä isänmaan että ihmiselämän puolesta.²³³

”Ajatuksia Olympialais-vuotena” nimetyssä puheessa esitetään kiinnostava vertauskuva, jossa kaikki suomalaiset nähtiin renkaina ketjussa nimeltä Suomen kansa, joka puolestaan oli rengas vieläkin suuremmissa ketjussa, joka oli ihmiskunta. Ketjun arvo ja kestävyys koostuivat siitä, millaisista renkaista ketju oli koottu. Yksikin heikko kohta voisi saada ketjun murtumaan, ja tällaisia kansakunnan heikoimpia lenkkejä olivat nimenomaan ruumiinsa ja terveytensä turmelleet yksilöt. Tämä puolestaan uhkasi tulevaisuutta ja voisi johtaa jopa koko elämän vaaranalaisuuteen. Renkaat ruosteisiksi tekeviä pahoja voimia oli paljon, ja näistä puheessa oli mainittu omat huonot taipumukset, huonot toverit, huonot kirjat, rumat kuvat, kiro sanat, vannomiset ja rivot puheet. Suurimmat sydämen puhtauden tuhoajat olivat kuitenkin tupakka ja väkijuomat, jotka myrkyttivät sielun puhtauden. Voimistelun ja urheilun merkitystä painotettiin alkoholi- ja tupakkakiusausta vastaan taistellessa ja sielullisen, ruumiillisen sekä moraalisen puhtauden säilyttämisessä.²³⁴

233 JyMA SNL, H-sarja. Painotuotteet.

234 JyMA SNL, H-sarja. Painotuotteet.

Jyväskylän Naisasialiikkeelle oli tullut kirjelmän muodossa toive Naisten raittiuskeskukselta raittiusviikon toteuttamisesta, joka toteutui Jyväskylässäkin yhteistyössä Toivonliiton kanssa.²³⁵ Kuten yhteistyö Toivonliiton kanssa antaa ymmärtää, oli tapahtuman ohjelma suunnattu lapsille ja vanhemmille puheiden, laulujen sekä näytelmien kautta. Keinoina käytettiin niin moraalisia varoitteluita kuin oikeahenkiseen toimintaan kannustamistakin. Ohjelman avauspuheessa ihmisiä varoitettiin ”salakarille ajamisesta”, josta esimerkkinä mainittiin tottelemattomuus, valheellisuus, laiskuus, velttous, ajan ja rahojen tuhlaavaisuus, epäjärjestys, epätarkkuus ja nautinnonhalu. Elämänmerellä purjehtijan täytyi olla valppaana, jotta hän välttäisi nämä salakarit ja osaisi ottaa vanhempien ja viisaampien neuvoista opikseen. Erityisen varovainen näiden karien suhteen täytyi olla yksinäisyydestä kärsiessä tai ollessaan kaukana kotoa: tuolloin kuka tahansa oli vaaran uhkaamana. Myös väkijuomien vaaroista varoiteltiin, sillä ne veivät kulkijan lopulliseen haaksirikkoon. Lisäksi väkijuomien vaarallisuutta perusteltiin sillä, että ne olivat väylänä moneen muuhun paheeseen ja syntiin. Toisessa ohjelmanumerossa, eräänlaisessa moraalisisessa kertomuksessa nimeltä ”Kuoleman oikea käsi” kyseinen kunnianimi annettiin juuri alkoholille.²³⁶

Vuodelta 1924 löytyy vielä yksi SNL:n tapahtuman ohjelmalehtinen, jossa korostetaan naisten merkitystä ja tärkeyttä raittiusyhteistyössä. Puheessa ”Mitä nykyaika vaatii naiselta” argumentoidaan heti alussa, että Suomen kansalla on ollut kaksi voimakasta vihollista: itäinen naapurimme ja alkoholi. Puheessa kehoitetaan naisia nousemaan tuota jälkimmäistä vihollista vastaan, jotta voitaisiin valvoa sitä kotien onnea, jonka alkoholi turmelee. Taistelu alkoholia vastaan kuvattiin puheessa naisten omana vapaussotana, johon jokainen nainen on oikeutettu ja jopa velvoitettu nousemaan. Puheessa esitetään myös kritiikkiä sivistyneistöä ja lehdistöä kohtaan, joiden olisi pitänyt ottaa alusta alkaen toisenlainen asenne kielto lakia kohtaan. Alkoholi ja sen kuluttaminen nimetään sodan jälkitaudiksi, joka olisi parannettava äidin rakkaudella. Suomennaisen äitiys ja emännys laajeni tätä kautta kuntaan ja valtioon ylettyviksi, koska esimerkiksi tässä yhteydessä hän oli valtion täysvaltainen jäsen ja vastuussa kansan tulevaisuudesta. Naisen tehtävänä yhteiskunnassa oli luoda raittiusahtoa ja esimerkiksi Minna Canthin vedotaan paitsi monien yhteiskunnallisten epäkohtien esiin nostajana, kuten myös

²³⁵ Toivonliitto oli Valkonauhaliiton alajärjestö, joka oli käytännössä lapsille suunnattu raittiusseura. Toimi aktiivisesti yhteistyössä koulujen kanssa. Kts. Oja-Kaukola 2008.

²³⁶ JyMA SNL, H-sarja. Painotuotteet.

raittiusasian esitaistelijana.²³⁷

Suomalaisen Naisasialiikkeen ohjelmalehtisissä käytetystä retoriikasta löytyy yhtäläisyyksiä Harry Federlayn ajatteluun. Federlayn tavoin SNL uskoi kansanaineksen määräävän suomalaisen yhteiskunnan tulevaisuuden ja sen, miten hyvin vastoinkäymisistä selvittäisiin. Jos kaikki lenkit olisivat kansakunnan ketjussa kunnossa, hätää ei olisi, mutta jos yksikään lenkki olisi heikko, koko ketju murtuisi. Tulevaisuus saattoi tämän näkemyksen mukaisesti riippua vain yhdestä hairahtuneesta yksilöstä. Federlayn ajattelua muistuttaa myös SNL:n näkemys siitä, että naisten oli parannettava yhteiskunnan kipukohdat äidin rakkaudellaan ja naisia kehoitettiin toimimaan omassa piirissään raittiuden ja siveellisyyden puolesta. Naisia kehoitettiin toimimaan osana yhteiskuntaa, mutta nimenomaan yhteiskunnallisina äiteinä ja sen piiriin sopivissa toimintamuodoissa. Tämän perustella vaikuttaisi, että vaikka galtonilainen tiukka eugeniikka ei sinänsä ollut sulautunut osaksi SNL tai muiden paikallisten naisjärjestöjen toimintaa, niin sen sijaan Harry Federlaylle ominainen retoriikka oli iskostunut ainakin Suomalaisen Naisasialiikkeen ajatteluun. Sinänsä vaikuttaisinkin loogiselta ja luonnolliselta, että naisyhdistykset nojasivat aatteellisesti oman maan tunnettuihin auktoriteetteihin, tekihän tuttuus heistä monessa mielessä luotettavan tuntuksen lähteen.

Muiden jyvaskyläläisten naisyhdistysten järjestämien tapahtumien ohjelmalehtisiä tai muuta vastaavaa aineistoa ei ole säilynyt, joten yhtä kattavaa retorista aineistoa kuin mitä Suomalainen Naisasialiike edustaa, ei ole tarjolla. Toisaalta Naisasialiikkeltä ei ole säilynyt esim. kokouspöytäkirjoja, joten heidän toiminnastaan on vaikeampaa muodostaa kokonaiskuvaa kuin mitä Sosiaalidemokraattisten Naisyhdistyksen tai vaikkapa NNKY:n toiminnasta. Yhteiskunnallista keskustelua koskien kansallista puhtautta ja raittiutta käytiin silti näissäkin järjestöissä, erityisesti Jyvaskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen piirissä. Naisyhdistys teki vuoden 1921 piirikokoukseen alustukset aiheista koulukysymys sekä valistus. Yhdistys pohti myös yhteiskunnallisia kysymyksiä ja esimerkiksi joulukuun 1922 kokouksessa keskusteltiin *Toveritar*-lehdessä olleen alustuksen pohjalta siitä, miten kuntien tulisi huolehtia valtion sotaorvoille jaettavien avustusten oikeudenmukaisesta jakamisesta kaikille sitä tarvitseville. Vuoden 1923 alussa pidettiin yleinen piirikokous, jonne Jyvaskylän

237 JyMA SNL, H-sarja. Painotuotteet.

osaston jäseniä lähetettiin pitämään alustuksia aiheista H. Wirtanen: ”Naispiirijärjestöjen säilyttämisestä”, M. Salmenoja: ”Raittiustyön järjestämisestä”, H. Alhula: ”Naisten tehtävät kunnalliselämän alalla”, sekä H. Koivulahti-Lehto: ”Valistustyöstä”. Saman vuoden toukokuussa Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen kokouksessa puhuttiin naispiiritoimikunnan lähettämän kirjelmän perusteella valistustyöstä naisjärjestöissä vastaisuudessa sekä naisten osallistumisesta kunnallisiin tehtäviin. Kyseisessä naisjärjestössä sekä valistustyö että naisten osallistuminen yhteiskunnalliseen toimintaan ja elämään oli olennainen osa toimintaa, jota aktiivisesti haluttiin edistää.²³⁸

Raittiudesta ja kieltolaista keskusteltiin Jyväskylän Naisyhdistyksen kokouksissa paljon. Vuoden 1921 kesäkuun kokouksessa herätti huomattavasti keskustelua Naisliitolta tullut alustus ”Koska kieltolakeja rikotaan aivan virkavallankin taholta”. Alustus herätti yhdistyksessä sen verran vahvoja tunteita, että sen johdosta ”(kansan)edustajaa” (kyseessä todennäköisesti usein yhdistyksen pöytäkirjoissa mainittu Lehtokoski) evästettiin, että hallituksen olisi kovennettava lakeja kieltolain rikkomisen suhteen. Huhtikuun kokouksessa vuonna 1923 luettiin yhdistykselle tullut kirjelmä kieltolakirikkomuksista, mikä herätti myös keskustelua. Samaisen vuoden syyskuussa Hilma Koski veti kokouksessa puolestaan alustuksen aiheesta ”kieltolain rikkomisesta siitä, miten enenee juoppous ynnä kaikki muu pahuus”. Vuoden 1925 helmikuussa Koski esitti, että kuukausikokouksessa virallisten asioiden käsittelyn jälkeen nostettaisiin esille keskusteltavaksi niin kunnallis- kuin valistusasioita koskevia kysymyksiä. Näitä aiheita alustaisi ja esittelisi kokoukselle kunnallisissa toimissa toimivat omat edustajat, ja kokouksen yleinen mielipide kannattikin tätä ehdotusta. Naisyhdistyksen edustajat myös evästivät Työväen Sanomalehteä ja Kirjapaino-osuuskuntaa saman vuoden kevätkokouksessa, että sanomalehteen olisi saatava enemmän kirjoituksia, jotka käsitelisivät raittius- sekä kasvatuskysymyksiä.²³⁹

Mielenkiintoisen lisän keskusteluun huonon perimän vaikutuksesta tuo Aino Mannerin ”Viesti yöstä” vuodelta 1935, joka käsittelee kirjoittajan henkilökohtaista mielenterveyshistoriaa ja kuvaa hänen kokemuksiaan mielisairaalassa vietetyistä ajoista. Manner kuvaa siinä perheensä historiaa, johon on kuulunut olennaisesti sekä isän että isoisän juoppouskaudet, vaikka he eivät Mannerin sanojen mukaan olleet ”henkisesti

238 JyMA JSNY, ptk 18.6.1921: ptk 5.12.1922: ptk 13.3.1923: ptk 8.5.1923.

239 JyMA JSNY, ptk 27.4.1921: ptk 10.4.1923: ptk 5.9.1923: ptk 22.2.1925: ptk 7.4.1925.

vajonneita tai rappeutuneita niinkuin monet muut alkoholistit”. Mielenterveydellisiä ongelmia Manner kuvaa olleen myös hänen muilla sisaruksillaan ja Manner toteaa olleensa itse aina ruumiillisesti sairas, minkä hän uskoo olevan yhteydessä myös hänen henkiseen sairastumiseensa. Manner kertoo tiedostavansa sen, että perinnöllisyys merkitsee sitä, että ihminen on esivanhemmiltaan saanut jonkun epäedullisen ominaisuuden ja on vastustuskyvyltään heikompi kuin se, jolla sitä ei ole. Mielestäni merkittävänä tässä teoksessa näyttäytyy se, että Manner on selvästi sisäistänyt ajatuksen degeneraation vaikutuksista ja siitä, että esimerkiksi mielelliset sairaudet sekä juoppous olisivat perheen sisällä liikkuvia sairauksia. Manner tuli tavallisesta perheestä maalta eikä ollut mitenkään erityisen korkeasti koulutettu, joten hänen teoksensa kertoo, että kansallinen puhtausajattelu oli ainakin tuohon mennessä vakiintunut osaksi kansanomaista ajattelua.²⁴⁰

240 Manner 1935, 7: 16 - 18.

6 Tavoitteena aktiivinen kansalainen

6.1 Kansakoululaitoksen merkitys valistustyössä

Kansakunnan puhdistamisen keinona rotuhygieeniset lait ja sterilisaatio edustivat radikaaleinta ja äärimmäisintä päätä, mutta toimintaan mahtui huomattavasti arkisempiakin keinoja. Useimmiten puhdistaminen tapahtui ennen kaikkea retorisella ja aatteellisella tasolla, sillä mielellisen puhtauden ja hyveellisyyden uskottiin johtavan ruumiilliseen ja keholliseen puhtauteen. Puhtaus ei ollut vain ruumiiseen ja sen toimintoihin liittyvä termi, vaan se liittyi olennaisesti myös mieleen ja henkiseen toimintaan. Tästä johtuen puhtausopissa pyrittiin sivistyksen ja valistuksen kautta vaikuttamaan siten, että ajatusten ja mielen ollessa puhtaita, myös ruumis säilyi puhtaana. Tämä valistus- ja sivistystyö ei käsittänyt vain aikuisväestöä, vaan sillä pyrittiin pitämään ennaltaehkäisevästi huolta lapsista ja nuorista. Itsekasvatus oli aikalaisilmiö, jonka avulla vahvistettiin luonnetta ja itsekuria, jotta siveellistä elämää elämällä voitaisiin kamppailla rappiota ja siveettömyyttä vastaan. Itsekasvatus oli perinteisen kasvatuksen lisäksi keino, jolla pyrittiin taistelemaan rappeutumista vastaan. Uskottiin, että kunnollisen moraalisen selkärangan ollessa tarpeeksi vahva, voitaisiin sen avulla torjua kaikki vastaan tulevat houkutukset ja kiusaukset. Itsekasvatus on 1800-luvun lopun säätyläistön elämäntapaa kuvaava ilmiö, joka valistuksen kautta hiljalleen siirtyi muihinkin kansanosiin ja kuvastamaan kansallista ihannetta. Vera Hjeltin mukaan itsekasvatuksella palveltiin parhaiten kristillisiä arvoja ja Jumalaa, sillä sen tavoitteena oli pyrkiä mahdollisimman lähelle kristillisiä tavoitteita. Itsekasvatus sisällytettiin koulujen moraaliopetukseen, sillä pyrkimyksenä oli kasvattaa kansalaisia, jotka kykenisivät kehittämään itseään kansalaisina ja olemaan sekä mieleltään että ruumiiltaan siveellisiä, puhtaita ja kurinalaisia.²⁴¹

Yleisimpiä keinoja kansalaisten ennaltaehkäisevään huoltoon olivat sekä kansanvalistus että opetus, joiden toteuttajina toimivat käytännössä opettajat. Opettajan ammatti oli alusta lähtien siinä mielessä poikkeava, että siihen liittyivät huomattavasti vahvemmat ennako-oletukset ja mielikuvat kuin moniin muihin ammatteihin. Opettajuutta pidettiin kutsumustyönä, joka oli lähes verrattavissa lähetystyöhön ja opettajalta odotettiin täydellistä omistautumista työlleen. Jyväskylään opiskelemaan pyrkivien nuhteettomuus

241 Valtonen 2004, 50 - 51.

tarkastettiin jo heidän hakiessaan opiskelupaikkaa seminaarista. Heidän oli esitettävä mainetodistus sekä todistukset käytöksestään että luotettavuudestaan, ja näiden perusteella seminaariin valikoitui sopivin aines. Opettajalla oli merkittävä osa kansakunnan koulutuksessa ja sen käytännön toteuttamisessa, joka oli puolestaan 1800-luvun puolivälissä alkunsa saaneen kansallisen sivistyksen ja yhteiskunnallisen uudistuksen kantavimpia teemoja. Naisopiskelijoille opettajuuden valitseminen oli tärkeä valinta tulevaisuuden kannalta, sillä heidän oletettiin omistavansa elämänsä opettamiselle oman perhe-elämän uhraamisen kustannuksella. Heidän tuleva perheensä oli suomalainen yhteiskunta, joten heidän toimintaansa voidaan hyvin perustellusti kutsua yhteiskunnalliseksi äitiydeksi. Naisopettajille palkkataso oli miehiä huonompi, mutta koska opettajattaret jäivät naimattomiksi ja siten perheettömiksi, uskottiin heidän tulevan toimeen vähemmälläkin.²⁴²

Naisten kouluttamisen historiassa Jyväskylän seminaarin perustaminen ja avaaminen on ehdottoman tärkeä merkkipaalu. Opettajanura oli pitkään naisille ainoa mahdollisuus korkeakouluopintoihin, sillä naiset hyväksyttiin suorittamaan yliopisto-opintoja vasta 1870-luvulla. Vuonna 1901 naisille myönnettiin vapaa opiskeluoikeus ja vuonna 1916 puolestaan avattiin naisille mahdollisuus yliopistovirkoihin, jonka jälkeen erivapauksia ei enää tarvittu. Jyväskylää ja sen historiaa on perustellusti määrittänyt sen merkitys opetuksen sekä koulutuksen saralla. Naisopiskelijoita oli määrällisesti enemmän kuin miehiä esimerkiksi vuonna 1912 perustetun Jyväskylän kesäyliopiston kursseilla heti alusta lähtien. Opettajankoulutuksessa naisopiskelijoita oli huomattavan paljon jo varhaisessa vaiheessa, sillä opettajankoulutus vastasi paitsi modernisoituvan yhteiskunnan tarpeisiin, se lukeutui niihin harvoihin naisillekin hyväksyttäviin ammatteihin kätilökoulutuksen lisäksi. Opettajan ammatti näyttäytyi erityisen vetovoimaisena säätyläis- ja virkamiesperheiden tyttärille ja useimmiten naisopettajat kuuluivat syntyperältään ylempiin yhteiskuntaluokkiin kuin miesopettajat.²⁴³ Vähitellen sääty-yhteiskunnan murroksen myötä naisopiskelijoita alkoi tulla myös maalta ja alemmistakin yhteiskuntaluokista.²⁴⁴ Ammattiin hakeutui erityisen innokkaasti muutenkin aktiivisia naisopiskelijoita, joille kyseinen ammatti oli joko kutsumus tai sitten yksi etappi matkalla kohti laajempaa sivistyksen tasoa. Suhteellisen monet naisopiskelijat jatkoivat suoraan yliopistokoulutukseen kun heille annettiin oikeus

242 Harjula 2004, 33: 27 - 28; Valtonen 2009, 101.

243 Valtonen 2009, 51.

244 Kokko 2002, 12 - 14; Harjula 2004, 34 - 35.

opiskella seminaarissa 1800- ja 1900-lukujen taitteessa. Jyväskylän vuonna 1863 perustetun opettajaseminaarin isä Uno Cygnaeus halusi aivan erityisesti saada juuri naisopiskelijoiden opettajankoulutukseen, sillä hän piti heitä erityisen sopivina kyseiseen ammattiin.²⁴⁵

Jyväskylän seminaari tuli tunnetuksi tiukasta kuristaan sekä opetusohjelmastaan, sillä se oli laitos, jossa korostettiin työn ja järjestyksen tärkeyttä. Seminaarin ohjelma oli niin tiukka, että varsinkin tunnollisimmat opiskelijat joutuivat tekemään öisin ne tehtävät, joita eivät päiväsaikaan ennättäneet saattamaan loppuun. Uno Cygnaeuksen mukaan täsmällisen aikataulun tuli opettaa opiskelijat arvostamaan ajankulun arvokkuutta ja työn merkitystä. Opiskelijoita kouluttiin työkasvatuksen kautta, sillä heidät haluttiin totuttaa jatkuvaan toimeliaisuuteen ja joutenolon välttämiseen. Tämä oli yksi aikalaisajattelun kulmakivistä: niin ruumis kuin mielikin pysyi kunnossa kun tekemistä riitti. Nimenomaan tekemisen puute ja joutilaisuus turmeli ihmisen ja antoi toisaalta myös tilaa turmiollisille ajatuksille.²⁴⁶ Opettajien arvomaailmassa erityisen korostuneeseen asemaan nousivat uskonnollisuus, isänmaallisuus ja siveellisyys. Jyväskylässä seminaarin opiskelijoiden fyysistä ja psyykkistä normaaliutta sekä moraalialia vahdittiin tarkasti ja oppilaitokseen sopeutumattomat yksilöt erotettiin. Opettajan tehtävä oli olla esimerkillinen yksilö, joka vietti hyveellistä elämää omistautuen työlleen.²⁴⁷ Seminaarin henki oli kaiken kaikkiaan voimakas, ja tuleviin kansakouluopettajiin iskostettiin syvälle luottamus sivistystehtävään, kansan moraalisen ja siveellisen tason nostamiseen ja suomalaisen kansakunnan luomiseen.²⁴⁸

Jyväskylän seminaarin naisosaston luokkapäiväkirjoja tutkiessa lukuvuodesta 1920–21 lähtien aina vuoteen 1924–25 saakka tämä seminaarin henki näkyy selkeästi esimerkiksi siveellisyyden ja alkoholin vastaisuuden välittämisessä. Lukuvuonna 1920–21 ei ensimmäiselle eikä toiselle luokka-asteelle opetettu tämän tutkimuksen kannalta olennaisia aiheita, mutta sen sijaan kolmannelle luokalle pidettiin lokakuussa 1920 terveystiedonopettaja Suoma Teivaalan²⁴⁹ tunteja sellaisista aiheista kuin yhteiskunnallinen alkoholikysymys, väkijuomien tuotanto, väkijuomien kulutus sekä alkoholi ja rikollisuus. Marraskuussa oli vielä kaksi oppituntia aiheista alkoholi ja

245 Harjula 2004, 26.

246 Valtonen 2009, 45; Ollila 2000, 37.

247 Kokko 2004 14 - 13.

248 Harjula 2004, 26 - 27.

249 Valtonen 2009, 50.

kuolema sekä yksi oppitunti oli omistettu nykyaikaiselle alkoholikysymykselle. Maaliskuussa 1921 pidettiin oppitunti aiheesta siveellisyyksistä. Neljännelle vuosikurssille ei kyseisenä lukuvuonna opetettu tämän tutkimusaiheen kannalta olennaisia asioita, mutta sen sijaan viidennelle eli kyseisen lukuvuoden jälkeen valmistuvalle vuosikurssille opetettiin opettaja Kaarle Oksalan²⁵⁰ johdolla kasvatusopissa siveysoppia peräti kahdeksan oppitunnin verran huhtikuussa 1921 ja lisäksi opettaja Särkän koulunpidon viimeisillä tunneilla keskityttiin samaan aikaan koululasten ja koulun puhtauteen.²⁵¹

Seminaarissa oltiin huolissaan laitoksen ulkopuolisesta toiminnasta ja sitä vastustettiin aina vuoteen 1900 saakka, jolloin seminaarin naisoppilaille annettiin lupa liittyä Nuorten Naisten Kristilliseen Yhdistykseen.²⁵² Jyväskylän seminaarin naisten kanssa tehty yhteistyö näkyy Nuorten Naisten Kristillisen Yhdistyksen pöytäkirjoissa. Yhteistyötä tehtiin vuoden 1921 aikana, sillä tuolloin NNKY:n kasvattajainkokouksessa maaliskuussa oli puhumassa opettaja Särkkä siveellisen kasvatuksen merkityksestä. Kokouksessa oli laulamassa seminaarin naiskuoro, ja lisäksi neiti Rahelin puhui aiheesta ”minkätähden lapset ovat niin kalliita”.²⁵³ Osallistujista tai kokouksen luonteesta ei NNKY:n pöytäkirjassa mainita sen enempää, mutta kokous vaikuttaisi kuitenkin poikkeavan NNKY:n omista, varsin hengellispainotteisista kokouksista. Tästä voinee päätellä sen, että kyseessä oli laajemmalle yleisölle ja mahdollisesti muillekin kuin NNKY:n jäsenistölle tarkoitettu tapahtuma. Yhteistyö seminaarin naisosaston kanssa näyttäisi palvelleen molempiin suuntiin, sillä NNKY järjesti seminaarin naisille kutsuillan 23.10.1921, jonka myöhemmässä kuvauksessa kyseisestä kutsuillasta oli mainittu hengellisen ohjelman lisäksi Liina Högmanin puhe kasvattajan tehtävän tärkeydestä. Högmanin puheesta mainittiin ne vaarat ja kiusaukset, jotka nuorta kasvattajaa ympäröivät, mutta myös väkeväksi tekemä Jumalan armo, johon ihmisen kuuluu tyytyä. Muusta illan ohjelmasta on mainittu musiikkiesitys ja rukoushetket sekä tarjoilujen puute NNKY:n huonon taloudellisen tilanteen takia.²⁵⁴

Margit Anders oli NNKY:n jäsenkokouksessa vieraana lokakuussa 1922, ja hän kävi myös puhumassa seminaarilla, ja kyseiseen tapahtumaan oli osallistunut myös muiden

250 Valtonen 2009, 49.

251 JyMA JSA, Naisosaston luokkapäiväkirjat 1920 - 21.

252 Valtonen 2009, 85.

253 JyMA NNKY, ptk 19.3.1921.

254 JyMA NNKY, ptk 23.10.1921.

koulujen tyttöoppilaita. Aiheena hänellä oli ollut esitelmässään ”India” ja hänen tekemänsä lähetystyö siellä.²⁵⁵ Aiheeseen palattiin vielä NNKY:n saman vuoden toimintakertomuksessa, jossa Intiassa työskentelevän lähetin Margit Andersin vierailun todettiin olleen suuri ilo. Mielenkiintoinen oli myös huomio, jossa Andersin esitelmän ansioksi todettiin sen ymmärtäminen, ”mitä olemme velkaa pimeydessä oleville sisarillemme pakanamailla”.²⁵⁶ NNKY:n suhteellisen kiinteä yhteistyö seminaarin naisten kanssa ei vaikuta kovin yllättävältä siitäkään näkökulmasta, että suurin osa jäsenistä 1900-luvun alkupuolella oli joko lehtoreiden, opettajien, kauppiaiden tai johtajien puolisoja (109:stä 32 henkilöä) ja seuraavaksi suurin määrä oli opettajattaria (17 henkeä 109:stä). Lisäksi mukana oli jonkin verran kauppiattaria, ompelijattaria, palvelijattaria sairaanhoitajattaria, käsityöläisiä (näitä melko tasaisesti, noin kymmenkunta), emäntiä tai jotain muuta ammattiryhmää edustavia kuten koululaisia.²⁵⁷

Jyväskylän seminaarin naisosaston toiselle sekä kolmannelle luokalle opetettiin lukuvuonna 1921–22 marraskuusta 1921 lähtien Teivaalan johdolla raittiusoppia. Kolmasluokkalaisille opetettiin peräti kuuden oppitunnin verran alkohologiaa marras- ja joulukuussa ja sen lisäksi tunneilla käsiteltiin sellaisia aiheita kuin väkijuomien tuotantoa, yhteiskunnallista alkoholikysymystä sekä raittiusoppia loppuvuodesta 1921. Joulukuun aikana toisluokkalaisten terveysopissa käsiteltiin raittiuskysymystä ja sama linja jatkui alkuvuodesta 1922, jolloin terveysopissa keskityttiin ensin raittiusoppiin tammikuussa, ja helmikuussa puolestaan alkohologiaan. Viidennelle vuosikurssille opettaja Paksula alkoi opettaa maaliskuussa 1922 siveysoppi-nimellä kulkevaa oppiainetta. Kyseinen oppiaine vaikuttaa mielenkiintoiselta siitä syystä, että tunneilla opetettiin filosofian piiriin kuuluvia aihepiirejä, kuten esim. etiikkaa, optimismia ja pessimismia, mutta toisaalta siellä käytiin läpi sellaisia aiheita kuin omatunto ja velvollisuus, hyve ja onni sekä tahdonvapaus. Siellä käsiteltiin jopa nais- ja työväenkysymystä, mutta yhtäläillä aihepiiriin kuului perhettä, taloudellista elämää, sosialismia ja omistamisen oikeutta käsittelevät aiheet. Kyseisen oppiaineen opetuskenttä vaikuttaakin erittäin mielenkiintoiselta, joskin sekavalta. Oppiaineen pyrkimyksenä voitaneen olettaa oikeanlaisen kansalaisuuden ja siihen liittyvän moraalikoodiston istuttaminen tuleviin naisopettajiin. Lisäksi viidennelle vuosikurssille opetettiin maaliskuussa Teivaalan terveysopissa kouluhygieniää ja samaan aikaan

255 JyMA NNKY, ptk 18.10.1922.

256 JyMA NNKY, toimintakertomus 1922.

257 Yhdistyksen sihteerin Anna Vainion 6.5.1909 laatimaan taulukkoon perustuva arvio. JyMA NNKY, ”Muistelmia yhdistyksen 25-vuotistaipaleelta” 1922.

Särkän koulunpidossa opettajan puhtautta.²⁵⁸

Myöskään lukuvuonna 1922–23 ei ensimmäisille luokka-asteille (joita tuolloin aloitti kaksi) opetettu puhtaus- tai valistusasioita. Toiselle luokka-asteelle opetettiin lokakuussa 1922 Teivaalan terveysopissa ensin nautintoaineista ja seuraavalla tunnilla myrkyllisistä nautintoaineista, mutta vielä enemmän tämän tutkimuksen aihepiiriin kuuluvia aiheita käsiteltiin kolmannen vuosikurssin oppitunneilla. Marraskuussa 1922 Oksalan kasvatusopissa oli aiheena aistiviolliskoulut ja samoihin aikoihin Paksula piti yhteiskuntaopissa terveyden- ja köyhäinhoitoa käsitteleviä tunteja. Särkän koulunpidossa puolestaan keskityttiin tammi- ja helmikuussa 1923 aiheisiin kuten yleisiä ohjeita puhtaudesta, arvostelu puhtaudesta ja järjestyssäännöt puhtaudesta. Tähän käytettiin yhteensä 5 oppituntia, ja maaliskuussa oppiaineessa käsiteltiin vielä siveellistä kasvattamista. Maaliskuussa alkoi Oksalan pitämä siveysoppi, jossa tosin tämän lukuvuoden ajan keskityttiin selkeästi etiikkaan sekä sen historiaan ja peruskysymyksiin. Viidennellä vuosikurssilla käsiteltiin Paksulan johdolla yhteiskuntaopissa köyhäinhoitoa marraskuussa 1922, ja Juho Jussilan johdolla koulunpidossa käsiteltiin joulukuusta 1922 maaliskuulle 1923 useampia oppitunteja opettajan tehtävästä kasvattajana niin koulussa kuin lukutuntien ulkopuolellakin.²⁵⁹

Lukuvuonna 1923–24 toisen vuoden luokka-asteita oli kaksi, ja heille Teivaala opetti marras- sekä joulukuussa 1923 terveysopissa alkoholologiaa, yhteiskunnallista alkoholikysymystä sekä juovutusjuomien kulutusta. Kolmannelle luokalle opetettiin kyseisenä syyslukukautena erittäin runsaasti siveysoppia opettaja Salmelan johdolla aina lokakuusta joulukuun loppuun. Alkupuolen asiat keskittyivät etiikkaan sekä selventämään siihen liittyviä termejä, joten aihepiirit vaikuttavat samankaltaisia kuin edellisinäkin vuosina. Kurssin loppupuoli oli sen sijaan sisällöltään erilainen kuin alku, sillä silloin tunneilla opetettiin aiheista velvollisuudet, kohtuullisuus, oikeamielisyys, totuus, lähimmäisenrakkaus, urhoollisuus, tyyneys, kestävyys ja niin sosiaaliset, taloudelliset kuin henkisetkin hyveet sekä paheet. Siveysopin opettamista käsiteltiin myös aiheena yhteensä neljän oppitunnin verran. On kiinnostavaa havaita, että vaikka opetuksen alkupuoli keskittyi aiheisiin, joita nykyään opetetaan lähinnä filosofian tunneilla, niin loppupuoli puolestaan keskittyi entistä selkeämmin moraaliseen opettamiseen ja siihen, miten siihen liittyviä arvoja voitaisiin puolestaan opettaa omille

258 JyMA JSA, Naisosaston luokkapäiväkirjat 1921 - 22.

259 JyMA JSA, Naisosaston luokkapäiväkirjat 1922 - 23.

oppilaille. Saira- ja köyhäinhoitoa puolestaan käsiteltiin yhteiskuntaopissa lokakuun aikana. Opinnoissaan pidemmälle edenneiden vuosikurssien opiskelijat keskittyivät tunneillaan hyvin samankaltaisiin aiheisiin kuin edellisenkin vuoden oppilaat. Siveysopissa tosin uutena lisäyksenä käsiteltiin tuolloin perheen kehitystä, miksi velvollisuudet lähimmäisiä kohtaan olivat kehittyneet sekä yleisen ihmisrakkauden kehitystä.²⁶⁰

Lukuvuonna 1924–25 opetettiin toista vuotta opiskeleville Teivaalan terveysopissa heti syyslukukauden alussa neljän oppitunnin verran raittiusoppia ja väkijuomien vaikutusta ihmiskehoon. Laitakari puolestaan opetti sieluopissa syyslukukaudella 1924 niin rotu- ja kansallisuussukujen eroavaisuuksista kuin siveellistä opetustakin. Kolmannen luokan opiskelijoille Laitakari opetti siveysoppia lokakuusta lähtien, ja sisällöltään se muistuttaa suhteellisen paljon edellisten vuosien siveysopin opetusta. Tämän lukuvuoden aikana opetus painottui entistä enemmän lähimmäisenrakkauteen sekä sellaisiin aiheisiin kuin oikeuslaitos ja siveellisyys. Tunneilla käsiteltiin perhe-elämän lisäksi sellaisiakin aihepiirejä kuin ystävyys ja seurustelu, mitä ei aikaisempina vuosina käsitelty. Vaikuttaakin siltä, että opetuksella haluttiin ohjata jopa naisopettajien ihmissuhteita toivottuun suuntaan. Historiassa syyslukukaudella käsiteltiin naisasiaa sekä köyhäinhoitoa, joista jälkimmäinen näyttäisi olevan vuosittain toistuva tema. Kevätlukukaudella Särkän koulunpidossa käsiteltiin diakoniaa ja raittiutta, sekä puhtautta, opettajan itsekuria että lasten ja koulun puhtautta.²⁶¹

Lukuvuodesta 1922–23 lähtien ensimmäisiä luokkia oli aina kaksi, ja siten siitä seuraavana lukuvuonna oli puolestaan kaksi toista luokka-astetta ja niin edelleen. Yleensä ensimmäisille ja neljänsille luokille ei opetettu puhtaus- tai valistusasioita, mutta sen sijaan viidennelle luokalle, joka oli lähimpänä valmistumista, tätä aihetta opetettiin eniten. Tässä kohtaa on huomautettava myös siitä seikasta, että joitakin luokkapäiväkirjoja puuttuu lukuvuosilta 1923–24 (luokka IV) sekä 1924–25 (luokat IV ja V), mistä johtuen tiedot ovat jossain määrin puutteelliset. Tutkittavaa aineistoa on käytettävissä kuitenkin sen verran, että niistä voidaan tehdä yleispäteviä päätelmiä. Seminaarin henkeen kuului vahvasti raittiusaate ja se näkyi raittiusopetuksessa sekä sen runsaassa määrässä.²⁶² Seminaarissa tulevien naisopettajien aatemaailmaan juurrutettiin

260 JyMA JSA, Naisosaston luokkapäiväkirjat 1923 - 24.

261 JyMA JSA, Naisosaston luokkapäiväkirjat 1924 - 25.

262 Valtonen 2009, 96.

hygienia-ajattelu sekä siveys- ja raittiusoppi. Kasvattaminen ei rajoittunut vain kouluun ja oppitunneille, vaan se ulottui muuhunkin elämään, sillä opettajan tehtävä kasvattajana ulottui myös lukutuntien ulkopuolelle. Opettajan ammatti antoi leimansa vapaa-ajallakin ja opettajalta odotettiin tietynlaista käytöstä: hänen tuli olla kaikin puolin esikuvallinen niin töissä kuin vapaalla. Tällaiseen ajatteluun viittaisi se, että tuleville naisopettajille opetettiin koulupidon oppitunneilla opettajan kasvatustehtävää koulun ulkopuolella. Oikeanalaisen kansalaisuuden malli iskostettiin syväälle tulevien kansansivistäjien mieleen, jotta he puolestaan kykenisivät opettamaan kyseisen mallin oppilailleen ja muille yhteiskunnan jäsenille omalla esimerkillään. Opettajan ammatinvalinta oli sellainen, että se vaikutti olennaisesti muuhun elämään sekä henkilökohtaisiin suhteisiin, mistä johtuen tulevia opettajia tuli valistaa tällaisten asioiden suhteen esimerkiksi siveysopissa.

6.2 Aktiivisen kansalaisuuden malli

Jos opettajan tehtävänä oli opettaa oikeanlaista kansalaisuutta ja luoda sille moraalinen pohja, niin kansalaisten tehtävänä oli puolestaan tehtäviensä hoitaminen yhteiskunnan jäsenenä mahdollisimman hyvin. Hyvän kansalaisen tuli olla muutenkin moitteeton sekä ”ei-poikkeava”, jotta hän ansaitsisi sosiaalipolitiikan tarjoaman turvan eikä käyttäisi sitä väärin. Mukaan liittyi ajatus normaaliuden riittämättömyydestä ja siitä, että yksilö oli velvoitettu kehittävään ja hyödylliseen (kansalais)toimintaan ollakseen täysiverinen ja arvostettu yhteiskunnan jäsen. Tätä kautta rotuhygieniasta tuli uudenlainen sosiaalinen arvoasteikko, jonka avulla tuli kilvoitella niin itseään kuin muitakin vastaan ja kehittyä yhä paremmaksi ihmiseksi.²⁶³ Aktivoivan kansalaisuuden mallia opetettiin lapsille jo kansakouluissa, sillä lapsia tuli herätellä yhteiskunnalliseen toimijuuteen ja patistaa moraalisten ja siveellisten harrastusten pariin. Ajatus moraalisesta ja siveellisen persoonallisuuden kasvattamisesta juonsivat juurensa hegeliläis-snellmanilaiseen kasvatuskäytännöön. Sekä J.V. Snellmanille että hegeliläiselle ajattelumallille oli tyypillistä kansakunnan eettisyys, joka voisi toteutua ja jalostua vain yksilöiden kautta. Tätä ajattelumallia lainaten Uno Cygnaeus muodosti omat periaatteensa eettisestä kansalaiskasvatuksesta, joka jatkoi kasvattavan opetuksen perinnettä vanhan kansakoulun ja uuden vuonna 1921 käyttöön otetun oppivelvollisuuden välille.²⁶⁴

263 Halmesvirta 1998, 15 - 16.

264 Tuomaala 2004, 172 - 174; Kaarninen 1989, 90: kts. myös Einonen, Karonen & Nygård 2009.

Oleellinen osa valistustyötä oli nimenomaan lasten valistaminen ja huoli heidän tulevaisuudestaan. Lapsissahan oli kuitenkin kiinni yhteiskunnan tulevaisuus ja heidän kauttaan mahdollistui niin rodullinen kehittyminen kuin huononeminenkin. Huoli lastenkasvatuksesta ja -hoidosta legitimoiti puuttumisen yksityisten perheiden elämään: koska lapsissa nähtiin koko yhteiskunnan tulevaisuus, ei ollut yhdentekevää, miten kukin perhe järjesti lastensa hoidon ja kasvatuksen.²⁶⁵ Yhteiskunnallisen äitiyden ilmiö ilmenee jyvaskyläläisten naisjärjestöjen toiminnassa siinäkin mielessä, että lasten hyvinvoinnista ja lapsia koskevista asioista kannettiin jatkuvasti huolta. Lasten ja nuorten raittiusvalistustoiminta oli jatkuva huolenaihe sekä Sosiaalidemokraattisissa Naisyhdistyksissä että Suomalaisessa Naisasialiitossa. Lapsille suunnatut omat raittiusjärjestöt olivatkin näiden järjestöjen keskuudessa enemmän sääntö kuin poikkeus ja niiden toiminta oli hyvin aktiivista. Yleensä raittiusjuhlat sekä -valistustilaisuudet oli tarkoitettu sekä aikuisille että lapsille. Tämän lisäksi Jyvaskylän Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys toimi useina vuosina mukana Jyvaskylän paikallisessa kasvatustalokunnassa, ja kasvatustalokunnan tärkeimpiä tehtäviä oli huolehtia lapsista, jotka kärsivät kasvatuksen tai hoidon puutteesta. Myös siveellisestä kasvatuksesta huolehtiminen kuului talokunnan tehtäväpiiriin, mikäli se oli muuten lapsen kohdalla laiminlyöty. Toisaalta talokunta huolehti pahatapaisten lasten kasvattamisesta sekä sellaisista lapsista, jotka olivat syyllistyneet laissa rangaistaviin tekoihin.²⁶⁶

Lapsia kasvatettiin jo nuoresta aktiivisen kansalaisuuden malliin. Jyvaskylän NNKY:ssä nuoret koulutyöt työskentelivät tutkittuna ajanjaksona vuosittain köyhien Lapin lasten hyväksi. Tätä käsitellään yksityiskohtaisemmin vuoden 1925 vuosikertomuksesta, jossa kerhossa kerrottiin olevan toistakymmentä koulutyttöä, joista kaikki olivat terhakoita ja työnhaluksia. Kerhon tyttöissä heräsi innokas mieli ja halu auttaa heidän kuullessaan Inarijärven rannalla sijaitsevasta Riutula-nimisestä lastenkodista, jossa oli hoidettavana ja kasvatettavana 16 lasta. Kodilla oli paljon ongelmia kasvattaa näistä lapsista hyviä ihmisiä, joten lastenkotia päätettiin avustaa valmistamalla sekä sen holhokeille että sen johtajatar Kaarina Stoltille kaikille oma joululahjakäärö. Kääröt sisälsivät pieniä lahjoja kuten esim. nuken, linkkuveitsen, kynän, nenäliinan, lapaset tai sukkanauhat.²⁶⁷

265 Markkola 1994, 196.

266 JyMA JSNY, ptk18.9.1922: ptk 30.5.1923: ptk 11.12.1923: ptk 15.12.1925 : Markkola 1994, 207.

267 JyMA NNKY, toimintakertomus 1921: 1922: 1923: 1924: 1925.

Vuosikertomuksessa korostuu se näkökulma, että kyseistä lastenkotia autettiin nimenomaan kerhotyttöjen omasta halusta auttaa, ja heidän innokkuuttaan tehdä työtä kiitellään vuosikertomuksessakin. Tämän perusteella tytöt olivat jo tuossa vaiheessa omaksuneet yhteiskunnallisille äideille ominaisen roolin, johon kuului heikompien ja köyhempien avustaminen. Toisaalta heitä varmasti kannustettiin tähän suuntaan, ja käsitöiden tekemisellä istutettiin aktiivisen kansalaisuuden mallia sekä toimeliaisuutta jo nuoriin tyttöihin, olihan ahkeruus ja tunnollisuus tärkeimpiä hyvän kansalaisen ominaisuuksia. NNKY:n nuoriso-osastosta vastannut Hulda Juhanatar kuvaavasti totesikin, että: ”korkeammaksi on arvattava se jo varhaisimmasta iästä alkava kristillinen auttamistyö, jota noissa koolle tulleissa lapsissa on tahdottu herättää”.²⁶⁸

Nimenomaan joutilaisuuden ja toimettomuuden uskottiin altistavan pahoille ajatuksille sekä muille turmiollisille asioille. Lasten opettaminen työntekoon koettiin siten merkittäväksi, koska lasten joutilaisuus oli suurimpia epäkohtia ja houkutteli helposti hyvinkin kasvatetut lapset huonoille teille. Sivistyneistön keskuudessa töiden järjestäminen lapsille nähtiin arvokkaampana toimintana kuin suoranaisten avustusten jakaminen vaikeassa tilanteessa oleville perheille.²⁶⁹ Lisäksi nuorille tytöille suunnattua ompelukerhoa voidaan ajatella pyrkimyksenä opettaa välittämistä ja heikompien avustamista, jotta heillä heräisi kiinnostus yhteiskunnalliseen toimintaan jo mahdollisimman varhain. Yhdistyksen muistelmassa NNKY:n muun nuoriso-osaston tehtäväksi määriteltiin nuorten kokoaminen, johtaminen ja auttaminen elämän tielle kun taas tyttöosaston tehtävänä oli istuttaa lasten herkkään mieleen rakkaus Jeesukseen ja vähempiosaisiin apua tarvitseviin.²⁷⁰

Jyväskylän Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys keskittyi lasten olojen konkreettiseen parantamiseen, sillä yhdistys järjesti iltamia varattomien koululasten hyväksi. Lisäksi he aloittivat vuonna 1921 keskustelun lastenpäiväkodin järjestämisestä sekä sen mahdollisesta tarpeellisuudesta. Tätä tarkoitusta varten luotiin jo tuolloin oma toimikuntansa, jonka kaupunginvaltuustolle esitetyistä aloitteista huolimatta asia ei näyttäisi juuri edistyneen. Silti sen puolesta toimittiin ja keskusteltiin yleisesti ainakin

268 JyMA NNKY, toimintakertomus 1922.

269 Markkola 1994, 199.

270 JyMA, NNKY, ”Muistelmia yhdistyksen 25-vuotistaipaleelta” 1922.

vielä vuoden 1925 aikana.²⁷¹ Samankaltaisia ajatuksia heräsi kokouspöytäkirjojen perusteella myös Jyväskylän NNKY:ssä, sillä vuoden 1921 helmikuussa vastuunalaisten jäsenten kokouksessa keskusteltiin ”nopean ja pakottavan tarpeen vaatimasta” aloitteesta koulukodin perustamiseksi.²⁷² Muita taustoja tai lisätietoja siitä, miksi tarve koettiin niin akuutiksi, ei löydy pöytäkirjoista ja muutenkin kyseinen keskustelun aihe jää yksittäiseksi huomautukseksi, johon ei enää myöhemmin palattu. Toukokuussa 1923 mietittiin Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen kokouksissa päiväkotikysymystä ennen kaikkea siitä näkökulmasta, että palvelisivatko kunnalliset vai yksityiset päiväkodit paremmin tarkoitustaan. Yhdistyksen jäsenet olivat melkoisen yksimielisiä siitä, että kunnalliset päiväkodit ajaisivat tätä tehtävää paremmin.²⁷³ Lastentarhat sekä muut hoitopaikat eivät olleet vaihtoehtona kotihoidolle vaan pikemminkin niiden uskottiin ohjaavan vanhempia kohti parempaa kotikasvatusta ja huolehtimaan lapsistaan paremmin.²⁷⁴

Vaikka Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen omaa rahatilannetta valiteltiin usein kehnoksi sekä kokouspöytäkirjoissa että toimintakertomuksissa, niin siitä huolimatta heidän vuosittaiseen toimintaansa kuului kuusijuhlan nimellä kulkeneen tapahtuman järjestäminen vähävaraisille lapsille ennen joulua.²⁷⁵ Jyväskylän Sosialidemokraattiselle Naisyhdistykselle tuli Naisliitolta vuoden 1922 kesäkuussa kiertokirje, jossa kehoitettiin osastoja toimimaan entistä aktiivisemmin nuorten kasvattamiseksi, mikä liitettiin jo aiemmin aloitettuun keskusteluun koskien nuorten ja lasten omaa raittiusosastoa. Lisäksi Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen kokouksessa keskusteltiin toistuvasti lasten yleisestä hyvinvoinnista ja oloista, minkä todistaa esimerkiksi yleiskokouksessa saman vuoden syyskuussa käyty huolestunut keskustelu lasten saamasta ruoasta koulussa ja riittääkö sitä heille tarpeeksi. Tätä varten päätettiin luoda oma toimikunta, joka lähettäisi kirjelmän koulun keittiölle. Kuukautta myöhemmin lokakuussa järjestettiin iltama köyhien lasten vaatetuksen avustamiseksi, ja tapahtumasta saadut tulot käytettiin köyhien kansakoululasten rahaston perustamiseen, johon oli vuoden 1923 huhtikuuhun mennessä kerrytetty rahaa 215 markkaa. Myös sitä pohdittiin Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen kokouksissa, että

271 JyMA JSNY, ptk 16.5.1920: ptk 14.3.1921: ptk 12.4.1921: ptk 10.10.1922: ptk 13.3.1923: ptk 28.11.1923: ptk 18.10.1925: ptk 8.12.1925.

272 JyMA NNKY, ptk 28.2.1921.

273 JyMA JSNY, ptk 30.5.1923.

274 Markkola 1994, 198.

275 JyMA JSNY, ptk 28.11.1921: ptk 10.10.1922: ptk 9.12.1924: ptk 16.12.1924: ptk 15.12.1925.

saivatko lapset tarpeeksi valistusta raittiusasioiden suhteen.²⁷⁶ Asia eteni niin, että Naisyhdistyksen puheenjohtaja Hilma Koski, joka kuului kansakoulujohtokuntaan, lupasi vuoden 1923 lokakuun kokouksessa ottaa kansakoulujohtokunnan seuraavassa kokouksessa esille kysymyksen siitä, voisiko kansakouluopetuksen yhteyteen järjestää edes yhden tunnin viikossa raittiusasiain opetusta.²⁷⁷

Jyväskylän Naisyhdistyksen huoli lasten oloista ei rajoittunut pelkästään oman kaupungin tai oman maan lapsiin. Heillä heräsi Naisliitolta tulleen kiertokirjelmän perusteella vuoden 1924 alussa huoli äärimmäisessä kurjuudessa elävien saksalaislasten suhteen. Koska Jyväskylän Naisyhdistys ei itse kokenut voivansa saavuttaa mitään kovin merkittäviä tuloksia tilanteen suhteen, päättivät he kääntyä miesjärjestö Veikkojen puoleen. Veikot suostuivat yhteistyöehdotukseen, ja yhteisvoimin päätettiin järjestää musiikkia, puheita ja voimistelua sisältävä iltama köyhien saksalaislasten hyväksi. Keskustelua oman kaupungin lasten hyvinvoinnista myös jatkettiin, sillä joulukuussa 1925 heräsi jälleen keskustelu kouluruoasta ja siitä, ettei sitä oltu järjestelty tasapuolisesti vaan monet sen tarpeessa olevat olivat jääneet siitä paitsi. Naisyhdistys halusi toimia tilanteen parantamiseksi ja puheenjohtaja Koski lupasi ottaa asian kertaalleen puheeksi kansakoulun johtokunnan kokouksessa.²⁷⁸

Suomalaisen Naisasialiiton Jyväskylän osaston toiminnassa lasten asiat eivät ainakaan historiikin perusteella tuntuneet herättävän aivan yhtä paljon huolta kuin Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen keskuudessa, mutta SNL:n historiikissa kuitenkin kerrotaan ”yksinäisenä ja hyljättynä kulkevasta lapsesta, joka on ilman vanhempia ja kotia vaarassa joutua viranomaisten vainottavaksi”. Kyseinen lapsi haluttiin ottaa Naisasialiikkeen huostaan, sillä lapsen omat kummit olivat hylänneet hänet ja oli olemassa vaara, että lapsi joutuisi johonkin kunnan kasvatuslaitokseen, jonka sopivuutta lapsen kasvuympäristöksi epäiltiin tekstissä vahvasti. Liitossa lapsi sen sijaan kasvaisi tuntemattomaksi jääneen kirjoittajan mukaan kuin kotonaan, ja hänen pienet säästövaransa pankista kuolemantapauksen sattuessa menisivät johonkin hyvää tekeväälle yhdistykselle eikä liiton keskushallinnolle. Historiikista ei kuitenkaan enää tule ilmi, millaiseen ratkaisuun orpolapsen kanssa päädyttiin, ja tuliko hänestä Naisasialiikkeen kasvatti. Tämä katkelma historiikista sisälsi yllättäviä piirteitä, sillä

276 JyMA JSNY, ptk 3.6.1922: 18.9.1922: ptk 10.10.1922: ptk 10.4.1923.

277 JyMA JSNY, ptk 21.10.1923.

278 JyMA JSNY, ptk12.1.1924: ptk 15.1.1924: ptk 24.1.1924. ptk 8.12.1925.

liikkeen jäsenten näkemyksissä on nähtävissä viranomaisvastaisuutta ja huonompiosaisten puolustamisesta tulee mielleyhtymiä Minna Canthiin, jonka perintöä SNL korosti useaan otteeseen jatkavansa.²⁷⁹ Katkelmasta päätellen Suomalainen Naisasialiitto jakoi muiden jyvaskyläläisten naisjärjestöjen tapaan mentaliteetin, että huonompiosaisten ja erityisesti vaikeassa tilanteessa olevien lapsien hyväksi haluttiin toimia konkreettisesti. Lapsista haluttiin pitää huolta ja heidän elinolojaan käsittelevät kysymykset olivat naisjärjestöjen tärkeysjärjestyksen kärkipäässä puoluejaosta ja ideologisista sitoumuksista riippumatta.

Lasten ja nuorten kasvattaminen aktiivisen kansalaisuuden malliin sekä heidän valistamisensa raittiuteen ja puhtauteen oli naisjärjestöjen toiminnan kulmakiviä. Jyväskylän Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys käynnisti jo tammikuussa 1923 keskustelun siitä, pitäisikö järjestää uusi lasten raittiusjärjestö ja yksimielisesti päätettiin järjestää raittiusjärjestö nimenomaan lapsille. Tämä lasten raittiusjärjestö Soihtu vakiintui viimeistään vuoden 1925 aikana olennaiseksi osaksi Jyväskylän Naisyhdistyksen toimintaa, ja vaikka rahasta muuten olikin pulaa, päätti Naisyhdistys tukea Soihtua mm. 200 ja 150 markan suuruisilla summilla, jotta nämä saisivat hankittua toimintavälineitä. Lisäksi Soihtulle annettiin helmikuussa 1925 oikeus Naisyhdistyksen tiliin toimintavälineiden hankkimiseksi ja heille annettiin myös oikeus hankkia Naisyhdistyksen jäsenkirjoja. Nimenomaan raittiuskysymys ja juuri sen merkitys lasten keskuudessa koettiin merkittäväksi, minkä johdosta Jyväskylän Naisyhdistys ehdotti esimerkiksi lastenkotijohtokunnalle tilattavaksi vuoden 1925 lasten raittiuslehteä Soihtua. Naisyhdistys järjesti raittiuspuhetilaisuuksia, jotka suunnattiin pelkästään lapsille ja tämä toiminta näyttäisi vakiintuneen Soihtun perustamisen jälkeen entistä tiukemmin osaksi Naisyhdistyksen kasvatuksellista puolta.²⁸⁰

Suomalainen Naisasialiike toimi Jyväskylän alueella laajassa yhteistyössä lasten raittiusjärjestö Toivonliiton kanssa järjestäen myös yhteisiä tapahtumia, kuten tässä tutkimuksessa on käynytkin ilmi.²⁸¹ Lapsille suunnattu raittius toiminta vakiintui nopeasti myös osaksi Vaajakosken Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen toimintaa, sillä vuoden 1925 kokouspöytäkirjojen perusteella ensimmäisen toimivuoden keskustelluimpia aiheita oli tarve perustaa lapsille erityinen raittiusosasto. Yhdistyksen

279 JyMA SNL, D-sarja. Historiikki.

280 JyMA JSNY, ptk 28.11.1923: ptk 12.1.1924: ptk 30.3.1924: ptk 15.10.1924: ptk 10.2.1925: ptk 7.4.1925.

281 JyMA SNL, H-sarja: Painotuotteet.

johtokunnan kokouksessa toukokuussa 1925 keskustelu lastenraittiusliiton (tai osaston) perustamisesta jatkui, ja lopulta osaston muodostaminen vahvistettiin päätöksellä, minkä lisäksi osastolle päätettiin ostaa leikkiohjekirja sekä tilata lastenraittiusosaston *Sarastus*-lehti. Myöhemmin saman vuoden syksynä päätettiin vuosikokouksessa järjestää lapsille keskiviikkoiltaisina toimiva opintorengas, jota varten järjestettiin oma toimikunta. Opettajiksi Lastenrenkaaseen valittiin Anna Gjöö ja Martta Poikolainen sekä Rauha Laukkasta pyydettiin opettamaan lapsille voimistelua.²⁸² Liikunnalla ja voimistelulla nähtiin olevan oma merkityksensä puhtauden säilyttämisessä ja raittiustaistelussa, ja esimerkiksi Suomalainen Naisasialiitto esitti, että liikunnalla oli merkittävä osa viinan ja tupakan kiroja vastaan kamppaillessa.²⁸³ Lasten ohjaaminen liikunnan kaltaisten tervehenkisten harrastusten pariin ajateltiin auttavan heitä valitsemaan oikeanlaisen, tervehenkisen ja raittiin kansalaisuuden myös vastaisuudessa.

NNKY:n toimintaan kuului nuorisokokouksien järjestäminen, joiden pääpaino oli selkeästi hengellinen, sillä illanvietoissa keskusteltiin hengellisistä aiheista ja rukoiltiin. Lisäksi NNKY:n Jyväskylän osastolla oli tapana vuosittain tukea oppikoulutyttöjen kesäisin järjestettävää koulutyttökokousta stipendein, jotka rahoitettiin myymällä satoja kortteja varojen keräämiseksi.²⁸⁴ NNKY:n vuoden 1922 toimintakertomuksessa nuoriso-osaston toiminta oli määritelty kokoontumiseksi käsitöiden, laulamisen, kirjallisuuteen perehtymisen sekä siitä keskustelemisen merkeissä ja kaiken päämääränä oli nuorten johdattaminen Jeesuksen luo. Jo seuraavan vuoden toimintakertomuksessa valiteltiin, että nuoria kaivattaisiin yhdistyksen piiriin entistä enemmän ja nimenomaan nuoriso-osaston tapahtumissa oli ollut osallistujia vähänlaisesti.²⁸⁵ Samaisen vuoden kokouspöytäkirjojen perusteella käytiin yleistä keskustelua nuoriso- ja tyttökokousten lisäämisestä siinä määrin, mitä niitä työvoimien puitteissa voitaisiin pitää. Kutsuilta nuorille sekä yleinen kokous yleisölle pidettiinkin lyseolla vuoden 1922 marraskuun aikana, mutta niiden sisältöä ei kokouspöytäkirjoissa käsitelty sen enempää.²⁸⁶

NNKY:n vastuunalaisten jäsenten kokouspöytäkirjaan oli syyskuussa 1924 kirjattu, että Elli Silvander oli puhunut kokouksessa ”erikoisesti” vastuunalaisuudesta ja noihin

282 JyMA VSNY, ptk 3.5.1925: ptk 4.10.1925: ptk 1.12.1925.

283 JyMA SNL, H-sarja. Painotuotteet.

284 JyMA NNKY, ptk 3.4.1921: 28.4.1922: ptk 17.3.1923: ptk 17.4.1923: ptk 30.9.1923: ptk 3.4.1924: ptk 30.4.1925: ptk 4.5.1925.

285 JyMA NNKY, toimintakertomus 1922.

286 JyMA NNKY, ptk 12.11.1922.

aikoihin NNKY:n toiminnasta muodostuu kuva, että yhdistys heräsi toimimaan aktiivisemmin myös oman pienen piirinsä ulkopuolelle, ainakin aikaisempien vuosien toimintaan verrattuna. Esimerkiksi vuoden 1925 aikana järjestettiin kutsu-ilta kansa- ja tyttökoulujen oppilaille maaliskuun lopussa, missä mukana oli laulua, raamatunlukemista, puheita sekä kertomus ”Anna-Liisa” ja runo ”Jo nuorena on hyvä”. Perheiltama pidettiin huhtikuun lopussa, ja sen ohjelmaan kuului myös puheita ja järjestön ulkopuoliseksi puhujaksi oli kutsuttu lehtori Tenhunen. Lisäksi ohjelmaan kuului rukouksia, yhteis- ja yksinlauluja sekä kertomus ”Mäkrinteen Mari”. Nuorisokokouksia järjestettiin vuoden 1925 aikana 3 kertaa eli suhteellisen runsaasti verrattuna yhdistyksen aiempien vuosien toimintaan. Näistä kokouksista mainittakoon marraskuun lopussa järjestetty nuorisokokous, jossa Sanni Lampenin kertoi NNKY:n lähetystyöstä ja toiminnasta Kiinassa.²⁸⁷

Nuorisotyötä käsittelevät aiheet tuntuivat herättäneen keskustelua myös sellaisissa NNKY:n kokouksissa, missä ne eivät olleet edes varsinaisena sisältönä kuten esimerkiksi vuoden 1924 helmikuun jäsenkokouksessa. Kyseisessä kokouksessa keskusteltiin Suomen NNKY:n perustamasta ”Omasta talosta”, johon oli ehdotettu yhdistyksen puolesta ostettavan osakkeita 2 000 markalla ja vielä lisäksi talolle aiottiin lahjoittaa 1 000 markkaa. Keskustelussa päädyttiin ostamaan osakkeita koko 3 000 markan summalla ja lähes yksimielistä päätöstä vastusti ainoastaan Hulda Juhanatar. Hänen vastalauseensa on kirjattu pöytäkirjaan ja siitä myöhemmin toimitettiin selvennös, jossa Juhanatar perusteli 3 000 markan olevan vähäpätöinen raha pääkaupunkiseudulla, mutta tarpeellinen ja hyvä pohjaraha Jyväskylään. Juhanatar vakuutti, että NNKY:n olisi aiheellista hankkia myös nuorisotyöntekijä, jotta ”kaikki nuoret neitokset eivät päädy vapaakirkollisten ja lahkolaisten helmaan ja siten joudu harhaan”.²⁸⁸

Johtokunnan kokouksessa maaliskuussa vastalause otettiin kyllä huomioon, mutta päätöstä ei kuitenkaan lopulta muutettu. Päätöstä perusteltiin sillä, että johtokunta oli sitä tehdessään ja vuosikokous hyväksyessään ehdotuksen kuitenkin lähes yksimielinen. Toisaalta ei myöskään kenenkään yksityisen henkilön voida sanoa ajaneen asiaa lävitse,

287 JyMA NNKY, ptk 27.9.1924: ptk 25.3.1925: ptk 26.4.1925: ptk 9.10.1925: ptk 25.10.1925: ptk 17.11.1925.

288 JyMA NNKY, ptk 2.2.1924

mistä Juhanatar oli syyttänyt rahastonhoitaja Aina Westerholmia.²⁸⁹ Konflikteilta tai sisäisiltä ristiriidoilta ei välttynyt edes NNKY, vaikka sen kokemia hankaluuksia ei voi verrata Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen kokemiin arvoristiriitoihin. NNKY:n tilanteessa kyse oli lähtökohtaisesti erilaisista intresseistä, sillä Hulda Juhanatar (aiemmin Festén) toimi Jyväskylän seminaarissa naisopettajana ja oli lisäksi NNKY:n nuoriso-osaston vastuunalainen jäsen. On hyvin ymmärrettävää, miksi hän koki nuorison hyväksi toimimisen itselleen erityisen tärkeäksi ja läheiseksi aiheeksi sekä yritti tuoda tätä näkökulmaa esille myös NNKY:n kokouksissa.²⁹⁰

Paljon keskustelua herättänyt aihe eri naisyhdistysten keskuudessa oli Mannerheimin Lastensuojeluliitto. NNKY keskusteli marraskuussa 1922 Lastensuojeluliiton Jyväskylän paikallisosaston kanssa koskien lastensuojelukeskuksen perustamista Jyväskylään ja kokoukseen lähetettiin NNKY:stä muutama edustaja. Myöhemmässä kokouksessa yhdistyksen perehdyttyä Mannerheimin Lastensuojeluliiton tekemään ehdotukseen NNKY tosin vetäytyi hankkeesta pois. Huhtikuussa 1925 Vaajakosken Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys epäili, olisiko Mannerheimin Lastensuojeluliitosta vastaavaa hyötyä työläislapsille vai olisiko heille tarpeen perustaa oma lastensuojeluliitto. Lopulta saman vuoden lokakuun kuukausikokouksessa päätettiin lähettää liittokokoukselle keskusteltavaksi kysymys työväen lastensuojeluliiton perustamisesta.²⁹¹ Jyväskylän Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys pohti vuoden 1925 elokuussa Naisliiton lähettämien alustuksien perusteella lastenhuoltotyötä, joka nostettiin sen hetkistä kysymyksistä kaikista tärkeimmäksi. Koska porvariston piirissä kiinnitettiin jo erityistä huomiota lastenhuoltotyöhön, painotettiin kokouksessa, että myös ”meikäläisten” naisjärjestöjen olisi jatkossa pidettävä silmänsä auki niin eduskunnan kuin kunnallistenkin asioiden suhteen, jotta lastenhuoltotyö tulisi oikealla tavalla ja työläislasten etuja silmällä pitäen voimaan.²⁹² Niin Vaajakosken kuin Jyväskylänkin Sosiaalidemokraattiset Naisyhdistykset eivät ilmeisesti luottaneet siihen, että lastenhuoltotyö ja lasten etujen valvonta olisi puolueetonta sekä kaikille yhtäläistä, ellei pienimpiinkin epäkohtiin puututtu. Kuten myös tässä tilanteessa, sodan jättämä eriarvoisuuden tunne, epäluuloisuus ja kahtiajako tulivat selkeästi ilmi sosiaalidemokraattisten naisten ajattelussa sekä toiminnassa.

289 JyMA NNKY, ptk 12.3.1924

290 Valtonen 2009, 49 - 50.

291 JyMA NNKY, ptk 2.11.1922; JyMA VSNY, 4.10.1925.

292 JyMA JSNY, ptk 6.8.1925.

7 Naisyhdistykset ja työn mielekkyys

Tässä tutkimuksessa naisyhdistysten tekemän työn suhteen on ennen kaikkea keskitytty konkreettiseen toimintaan, mutta aivan yhtä kiinnostavaa on se, miten naistoimijat ovat itse toimintansa kokeneet. Mielenkiintoista olisikin selvittää, kuinka arvokkaaksi naisyhdistykset ovat itse kokeneet tekemänsä yhteiskunnallisen ja kansanvalistuksellisen työn tai millaisessa valossa he ovat ylipäättään oman työnsä nähneet. Näihin kysymyksiin pyritään antamaan vastaus käytettävissä olevien aineistojen perusteella, ja tässä kontekstissa parhaiten palvelevat toiminta- ja vuosikertomukset, joissa on usein kerrottu naistoimijoiden ajatuksia ja kokemuksia omasta toiminnasta pohdiskelevammin kuin esimerkiksi kokouspöytäkirjoissa. Suomalaisen Naisasialiikkeen suhteen käsitellään yhdistyksen 25-vuotishistoriikkaa, mutta muilta jyvaskyläläisiltä naisyhdistyksiltä on säilynyt vuosikertomuksia toisin kuin Suomalaiselta Naisasialiikkeeltä ja näitä aineistoja käsitellään kronologisesti yhdistys kerrallaan. On aiheellista ottaa vielä huomioon, että useimmiten tällaiset tekstit ovat yksittäisten henkilöiden, kuten naisjärjestön silloisen sihteerin, käsialaa. Kaikesta huolimatta voi perustellusti luottaa näiden tekstien edustavan yhdistyksen yleistä mielipidettä, sillä toiminta- ja vuosikertomukset on aina luettu ja hyväksytty myös jäsenkokouksissa.

”Tässä edellä olen tahtonut esiintuoda, että hyväntekeväisyys on naisliitossa ainakin näinä 25 vuotena ollut punaisena lankana toiminnassa. Nainen ja hyvä työ kuuluvat yhteen, missä liitossa hän toimiikin,” todetaan Suomalaisen Naisasialiiton Jyvaskylän osaston historiikissa. Edellä lainattu sitaatti tiivistää hyvin sen, että naisten yhteiskunnallinen toiminta oli yhdistyksestä ja sen pyrkimyksistä huolimatta aina yhteiseen hyvään suuntautuvaa. Sitaatti kuvaa hyvin yleistä näkemystä siitä, millaista naisille sopivan järjestötoiminnan ajateltiin olevan ja mihin yhteiskunnallisista asioista kiinnostuneiden naisten oletettiin mielenkiintonsa suuntavan. Suomalaisen Naisasialiiton Jyvaskylän jaoston naiset näyttäsivät omaksuneen hieman anarkistisen suhtautumisen virkavaltaan sekä halun tehdä konkreettista auttamis- sekä valistustyötä. Suomalaisen Naisasialiikkeen pyrkimyksenä oli myös avustaa vähäosaisia ja varjella orpoja ”viranomaisten vainoamiselta”. Valtion tai kunnan tarjoamaa huoltoa ei nähty positiivisena vaihtoehtona vaan sen pelättiin pahentavan tilannetta entisestään. Paikalliset naistoimijat voitaisiin nähdä todellakin Minna Canthin perillisinä, jotka puolustivat vähäosaisempia mutta tuomitsivat moraalittomat elämäntavat kuten

alkoholin käytön. Toisin kuin esimerkiksi tutkimuskirjallisuuden perusteella olisi voinut olettaa, paikalliset naistoimijat eivät kokeneet köyhyyden, varattomuuden tai perheettömyyden olevan itse aiheutettu tai omasta toiminnasta johtuva tila ja ainakaan tätä näkemystä ei ole tuotu aineistossa ilmi. Kuitenkin elintavat miellettiin jo tuolloin selvästi yksilön omiksi ratkaisuuksi, ja esimerkiksi nautintoaineilta kieltäytyminen ja yksilön pyrkimys hyveelliseen elämään oli jokaisen oma ratkaisu, jota tukemassa niin yhteiskunnan kuin yksittäisten toimijoidenkin tuli olla.²⁹³

Suomalaiseen Naisasialiikkeeseen verrattuna Jyväskylän Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys edusti varsin erilaista puoluekantaa ja sen toimintakertomuksissa sisällissodan jättämät traumat ilmenevät selvästi. Esimerkiksi vuoden 1920 toimintakertomuksessa on nähtävissä varsinainen tappiomieliala²⁹⁴:

”Taas olemme vuoden ajassa eteenpäin. Vaivalloisen vuoden! Yhä viruvat isät vankiloissa, yhä itkivät äidit. Lapset nääntyvät nälästä ja vilusta. Yhä isät rajojen takana vaikeroivat omainsa puolesta ja kukaties kuinka kauan vielä jatkuukaan tätä kurjaa kamppailua työn ja pääoman välillä. Minne olemme siirtymässä? Minne? Vai yhäkö paikoillamme saamme katsella tätä julmaa ottelua? Julmaa kuoleman kamppailua, jota maailman köyhälistö kärsii? Noin aattelee ihminen usein -- saamatta kuitenkaan vastausta aatoksilleen. Tällaisten vallankumous aikojen jälkivuodet tuntee historia ikuisena aikoina taantumuksen vuosiksi. Tämä on ollut huomattavissa myös meidän osastomme keskuudessa. Yleinen herpaannus, yleinen toivottomuuden tunne painaa mieliä ja toiminta veltostuu ja kärsii. Ei jaksa ihmismieli kohota arkirasituksestaan niin nopeaan toimintaan, kuin normaali aikoina, vaan joutuu pysähdystilaan jää joksikin aikaa kehittymättömäksi.”

Jyväskylän Naisyhdistyksen toiminta ei ollut suurta tai loistavaa vielä seuraavanakaan vuonna, vaan se oli supistunut Eeva Kallion kirjoittaman toimintakertomuksen mukaan lähinnä pikku tehtäviksi omaan piiriin ja oman ympäristön rajojen sisäpuolelle. Vuosikertomuksessa valitellaan myös sitä, ettei työväen piiri ymmärrä yhteenliittymisen merkitystä ja suuntakysymys oli repimässä rikki työväen luokan rivit. Tämä oli puolestaan heikentänyt osaston toimintaa, mutta siitä huolimatta oli osasto järkevällä toiminnalla pidetty pystyssä ja osaston jäseniä oli kyseisenä vuonna ollut yhteensä 29. Kallio päättää vuosikertomuksen samankaltaisiin tunnelmiin kuin edellisenäkin vuonna²⁹⁵:

293 Esim. Nygård 1998.

294 JyMA JSNY, toimintakertomus 1920.

295 JyMA JSNY, toimintakertomus 1921.

”Yhä viruvat isät vankiloissa kansalaissotamme uhrina toiset ovat maan rajojen ulkopuolella. Milloin - milloin koittaa se aika kun isät ja äidit saa rauhallisesti perheitensä luo. Waikka taivaallamme leijaillee mustat taantumuksen pilvet ei ole porvaristomme saanut tarpeeksi leikki verellä ja ihmishenkellä, siitä on totistuksena Karjalan kapina. Tänäkin päivänä saa tuhannet työläiset uhrata henkensä sotan Jumalalle. Kaikista näistä elköömme jättäkö toimintaa, taistelkaamme yhdessä mis toverimme kanssa eljään sosialidemokratian lipun alla köyhälistön päämäärän saavuttamiseksi.”

Kallio toteaa vuoden 1922 olleen raskas työväen luokalle, sillä kaikkien maiden taivaalla leijailivat taantumuksen mustat pilvet ja kaikissa maissa työväenluokka kärsi. Kaikesta huolimatta Jyväskylän osasto oli ollut yhtenä renkaana siinä ketjussa, joka taistelee työväenluokan vapauden puolesta ja osastolla oli ollut 37 jäsentä kuluvan vuoden aikana. Vuosikertomuksen lopuksi Kallio pohtii työläisnaisen roolia ja sen merkitystä.²⁹⁶

”Raskas on työläisnaisen elämä, pyöreitä ovat ne vuorakautet jotka hän työskentelee toimeen tulonsa hankkimiseksi pieni on se aika jonka hän voi uhrata itsensä kehittämiseen ja vähäiset ne hetket kun hän voi yhteisiin asioihin itsensä kiinnittää. Mutta kuten pienen osastomme toiminta, näyttää niin köyhälistö nainen herää ja se herää kaikkialla. Mutta muistakaamme jos emme kaikki järkemme lahjaimme puolesta ole yhtä kehittyneitä niin rehellisen uskomme voimme aina asettaa vaakalautalle. Meidän tunnussanamme olkoon kukin kunnallaan jokainen varmallalla uskollaan. Sosialismi voittoon.”

Vuonna 1923 Jyväskylän Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys jatkoi toimintaansa jälleen vanhaan tuttuun tapaan ja koetti edistää työläisnaisia yhteiskunnallisissa asioissa. Martta Salmenoja toteaa toimittamansa selostuksen kuluneen vuoden toiminnasta olevan kaikessa vaatimattomuudessaankin todistus siitä, että työläisnaiset olivat koettaneet ylläpitää yhteisiä pyrkimyksiä Jyväskylässä. Yleisenä lamaannuksen aikana yhdistys jopa osoitti olevansa virkeämpi kuin monet muut järjestöt ja yhdistykset. Tästä johtuen ainakin vuosikertomuksen perusteella koettiin aiheelliseksi olla toiveikas, että sosiaalidemokraattinen naisliike tulisi yhä arvovaltaisemmaksi tekijäksi työväenluokan yhteisessä rintamassa.²⁹⁷

Tämän kehityksen suhteen oltiin toiveikkaita myös Hilja Saarisen kirjoittamassa vuoden 1924 toimintakertomuksessa, sillä kuluneen vuoden aikana sosiaalidemokraattinen liike

296 JyMA JSNY, toimintakertomus 1922.

297 JyMA JSNY, toimintakertomus 1923.

samoin kuin naisliike olivat saaneet yhä selkeämmän käsityksen omista tehtävistään ja tarkoituksiperistään. Vuosikertomuksessa esitettiin melko vahvaa kritiikkiä yhdistystoimintaa kohtaan, sillä sen mukaan järjestäytyneiden työläisnaisten keskuudessa vallitsi henkinen lamaannus ja rappeutuneisuus, jotka olivat aiheuttaneet yleisen lamaannuksen. Vanhemmat ja pidemmän ajan toimijat olivat väsähtäneet eikä riveihin saatu uutta työvoimaa, mistä johtuen koko järjestö toiminta oli pahoin väsähtänyt ja kohdannut vastoinkäymisiä. Hengen ollessa tällainen ei järjestö voinut vetää puoleensa uusia jäseniä. Tästä johtuen ei kuluva vuotta voitu toimintakertomuksen mukaan merkitä voittopuolelle, vaikka ei tappioitakaan varsinaisesti voida sanoa syntyneen. Huomattavin saavutus kuluneena vuonna oli ollut eduskuntavaalit, sosiaalidemokraattisen puolueen 25-vuotispäivän vietto ja Raittiusliiton perustaminen²⁹⁸:

”Vaikka tässä lyhyessä toimintakertomuksessa emme olekaan voineet mitään huomattavia loistosaavutuksia esittää on toimintamme kuitenkin ollut eteenpäin menoa vissiä päämäärää kohden. -- Meitä elähdyttää se tietoisuus, että osastomme olemme saaneet olla mukana työskentelemässä yhteiskunnan uudistamiseksi. Jos vielä olemme saaneet joillekin ulkopuolella järjestöjen oleville naistovereillemme vakuutettua miten tärkeätä on kaikkien naisten liittyminen niin poliittisiin kuin ammatillisiinkin järjestöihin olemme jo paljon voittaneet, puhumattakaan niistä huomattavista parannuksista joita naisten toiminnalla kunnallisessa elämässä on voitu nyt jo saavuttaa. Yhdymme lopuksi saksalaisen sosialidemokraatti Lilly Braun sanoihin: ”Ei löydy mitään yksipuolista naiskysymystä, vaan on se eroittamattomasti suureen yhteiskunnalliseen kysymykseen yhdistetty.”

Viimeisenä Jyväskylän Sosiaalidemokraattista Naisyhdistystä koskien käsitellään vuoden 1925 vuosikertomus, jossa Olga Heikkilän sanoin nähdään kulunut vuosi seuraavanlaisesti²⁹⁹:

”Kukin työ, mitä kukin toveri on tehnyt, on merkittävä uraaksi ja uskolliseksi saavutukseksi, vaikka pienimmän, yhteisen työmme hyväksi. --- Ei suuria saavutuksia, mutta pieni apu ja rengas eteenpäin pyrkivässä, koko maata yhdistävässä työläisjoukossa. Työn epäilijöille ja syrjässä seisojille voi sanoa, että tule sinäkin, hätää on, nälkää on, työttömyyttä on, mutta kenen syy, eikö ennen kaikkea niiden jotka syrjässä seisovat. Siis pieninkin saavutus ja valistus on voitto, mutta sen saavutamme ainoastaan yhteenliittymällä. Siis yhä eteenpäin, sos. dem. työväenliikkeen tukemisessa, se olkoon tunnussanamme, mutta yhteisvoimin.”

Jyväskylän Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys koki oman tehtävänsä merkittävänä ja

298 JyMA JSNY, toimintakertomus 1924.

299 JyMA JSNY, toimintakertomus 1925.

oma työ näyttäytyi heille arvokkaana, vaikka työ olikin raskasta ja jossain määrin epäkiitollista. Sisällissota oli jättänyt jälkeensä epäluulon paitsi vastapuolta kohti, mutta lisäksi se näkyi myös oman puolueen sisäisenä hajanaisuutena. Yhteiskunnan kehittämiseksi olikin liityttävä yhteen ja ponnisteltava yhteisvoimin eteenpäin, jotta voitaisiin saavuttaa jotain konkreettista. Tärkeintä olikin se, että yhteiskunnalliseen toimintaan ylipäätään osallistuttaisiin ja oltaisiin yhtenä renkaana suurempaan päämäärään pyrkivässä joukossa. Merkitystä ei ollut niinkään sillä, millaista työtä tehtiin ja oliko se kuinka mittavaa, vaan tärkeämpää oli ylipäätään osallistua toimintaan. Yhteiskunnan uudistaminen ja naisten liittäminen niin poliittisiin kuin ammattillisiinkin järjestöihin ja yhteiskunnalliseen keskusteluun oli työtä yhteisen hyvän vuoksi. Niin hätä, nälkä kuin työttömyyskin nähtiin johtuvan ennen kaikkea niistä, jotka seisoivat syrjässä eivätkä liittyneet mukaan toimintaan yhteiskunnan hyväksi.

Vaajakosken Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistyskään ei unohtanut yhteistoiminnan merkitystä, sillä aiheesta oli keskusteltu jo yhdistyksen järjestäytymiskokouksessa 28. tammikuuta 1925. Siellä Hilma Koivulahti-Lehto oli puhunut nimenomaan naisten järjestäytymisen merkityksestä ja viittasi niihin moniin tärkeisiin yhteiskunnallisiin toimiin ja tehtäviin, jotka kaipasivat naisia kipeästi mukaan järjestöihin.³⁰⁰ Sama teema toistui myöhemmin vuoden 1925 toimintakertomuksessa, missä sen kirjoittaja Aili Hulkkonen toteaa:³⁰¹

”--- Kuluneen vuoden toiminnassa on huomattu paljon haparointia ja tottumattomuutta järjestötoimintaan. Näyttää myöskin siltä, että virkailijat eivät ole olleet tehtäviensä tasalla. On sattunut monenmoisia kommelluksia, joista kuitenkin on selvitty suuremmita seurauksitta. Ja suurena epäkohtana täytyy mainita se ikävä asia, että monet osaston jäsenet ovat heittäytyneet täydelle leväperäisyyteen niin kokouksissa käynnin kuin jäsen maksunkin nähden. Se ei riitä, että ollaan osaston jäseniä vain nimellisesti; täytyy käydä kokouksissa ja seurata asioita ja yhdessä keskustella ja päättää ja ettei sitten osaston ulkopuolella tule kokouksen päätöksistä erimielisyyttä. Tämä velvoittaa siis jokaisen jäsenen käymään kokouksissa ja seuraamaan yhteisiä asioita ja että yhdessä sitten saisimme iloita työmme tuloksista. Nyt kun naisliike on alkanut mennä pitkin askelin eteenpäin, niin miksi me jäisimme jälkeen kun meillä on aina käden ulottuvilla suuri lauma naisia jotka meidän olisi saatava osastoon. Nyt kun aljetaan uusi toiminta vuosi toivomme että se tulisi siunausrikkaaksi ja meille kaikille opettaisi kuinka kauniit hedelmät on yhteistyöllä ja kuinka paljon saadaan aikaan yhteisellä rehellisellä työllä.”

Vaajakosken Naisyhdistykselle, kuten muillekaan jyvaskyläläisille naisyhdistyksille, ei

300 JyMA VSNY, ptk 28.1.1925.

301 JyMA VSNY toimintakertomus 1925.

riittänyt pelkkä nimellinen jäsenyys vaan jäsenten oli osallistuttava käytännön toimintaan, yhteiskunnalliseen keskusteluun sekä käytävä yhdistyksen kokouksissa. Toiminnan oli oltava luonteeltaan nimenomaan yhteistä ja yhteisöllistä, mistä johtuen yksilön merkitys korostuu lähinnä osana yhteisöä. Mielenkiintoista tässä vuosikertomuksessa on samankaltainen näkökulma, joka ilmenee myös Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen vuoden 1924 toimintakertomuksessa.³⁰² Molemmista näistä tulee selkeästi ilmi, miten merkittäväksi aikalaisnaiset kokivat naisasian. Naisasia ei ollut mikään oma itsenäinen aihepiirinsä, vaan se oli osa suurta yhteiskunnallista keskustelua. Naisasian nähtiin todella menevän eteenpäin ja kehittyvän, joten naisasian merkityksen korostaminen kyseisellä aikakaudella ei ole siis vain jälkipolvien luomaa myyttiä. Ylipäätään merkityksellistä tämän tekstin suhteen on se näkökulma, että naisasia oli selvästi tullut tässä vaiheessa jo tutuksi naistoimijoille ja se miellettiin olennaiseksi osaksi niin oman toiminnan kuin yhteiskunnan kehittämisenkin suhteen.

Jyväskylän Nuorten Naisten Kristillisen Yhdistyksen toimintaa on aiheellista käsitellä vielä lopuksi, ja yhdistyksen toimintakertomukset kyseiseltä ajanjaksolta on kirjoittanut sihteeri Anna Wainio. Tutkittu aikakausi koettiin haasteelliseksi myös NNKY:n piirissä ja esimerkiksi vuoden 1920 toimintakertomuksessa todetaan alussa seuraavanlaisesti: ”Kun luomme katseen kuluneen vuoden työhön, näemme siinä vain puutteellisuutta ja heikkoutta.” Työ koettiin vuosikertomuksessa ennen kaikkea sisäänpäin kääntyneeksi ja oman piirin kokouksiin keskittyneeksi sekä sisäisen elämän kasvattamiseksi ylöspäin. ”Vähäistä on työmme, mutta toivomme ettei se kuitenkaan ole turha. Muistakaamme vain enemmän rukoilla asiamme puolesta ja kiinnittää koko rakkautemme työhön, sillä Herra tahtoo meitä siunata”, todettiin vuosikertomuksen lopussa.³⁰³ Samanlainen mieliala näyttäytyi vuoden 1921 vuosikertomuksessa, sillä ”työtä tehdessämme me niin paljon katselemme itseämme huokailen työmme pienuutta ja puutteellisuutta”. Kuluneen vuoden toimintaa Wainio kuvaili sanoilla ”sama työtapa, samat saavutukset vuodesta vuoteen.” Edellä mainittujen vuosikertomusten suhteen onkin vaikea sanoa, missä määrin kyseessä oli pelkästään retorisella tasolla tapahtuvaa oman työn vähättelyä vai koettiinko työn merkityksellisyys todella noin vaatimattomaksi.³⁰⁴

302 JyMA JSNY, toimintakertomus 1924.

303 JyMA NNKY, toimintakertomus 1920.

304 JyMA NNKY, toimintakertomus 1921.

Vuonna 1922 jatkettiin samankaltaisilla linjoilla, sillä ”pientä ja vähäistä yhdistyksemme toiminta (on) vieläkin, se on järjestetty entiseen tapaan.” Mitään uusia työaloja ei voitu ottaa käyttöön eikä työtä myöskään voitu laajentaa ulospäin työvoiman puutteen takia, mistä johtuen jälleen toimittiin vain oman pienen piirin keskuudessa. Vuosikertomuksen lopussa todetaan, että ”nöyrinä taipukaamme Herran eteen kiittäen Häntä kuluneesta ajasta ja anteeksi anoen laiminlyömissiämme työssä ---”.³⁰⁵ Työvoiman heikkoutta valiteltiin seuraavanakin vuonna ja sitä perusteltiin sillä, että monella työntekijällä oli oma vakituinen toimensa ensi sijalla ja vasta sitten tuli yhdistystoiminta. Tämä varmasti oli perusteltu väite paitsi NNKY:n, myös muiden jyvaskyläläisten naisjärjestöjen kohdalla. Tästä syystä työ oli keskittynyt jälleen omaan piiriin sisäisen elämän syventämiseksi ja yhdistyksen nähtiin tarvitsevan henkilöä, joka voisi kaiken aikansa ja voimansa käyttää yhdistyksessä Jumalan valtakunnan työn hyväksi.³⁰⁶

Vuosi 1924 herätti vakavia ajatuksia ja mietteitä, sillä paljossa oli ollut puutteita. Vaikka tehty työ oli ollut pientä ja heikkoa muttei se Wainion mielestä ollut sittenkään turhaa. Kaikesta huolimatta hengellisiä kokouksia oli pyritty järjestämään yleisölle sekä lisäksi oli ollut yleiskokouksia, joissa oli ollut mukana yhdistyksen ulkopuolisia puhujia.³⁰⁷ Myös seuraavan vuoden vuosikertomuksen perusteella kulunut vuosi oli koettu yhdistyksessä raskaaksi, sillä heti selonteon alussa Wainio toteaa: ”Kuinka usein olemmekaan saaneet olla masentuneita ja allapäin työmme edessä: mutta Hän, jonka työ on, on aina antanut ja on varmasti aina eteenpäin antava. ---” Toiminta vuonna 1925 oli jatkunut edellisten vuosien kaltaisena ja Wainion sanoin yhdistyksessä oltiin ”menty eteenpäin entistä latua.” Ulospäin NNKY oli pyrkinyt vaikuttamaan sikäli kuin työvoimia oli käytettävissä ja avustusta oli saatu yhdistyksen ulkopuolelta.³⁰⁸

Vuodelta 1922 peräisin olevassa NNKY:n Jyvaskylän osaston 25-vuotismuistelmissa käsitellään ymmärrettävästi jonkin verran vanhoja tapahtumia ja muistellaan kuluneita vuosia. Mielenkiintoinen näkökulma näiden muistelmien suhteen on se, että näitä kulunutta 25 vuotta muistellessa nähdään omassa työssä ennen kaikkea heikkous ja puute, mutta kantavana voimana on ollut usko ja Herra, joka on kaikessa tukenut ja anteeksi antanut. Työ on usein tuntunut raskaalta työntekijöiden puutteen takia, ja

305 JyMA NNKY, toimintakertomus 1922.

306 JyMA NNKY, toimintakertomus 1923.

307 JyMA NNKY, toimintakertomus 1924.

308 JyMA NNKY, toimintakertomus 1925.

tarpeellista nöyryytystä on saatu niin Jumalalta kuin ihmisiltäkin. Kuitenkin muistelmissa kiitetään Herraa kuluneista vuosista sekä siunauksista, nöyryytyksistä, tappioista ja voitoista. Tämä näkökulma tuntuu kiinnostavalta siinä mielessä, että usein muistelmat ja historiikit keskittyvät positiivisiin näkökulmiin ja negatiiviset asiat on tapana häivyttää taka-alalle. NNKY:n muistelmissa tällaista ei ilmene, tosin tässä yhteydessä taloudellisista vaikeuksista ei mainita mitään, vaikka kyseinen näkökulma tuntuu korostuneen yhdistyksen kokouspöytäkirjoissa.³⁰⁹

NNKY:n muistelmia sekä vuosikertomuksia tarkastellessa herääkin kysymys, eikö NNKY:n piirissä työtä nähtykään etuoikeutena vaan lähinnä taakkana ja kristillisenä velvollisuutena. Kyseessä voi yhtä hyvin olla yhdistykselle ominainen kristillinen nöyryys, jolla tulee suhtautua omaan työhön. Toisaalta NNKY vaikuttaisi keskittyneen ainakin Jyväskylän paikallistasolla huomattavasti enemmän auttamistyöhön ja yhteiskunnalliseen keskusteluun kuin mitä miesten vastaava järjestö NMKY eli Nuorten Miesten Kristillinen Yhdistys. Vuokko Rankinen on käsitellyt tätä näkökulmaa pro gradu-työssään, jossa tutkitaan Jyväskylän NMKY:n ja NNKY:n ensimmäisiä toimivuotia. Vaikka NNKY:n toiminta oli joihinkin muihin Jyväskylässä toimiviin naisyhdistyksiin verrattuna suhteellisen vaatimatonta ja pienimuotoista, tärkeämpää olikin ennen kaikkea NNKY:n aktiivinen ote ja kiinnostus esim. yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Rankisen mukaan samanlaista yhteiskunnallista aktiivisuutta ei esiintynyt NMKY:n toiminnassa, mikä voisi puolestaan selittyä sillä, että miehillä oli kuitenkin ollut mahdollisuuksia vaikuttamiseen jo huomattavasti pidempään.³¹⁰

309 JyMA NNKY, ”Muistelmia 25-vuotistaipaleelta” 1922.

310 Rankinen 2008, 74.

8 Naisten tekemä auttamis- ja valistustyö

Aija Kaartinen on esittänyt, että vaikka suomalaisten naisten vapautumisprosessi alkoi 1800-luvulla, tämä vapaus rajoittui kun yhteiskunnallisessa keskustelussa naiset palautettiin takaisin hellan ääreen äitien ja kodinhengittärien rooliin.³¹¹ Naisen roolia kodin piirissä perusteltiin sisällissodan jälkeisellä jälleenrakentamisella ja modernin kansakunnan luomiseen vaadittavilla uhrauksilla sekä panostuksella, mihin tarvittiin molempia sukupuolia. Tutkimuksen lähdeaineiston perusteella voi sanoa, että jyvaskyläläiset toimijanaiset olivat omaksuneet yhteiskunnallisen äitiyden roolin hyvin, mutta heille se merkitsi muutakin kuin jäämistä kotihellan ääreen. He näkivät sen kunniakkaana ja oman sukupuolensa vapaussotaan verrattavana taisteluna. Vuoden 1918 tapahtumien tavoin, tässäkin taistelussa taisteltiin suomalaisen kansan ja sen hyvinvoinnin puolesta, tällä kertaa tosin aseena oli äidillinen huolenpito ja rakkaus. Naisille järjestö- ja yhdistystoiminta tarjosi uuden tavan toimia ja hyödyntää äidillistä rakkautta niin, että tämä huolenpito ylettyi koko suomalaiseen kansakuntaan. Jyvaskylän seminaarin tulevien naisopettajien koulutuksen kulmakiviä olivat puhtaus- ja raittiusvalistus, joiden iskostaminen kansakoululaisten ajatusmaailmaan oli aikalaiskasvattajan tärkeimpiä tehtäviä. Samalla tavalla nämä ajatusmallit istutettiin tulevien naisopettajien ajatteluun Jyvaskylän seminaarissa: opettaminen ei ollut vain opettamista, se oli myös oikein elämistä ja oikeanlaisen elämäntavan välittämistä esimerkin kautta.

Vielä 1800-luvulla säätyläis- ja fennomaaninaiset olivat hyväksyneet naisen rooliksi uhrautujan ja yleisen moraalinvartijan roolin, mutta viimeistään 1900-luvulle tultaessa tämä kuva muuttui keskiluokkaisten naisten tullessa aktiivisemmin mukaan raittiustoimintaan. Naiskuva muuttui passiivisesta ja lempeästä uhrautujasta aktiiviseksi toimijaksi, jonka oli oltava reipas ja toimelias. Toisaalta naiskuvassa säilyi jotain vanhaa: äidillisyyys ja äitiys olivat yhä naisen tärkeimpiä ja ensisijaisia tehtäviä, mutta nyt tapa toteuttaa äitiyttä laajeni pelkästä kodin piiristä koskettamaan koko suomalaista yhteiskuntaa. Äitiydestä ja äidillisyydestä tuli tällä tavoin aikaisempaan aktiivisempia ja laaja-alaisempia ilmiöitä. Tätä ajattelua ja naiskuvaa ilmentävät tässä tutkimuksessa käytetyt alkuperäislähteet. Lähdeaineistoissa painotetaan ehdottomasti aktiivista naiskuvaa ja naisten tehtävää yhteiskunnallisina äiteinä, jotka vaalivat ja rakensivat Suomen nuorta valtiota, vieden sitä kohti parempaa ja valoisampaa huomista. Naisten

311 Kaartinen 2011, 21.

toiminta oli yhteiseen ja yhteiskunnalliseen hyvään tähtäävää eräänlaista ”laupeustyötä,” mikä oli naistoimijoille tuohon aikaan hyvin tyypillistä ja luonteenomaista.

Teema yhteiskunnallisesta äitiydestä näkyy siinäkin, että juuri naisten tapauksessa vedottiin jatkuvasti heidän kasvatus- ja valistusvelvollisuuteensa ja naisten kykyyn parantaa kansakunta äidinrakkaudellaan. Tässä on nähtävissä selkeä sukupuolinen jako: naisille kuului ”äidillinen” huolenpito ja kasvattaminen, kun taas miehille ohjautui ideologinen ja konkreettinen osa-alue puhtausopin suhteen. Yhteiskunnallinen äitiys oli kutsumus, johon naiset syntyivät ja jota vain he pystyivät toteuttamaan. Heidän tehtäväkenttäänsä äiteinä ja lastenkasvattajina ei voitu siirtää miehille, vaan snellmanilaisen ajattelumallin³¹² mukaan ainoastaan naiset kykenivät täyttämään äidillisyydellään tämän tietyn aukon kansakunnan muovaamisessa. Heidän merkityksensä puhtaudesta huolehtimisessa korostui kun taas miehet jäivät näissä asioissa taka-alalle.

Tutkimuksessa huomattavaan asemaan noussut termi on paitsi yhteiskunnallinen äitiys, myös kansallinen puhtaus. Tutkimuksen kautta on toivottavasti pystytty valaisemaan sitä laajaa toimintakenttää, jolle jyvaskyläläisten naistoimijoiden toiminta näiden ilmiöiden suhteen sijoittui. Lisäksi tässä työssä on todistettu naisten merkittävä osuus yhteiskunnan sosiaalisessa rakennustyössä. Tutkimusaineistoon nojaten on perusteltua väittää, että Jyväskylässä toimineiden aktiivinaisten ja heidän yhteistyökumppaneidensa ensisijaisena tarkoituksena oli paitsi ohjata Suomen kansa uusien, parempien ja puhtaampien elämäntapojen piiriin, myös huolehtia, että mahdollisimman moni yhteiskunnan jäsenistä saisi osakseen huolenpitoa.

Naisten rooli kansanvalistuksellisessa toiminnassa näyttäisi olleen eräänlaista henkistä, vuoden 1918 sodan jälkeistä moraalin uudelleen rakentamista ja tulevien ongelmien ennaltaehkäisemistä. Kansallinen puhtaus ei merkinnyt vain suomalaisen kansanaineksen puhdistamista epätoivotuista ja haitallisista aineksista, vaan se oli pitkälti degeneraation ennaltaehkäisyä ja jatkuvaa kilvoittelua kohti parempaa kansalaisuutta. Naisten tekemän valistus- ja auttamistyön merkitys korostui, sillä he ottivat merkittävästi vastuuta Suomen kansan ohjaamisesta kohti parempaa huomista.

312 Kaartinen 2011, 22.

Toisaalta naisten korostunutta asemaa kansallisessa puhdistustyössä selittyy myös sillä, että heidän uskottiin olevan kykeneväisiä huolehtimaan kansakunnan puhtaudesta niin henkisellä kuin fyysisellä tasolla. Puhtausoppi ja tätä kautta kansakunnan jalostaminen kohti parempaa ja ylevämpää ihmisyyttä oli jokaisen kansalaisen ensisijainen tehtävä ja uudenlaisen aktiivisen kansalaisuuden määritelmä. Puhtauden vaaliminen ja ylläpitäminen ei ollut pelkästään naisten tai aikuisten tehtävä, vaan siihen kasvatettiin heti lapsesta. Tätä myötä raittius ja ruumiillinen puhtaus olivat kansalaisuutta määrittävä tekijä, johon jokainen kansalainen tuli kasvattaa mahdollisimman nuoresta ja jota tuli paitsi ylläpitää, myös pyrkiä jatkuvasti kohti parempaa.

Naisten siveellisyys ja kunnollisuus olivat suoraan verrattavissa isänmaan rakkauteen ja ne olivat myös ehkä tärkeimpiä tapoja ilmentää sitä. Naisten ajateltiin olevan kasvatuksellisissa ja moraalisisissa tehtävissä ensisijaisesti ja luontaisesti kyvykkämpiä, joten tätä kautta naisten panos yhteiskunnallisen hyvinvoinnin ylläpidossa oli korvaamatonta. Toisaalta naisten kykeneväisyys yhteiskunnalliseen toimintaan ja oikeanlaiseen kansalaisuuteen oli sidoksissa paitsi heidän siveellisyyteensä, myös heidän sivistyksensä tasoon. Aikalaisajattelussa painotettiin sivistyksen merkitystä, jonka kautta naiset oppivat arvostamaan siveellisyyttä ja kontrolloimaan sekä tunteitaan että halujaan. Sivistyksen kautta nainen saattoi saavuttaa paremman aseman, jonka hän ansaitsi itse tämän moraalisen ylemmyytensä kautta. Toisaalta voidaan ajatella myös niin, että aktiivisen toimijan rooli yhteiskunnassa oli naiselle mahdollista vain moraalisen ylemmyyden avulla. Asiaa näin tarkastellen voidaan tästä ajattelusta löytää varsin looginen jatkumo, jota monet Jyväskylässä toimineet naisyhdistykset toteuttivat omassa toiminnassaan. Naisten sivistämisessä ei ollut kyse vain heidän henkisen elämänsä rikastuttamisesta, vaan myös kansakunnan kehittämisestä ja naisen aseman parantamisesta osana yhteiskuntaa.

Yhteiskunnallisten äitien työssä oli kuitenkin myös toinen puoli, joka käy erityisen hyvin ilmi sekä Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen että Jyväskylän NNKY:n toimintakertomuksista: työ oli raskasta, sen tekijöistä oli puutetta eikä sisällissodan jälkeensä jättämä kahtiajako auttanut tilannetta. Toimintakertomuksissa edellistä vuotta pohdittiin usein synkissä ja jopa lähes toivottomissa tunnelmissa. Yhteiskunnassa vallitseva sekaannus vaikutti konkreettisesti naisyhdistyksiin ja vallitsevasta tilanteesta johtuen taloudelliset resurssit olivat naisyhdistyksillä useimmiten vähäiset, joten toimintakykyisyys oli siitäkin johtuen rajallista. Toimintaa

yhteiskunnan hyväksi harjoitettiin kuitenkin siinä määrin, mitä se oli mahdollista, ja yksi suurimmista synneistä oli nimenomaan toimettomuus. Yhteisten asioiden puolesta piti toimia ja syyllisiksi nähtiin ennen kaikkea ne, jotka seisoivat syrjässä eivätkä osallistuneet yhteiseen toimintaan.³¹³ Oikeanlainen kansalaisuus oli ennen kaikkea aktiivista kansalaisuutta ja toimimista suomalaisen kansakunnan parantamiseksi: olipa toiminta sitten kuinka vähäistä tai pientä tahansa, oli se silti merkityksellistä ja arvokasta.

Tutkimus todistaa, että tutkittuun ajanjaksoon mennessä naisasialiike oli läpäissyt suomalaisen yhteiskunnan eri tasot. Naisiasiatoiminnan kokivat historiikkien sekä toimintakertomusten perusteella arvokkaaksi niin porvarillinen naisjärjestö Suomalainen Naisasialiike kuin työläisnaisia edustanut Jyväskylän Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistyskin. Lähdeaineistosta käy ilmi, että naistoimijoilla oli vahva usko naisasiaan ja naisten merkitykseen yhteiskunnallisessa toiminnassa. Kuten lähdeaineistossa todetaan, naiskysymys ei ollut enää oma erillinen asiansa vaan se on sidoksissa kaikkiin muihinkin yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Naiskysymys nähtiin osana koko yhteiskunnallisten asioiden kenttää ja aikalaisnaiset kokivat naisasian merkityksellisenä ja jatkuvasti kehittyvänä. Jyväskyläläiset naistoimijat näyttäytyivät aktiivisessa valossa ja toimintaa jatkettiin sitkeästi vaikeuksista huolimatta. Mielenkiintoinen piirre ylipäätään suomalaisessa naisjärjestötoiminnassa oli, että vaikka Suomessa omaksuttiinkin vaikutteita muualta ja seurattiin ulkomaisia esimerkkejä, kaikki tämä sulautui mukaan suomalaiseen mentaliteettiin ja liittyi osaksi sitä. Suomalaiset naistoimijat säilyttivät oman identiteettinsä vaikka hyväksyivätkin ulkomaisia vaikutteita täydentämään omaan toimintaansa.

Yhteiskunnallinen äitiys oli ilmiönä siinäkin mielessä huomattava, että sen kautta naiset ansaitsivat valtaa. Näiden naisten oli täytettävä tietyt kriteerit eikä heidän saamansa valta ollut absoluuttista tai rajatonta, mutta se oli varsin todellista valtaa. Heille annettiin merkittävä rooli suomalaisen yhteiskunnan uudelleenrakentamisessa ja sen toipumisprosessissa, ja nämä naiset ottivat roolinsa tosissaan. Heidän saamansa valta oli oikeutta määritellä moraalisesti oikeaa ja hyväksyttävää, ja heillä oli valtaa toimia aatteidensa puolesta. Naiset saivat yhteiskunnallisen äitiyden viitan harteilleen heille määrätynä tehtävänä, mutta toisaalta varsinainen naisjärjestötoiminta tai opettajan kutsumuksen valinta perustuivat naisten omaan tahtoon toimia. Marilyn French on

313 JyMA JSNY, toimintakertomus 1925.

todennut, että naiset ovat yleensä jääneet ilman valtaa, mutta mielestäni tämä tutkimus osoittaa toista. On perustellumpaa yhtyä Michel Foucault'n näkökantaan siitä, että valta on pikemminkin monimutkainen verkosto ja se ilmenee hyvin erilaisissa muodoissa. Valta ei ole yksiselitteisesti joko oleva tai ei oleva ilmiö, kuten French tuntuu ajattelevan. Suomi on siinä mielessä mielenkiintoinen poikkeustapaus, että täällä naiset saivat äänioikeuden jo varhain vaikka koko naisasia pysyi varsin pitkään lähes tuntemattomana käsitteenä myös naisjärjestötoimintaan osallistuneille. Toisaalta naiset olivat olleet mukana myös poliittisessa toiminnassa jo pitkään ennen äänioikeuden saamista kuten esimerkiksi Jyväskylän alueella.

Vallan diskurssia tarkastellessa on ilmeistä, ettei naishistoria tosiaan ole ollut yhtenäistä ”vallattomien ja unohdettujen” historiaa, vaan siihenkin ovat sisältyneet omat valtarakenteensa. Tätä kautta korostuu se puoli, etteivät naiset ole toisaalta toimineet vain yhtenä yhtenäisenä rintamana, vaan heidän pyrkimyksensä ovat poikenneet toisistaan välillä huomattavasti riippuen siitä, mihin ryhmään tai sosiaaliluokkaan he ovat kuuluneet. Vallan diskurssin avulla voidaan paljastaa kenellä valtaa on ollut, tapa käyttää valtaa ja mihin vallankäytöllä on pyritty. Vaikka erilaisilla naisilla oli eri määrä valtaa, on olennaisempaa kuitenkin se, että heillä oli yleisesti hyväksytty oikeus tähän valtaan ja sen käyttämiseen. Yhteiskunnallinen äitiys oli naisia yhdistävä ilmiö, jonka avulla he saivat valtaa ja uudenlaista tilaa toimia ja vaikuttaa. Naisasialiikkeissä toimivat naiset eivät toisaalta hekään olleet yksi yhtenäinen ja selkeä ryhmä, vaan olivat jakautuneet erilaisiin ryhmittymiin esimerkiksi tavoitteidensa, mutta vielä selkeämmin sosiaalisen asemansa perusteella (vrt. porvaristo ja työläisnaiset). Olisikin harhaanjohtavaa esittää heidät yhtenäisenä rintamana, mitä he eivät todellisuudessa olleet ja tämä ilmenee monella tavalla tässä tutkimuksessa käytetystä lähdeaineistosta.

Kansalaisjärjestäytymisellä Suomessa oli selvästi oma erityisluonteensa, sillä täällä varsinaisten muodollisesti organisoitujen järjestöjen juurtuminen tapahtui huomattavasti hitaammin kuin Englannissa ja muualla Pohjoismaissa. Toisaalta yhdistyksiksi organisoituneet liikkeet sitoutuivat Suomessa poikkeuksellisen nopeasti sekä samaan aikaan hahmottuvaan valtiokoneistoon että ideologisella tasolla kansakunta-aatteeseen. Sukupuoliristiriita pysyi järjestäytymisen alkuvaiheessa harvinaisen näkymättömissä eikä se ohjannut ratkaisevissa määrin liikehdinnän kanavoitumista, vaan sosiaaliset ja ideologiset muutospyrkimykset suunnattiin varsin eriyttömään

kansalaistoimintaan.³¹⁴ Anu Koivunen on esittänyt, että naisten erillisjärjestäytyminen naisjärjestötoimintaan 1900-luvun alussa oli oire työväenjärjestön sisäisistä sukupuolihierarkioista³¹⁵, mutta niin työläisnaiset kuin -miehetkin tekivät yhteistyötä raittiusliikkeissä jo 1800-luvulla. On perusteltua väittää, että työväenluokan suhteen sukupuolien välisessä, eriytyneessä järjestötoiminnassa oli kyse eroista sukupuolille ominaisissa intresseissä eikä niinkään varsinaisista sukupuolihierarkioista.

Sukupuolten välisten hierarkioiden sijaan voitaisiinkin puhua sukupuolille ominaisista toiminta-aloista, jotka määrittivät sukupuolille hyväksytyt yhteiskunnallisen toiminnan kenttää. On hyvä huomioida sekin aspekti, että sukupuolille hyväksytyt toiminta ei koskenut vain naisia vaan myös miehiä: sukupuolten toiminnassa oli raja-aidat, jotka rajasivat sisäänsä niin naisille kuin miehillekin hyväksytyt toiminnan. Kokonaisjärjestäytymisessä sukupuoliraja ei ollut erityisen korostuneessa asemassa, mutta toisaalta sillä oli merkitystä siinä, mihin yhteiskunnallinen toiminta kohdistettiin. Sukupuoliero oli aina olennaisesti läsnä ja jo järjestäytyminen itsessään merkitsi sukupuolten välisessä suhteessa jotain hyvin radikaalia: uudelleenjärjestäytymistä. Se, että naiset olivat mukana yhteiskunnallisesti merkittävässä toiminnassa ja pääsivät toimimaan vaikuttajina, oli jo itsessään merkittävää ja arvokasta luoden pohjaa uudelle suomalaiselle, aktiiviselle naistoimijalle.

Toisaalta asian voin nähdä myös niin, että jo toiminta itsessään sekä oikeus siihen ovat valtaa. Naisjärjestöille ainoa todellinen keino saavuttaa jotain oli nimenomaan toiminta: pelkästään yhdistykseen nimellisesti liittyminen ei riittänyt, vaan yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi oli tehtävä töitä ja naisjäsenten oli osallistuttava toimintaan. Yhteiskunnallinen vaikuttaminen ja naisten toiminta sen suhteen koettiin niin tärkeänä, että yksilön haluttomuutta toimia sen suhteen ei hyväksytty eikä ymmärretty. Toiminta yhteiskunnallisissa asioissa toi valtaa, mutta tämä toiminta nähtiin jos ei aivan suoranaisena pakkona, niin ainakin moraalisenä ja henkisenä velvoitteena. Aktiivisuudella on valtaa tuovan toiminnan suhteen merkittävä rooli: mitä aktiivisemmin pyrkii toimimaan asioiden suhteen, sitä enemmän toiminnalla on todellisia mahdollisuuksia muutoksen tekemiseen. Naisyhdistyksillä vaikuttaisi olleen pohjimmiltaan melko samanlaiset pyrkimykset ja toimintatavat huolimatta siitä, mihin aatteeseen he olivat sitoutuneet. Naisyhdistysten aktiiviset jäsenet olivat usein myös

314 Sulkunen 1991, 66 - 67.

315 Koivunen 2004, 86.

muilla osa-alueilla aktiivisia toimijoita yhteiskunnallisten asioiden suhteen. Tästä esimerkkinä voidaan mainita Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen jäsenet, joista useat toimivat tutkittuna ajankohtana erilaisissa lautakunnissa, köyhäinhoidossa ja puheenjohtajana toiminut Hilja Virtamo toimi Jyväskylän kansakoulun johtokunnassa.³¹⁶

Vastaavanlaisesti oli myös niitä naisia, joilla ei ollut valtaa välttämättä edes itsensä suhteen, joten he puolestaan joutuivat vallankäytön kohteiksi ja heidät suljettiin aktiivisen kansalaisuuden ulkopuolelle. Tämä ei ollut pelkästään naisiin rajoittunut ilmiö vaan koski myös miehiä: vallankäytön kohteeksi joutuminen johtui lähes poikkeuksetta siitä, että yksilö oli leimattu poikkeusyksilöksi ja vialliseksi, joka ei ollut kykeneväinen tekemään päätöksiä edes oman itsensä suhteen. Valtapuheen kohteena ja sosiaalisen luokkajärjestelmän alemmilla portailla olevat naiset jäivät helposti toimijuuden kohteeksi eivätkä he itse voineet olla aktiivisia toimijoita. Heidän toimintaansa pyrittiin määrittämään ja rajoittamaan juuri siitä syystä, että heidän ei uskottu kykenevän pitämään hallussaan valtaa. Voisikin sanoa, että naisjärjestöt ja naisasialiikkeet saavuttivat heidän avullaan valtaa, tahtoivatpa he sitten itse sitä tai eivät. Tämä toimii hyvänä muistuttajana siitä, että naisten historia ei ole yksinkertaista eikä yksinkertaistettavissa. Myös naisissa on ollut erilaisia ryhmittymiä, joista toisilla on ollut enemmän valtaa kun taas toisilla sitä on ollut tuskin lainkaan. Tämän vastakkainasettelun eriarvoisuus ja ristiriitaisuus on valta-asetelman sekä vallan itsensä perusta.

Tutkimusta tehdessä pohdintaan on noussut kysymys siitä, mikä loppujen lopuksi oli nimenomaan Suomessa kansallista puhtautta eniten uhmaava tekijä: huono perimä vai huonot elämäntavat? Tämän aikalaiskuvaa ja -mentaliteettia valottavan tutkimusaineiston pohjalta voi todeta, että ainakin näiden kansan parissa toimineiden naisten mielestä vaakakupissa enemmän painava tekijä vaikuttaisi olleen huonot elämäntavat. Tutkimuksessa käytetyn lähdeaineiston perusteella vaikuttaa ilmeiseltä, että Galtonin ajatuksiin perustuva, ehdoton eugeniikka ei lyönyt kunnolla läpi Suomessa eikä tavoittanut myöskään yhteiskunnallista äitiyttä tai sen toteuttajia. Pyrkimys rotuhygieniaan tai eugeniikan toteuttamiseen eivät olleet naistoimijoiden tekemän työn tärkeimpiä tavoitteita. Tapahtumalehtisissä käytetyn retoriikan perusteella Suomalainen Naisasialiitto tosin edusti Harry Federlaylle ominaista eugenistista ajattelua, jossa

316 JyMA JSNY, ptk 18.9.1922: ptk 11.12.1923: ptk 8.12.1925: ptk 15.12.1925.

haluttiin lisää hyvää kansanainesta ja ehkäistä huonon perimän lisääntymistä. Muissa tutkimuksissa käytetyissä naisjärjestöissä sekä Jyväskylän seminaarin naisten keskuudessa annettiin huomattavasti enemmän painoarvoa siveellisille elämänarvoille, taistelulle taistelukieltolakia vastaan ja köyhien avustamiselle. Kukaan ei voinut päättää, mitä elämä toisi tullessaan, mutta jokainen pystyi itse päättämään omasta alkoholin kulutuksestaan sekä muista henkilökohtaisista valinnoista. Toisaalta alkoholi tunnuttiin näkevän turmelevana myrkkynä, jota nautittuaan ihmisestä tuli tahdoton eläin.

Sekä tutkimuksen aineistossa että aikalaisajattelussa alkoholi ja sen mukanaan tuomat ongelmat yhdistettiin naisiin vain miesten kautta: naiset olivat joko miestensä juomisen uhreja tai sitten he eivät osanneet huolehtia kodistaan ja perheestään tarpeeksi hyvin, mikä ajoi miehet juomaan. Naisten oma alkoholin käyttö oli puheenaiheena tabu, mistä johtuen sitä käsiteltiin esimerkiksi raittius- ja valistuskirjallisuudessa hyvin vähän. Tämän näkemyksen voi yhdistää ajattelumalliin naisista miehiä turmeltumattomampina, mistä johtuen heidän ajateltiin kykenevän vastustamaan viinan kiroja paremmin. Jos nainen ei tähän kyennyt tai osoitti jotain muita sielullisia tai ruumiillisia heikkouksia, oli hänen pakko olla huono ja viallinen nainen.

Tutkimuksen lähdeaineistosta ei käy myöskään ilmi, miten jyväskyläläiset naistoimijat suhtautuivat vammaisiin tai muihin vaikeasti sairaisiin. Tutkijalle huomattavasti haastavampaa on tulkita hiljaisuutta kuin lähdemateriaaleissa ilmi tulevia asioita. Mitä jo itsessään kertoo se, että joistakin asioista vaietaan eikä niitä tuoda julki? Yleensä tällaisia asioita ovat liian arkaluontoiset aiheet, jotka tutkijan näkökulmasta olisi kaikista kiinnostavimpia tutkimuskohteita. Tekstintuottaja tekee aina tekstiä luodessaan valinnan siitä, mitä hän ottaa tekstiinsä mukaan ja minkä hän jättää ulos. Henkilökohtaisemmissa teksteissä tällaisilla valinnoilla lienee vielä enemmän merkitystä kuin esimerkiksi toimintakertomusten kaltaisten julkisten tekstien kohdalla. Kaikesta huolimatta tällaisia valintoja tehdään jatkuvasti ja kaikenlaisten tekstien kohdalla. Kiinnostavaa olisi ollut esimerkiksi kuulla, miksi Suomalaisen Naisasialiikkeen julkaisema *Pilke*-lehti oli lopetettu ”tiukan sensuurin takia.”

Lähdeaineistojen perusteella voidaan todeta, että yhteiskunnallinen äitiys ei jäänyt vain aatteen tasolle, vaan se toteutui käytännön tekojen kautta. Naistoimijoille oikea tapa toteuttaa varsinaista kansan raittius- ja puhtausvalistusta sekä laupeudentöitä merkitsi nimenomaan käytännönläheistä toimintaa. Heille auttaminen ja yhteiskunnallinen

toiminta saattoi olla niinkin pientä, että he järjestivät iltaman kerätäkseen köyhälle mutta oppimisen haluiselle nuorelle varoja tai sitten he saattoivat maksaa vähävaraisen jäsenensä vuoden jäsenmaksun. Poiketen siis nykyään vallalla olevasta ajattelusta, että yhteiskunnallinen toiminta vaatisi huomattavia ponnisteluja tai muiden auttaminen tarkoittaisi kasvottomaksi jäävään järjestöön tai rahastoon sijoittamista, näille naistoimijoille se oli jotain aivan muuta. Hyvä työ saattoi olla läheisen auttamista tukalassa tilanteessa ja varsin vaatimattomalta vaikuttava teko. Tästä yhteiskunnallisessa äitiydessä lienee kyse: sen ydin ajatus ei jäänyt hienojen termien taakse piiloon, vaan se perustui arkiselle auttamiselle ja huolenpidolle. Yhteiskunnallisen äitiyden ytimenä oli ajatus siitä, että jokainen teki, minkä pystyi, eikä työ ollut koskaan liian vaatimatonta ollakseen merkittävää. Keskeistä toiminnassa oli nimenomaan halu auttaa ja usko omaan työpanokseen. Tuhoisinta yhteiskunnalle oli yhteiskunnallisista velvollisuuksista luistaminen, sillä vain yhteisvoimin päästiin eteenpäin.

Liisa Rantalaihon mielestä³¹⁷ yhteiskunnallinen äitiys ei ollut sukupuolten välistä tasa-arvoista toimintaa, mutta se oli merkittävä askel kohti tasa-arvoisempaa yhteiskuntaa ja kehitystä, jossa naiset olisivat yhtäläillä hyväksytyjä yhteiskunnalliseen toimintaan kuin miehet. Suomalaisen yhteiskunnan tulevaisuuden uskottiin riippuvan yhteiskunnallisista äideistä ja heidän toiminnastaan, mikä osoittaa naisilla olleen poikkeuksellisen merkittävä rooli kansakunnan jälleenrakentamisessa. Miesten sota saattoi loppua vuoden 1918 sisällissotaan, mutta naisten sota oli vasta alkamassa. Naistoimijoiden yksi tärkein tehtävä oli taistelu kieltolakia vastaan, ja vaikka se lopulta hävittiin, niin merkittävämpi saavutus oli toiminnan kautta saavutettu oikeus toimia osana yhteiskuntaa. Yhteiskunnallisten äitien suurin saavutus olikin vakiinnuttaa eri ideologioihin sekä yhteiskuntaryhmiin kuuluvat naiset hyväksytyiksi ja pysyviksi toimijoiksi suomalaisen yhteiskunnan ja hyvinvoinnin puolesta.

317 Rantalaiho 1994, 21 - 24.

Lähteet

Arkistolähteet

Jyväskylän Maakunta-arkisto (JyMA)

Suomalaisen Naisasialiikkeen (SNL) Jyväskylän jaosto

Historiikki.

Kirjekonseptit ja -toisteet

Naisten Raittiuskeskukselta saapuneet kirjeet.

SNL:n hallinnolta saapuneet kirjeet.

Kirjekonseptit.

Painotuotteet.

Jyväskylän Sosiali-demokraattinen Naisyhdistys (JSNY)

Saapuneet kirjeet 1924–1928.

Toimintakertomukset 1917–1929.

Sosiali-demokraattisen Naisliiton edustajakokousten selostukset 1913–1921.

Pöytäkirjat 1917–1929.

Jyväskylän Nuorten Naisten Kristillinen Yhdistys ry:n arkisto (NNKY)

Pöytäkirjat 1911–1925.

Toimintakertomukset 1920–1980.

”Muistelmia yhdistyksen 22-vuotistaipaleelta” 1922.

Vaajakosken Sosiali-demokraattisen Naisyhdistyksen arkisto (VSNY)

Pöytäkirjat 1925–1933.

Toimintakertomukset 1925–1933.

Jyväskylän seminaarin arkisto (JSA)

Naisosaston luokkapäiväkirjat 1920–21, luokat I, II, III, IV ja V.

Naisosaston luokkapäiväkirjat 1921–22, luokat I, II-III, IV ja V.

Naisosaston luokkapäiväkirjat 1922–23, luokat Ia, Ib, II, III, IV ja V.

Naisosaston luokkapäiväkirjat 1923–24, luokat Ia, Ib, IIa, IIb, III ja V.

Naisosaston luokkapäiväkirjat 1924–25, luokat Ia, Ib, IIa, IIb, IIIa ja IIIb.

Tutkimuskirjallisuus

Aalton, Ilana & Leskelä-Kärki, Maarit: Jatkumoina ja uusia käännteitä : Sukupuolihistoria 2010-luvulla. Sukupuolentutkimus 1/2014, s. 4-6.

Annola, Johanna: Äiti, emäntä, virkanainen, vartija. Köyhäintalojen johtajattaret ja yhteiskunnallinen äitiys 1880 - 1918. Hansaprint – Hansa direct, Helsinki 2011.

Eilola, Jari: ”Johdanto: Hyväksyä vai torjua – Liukuvien rajavetojen historiaa” (2003), teoksesta toim. Eilola, Jari: Sietämättömät ja täydellinen maailma: kirjoituksia suvaitsemattomuudesta. Kopijyvä Oy, Jyväskylä 2003.

Einonen, Piia, Karonen, Petri & Nygård, Toivo (toim.): Jyväskylän yliopiston historia. Osa 1, Seminaarin ja kasvatustieteellisen korkeakoulun aika 1863–1966. Jyväskylä : Jyväskylän yliopisto, 2009.

French, Marilyn: Vallan tuolla puolen: nainen, mies ja moraalit. Weilin + Göös, Espoo 1986.

Foucault, Michel: Seksuaalisuuden historia. Gaudeamus, Tampere 1998.

Haapala, Pertti: Kun yhteiskunta hajosi : Suomi 1914–1920. Edita, Helsinki 1997.

Halmesvirta, Anssi: Turanilaisia ja herrasneekereitä. Aatehistoriallisia tutkimuksia brittiläisestä rotuajattelusta. Tammer-Paino Oy, Tampere 1993.

Halmesvirta, Anssi: ”Kansallisen vastuskyvyn puolesta. Konrad ReijoWaara ja degeneraation idea 1880–1918” (1995), teoksesta toim. Lahtinen, Merja: Historiallinen arkisto 105. Hakapaino Oy, Helsinki 1995.

Halmesvirta, Anssi: ”Puhtaus on puoli ruokaa” (1996), teoksesta toim. Roiko-Jokela, Heikki: Siperiasta siirtoväkeen. Kopi-Jyvä Oy, Jyväskylä 1996.

Halmesvirta, Anssi: Vaivojensa vangit. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1998.

Halmesvirta, Anssi: *Public History in the Making: A New Methodological Approach to Study Memory-Building*. Jean Monnet Centre for European Studies (CEuS), University of Bremen 2011.

Harjula, Liisa: ”Seminaariaajan uranuurtajanaisia” (2004), teoksesta toim. Liisa Harjula & Marja-Liisa Hyvönen: *Harvinaisesta moninaiseksi*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2004.

Harjula, Minna: ”Hyvät, pahat ja kelvolliset. Vammaisuus suomalaisessa yhteiskunnassa 1800-luvun lopulta 1930-luvun lopulle,” (1996), teoksesta toim. Peltola, Jarmo & Markkola, Pirjo: *Kuokkavieraiden pidot*. Vastapaino, Tampere 1996.

Harjula, Minna: *Vaillinaisuudella vaivatut*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1996.

Harjula, Minna: ”Uhka vai uhri? Vammaisuus ja kansanterveys Suomessa 1880–1939” (1999), teoksesta toim. Helén, Iipo & Jauho, Mikko: *Kansalaisuus ja kansanterveys*. Gaudeamus, Helsinki 1999.

Heikkilä-Pesonen, Satu: ”Me saamme tehdä mitä haluamme!” – Väkivalta Jyväskylän kaupungissa v. 1913–1920. Jyväskylän yliopisto, 2002.

Hietala, Marjatta: ”Federlay, Harry (1879–1951)”, 28.10.2003. Kansallisbiografia-verkkopainos, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Linkki: <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/5980/> Viitattu 2.4.2014.

Hietala, Marjatta: ”Rotuhygieniä”, (1985), teoksesta toim. Kemiläinen, Aira: *Mongoleja vai germaaneja? – Rotuteorioiden suomalaiset*. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala 1985.

Hirdman, Yvonne: *Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning*. Kvinnovetenskapling Tidskrift 3/1988, s. 49-63.

Häkkinen, Antti J.: *Rahasta - vaan ei rakkaudesta: prostituutio Helsingissä 1867–1939*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 1995.

Hämäläinen, Johanna: ””Eroowaisuus riippui miehestä ja pullosta.” – Keskiluokan sosiaalisen rajavedon ja kansakuvan tuottamisen keinot 1800-luvun jälkipuoliskon raittiuskirjallisuudessa” (2003), teoksesta toim. Eilola, Jari: Sietämättömät ja täydellinen maailma: kirjoituksia suvaitsemattomuudesta. Kopijyvä Oy, Jyväskylä 2003.

Hämäläinen, Pekka Kalevi: ”Suomenruotsalaisten rotukäsityksiä vallankumouksen ja kansalaissodan aikoina” (1985), teoksesta toim. Kemiläinen, Aira: Mongoleja vai germaaneja? – Rotuteorioiden suomalaiset. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala 1985.

Isaksson, Pekka & Jokisalo, Jouko: Kallonmittaajia ja skinejä: Rasismin aatehistoriaa. Like, Helsinki 2005.

Jalava, Marja: ”Kokonainen elämä on ihmisen pyhin oikeus” – Robert Lagerborgin seksuaaliradikalismi ja ylempien yhteiskuntaryhmien keskinäiset esiaviolliset suhteet 1900-luvun alun Suomessa. Helsingin yliopisto, Helsinki 1997.

Jallinoja, Riitta: Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet. Juva WSOY, Porvoo 1983.

Julkunen, Raija: ”Naisten yliopisto” (2004), teoksesta toim. Harjula, Liisa & Hyvönen, Marja-Liisa: Harvinaisesta moninaiseksi. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2004.

Julkunen, Raija: ”Suomalainen sukupuolimalli – 1960-luku käänteenä” (1994), teoksesta toim. Anttonen, Anneli, Henriksson, Lea & Nätkin, Ritva: Naisten hyvinvointivaltio. Vastapaino, Tampere 1994.

Kaarninen, Mervi: ”Ei ammattia vaan perhettä varten – Työläistyttöjen koulutus 1920-luvun Tampereella”, (1989) teoksesta toim. Laine, Leena & Markkola, Pirjo: Tuntematon työläisnainen. Vastapaino, Tampere 1989.

Kaartinen, Aija: Kansan raittiudeksi ja kotien onneksi. Naisten kieltolakimieliopiteet ja toiminta kieltolain puolesta ja sitä vastaan 1919–1932. Hakapaino Oy, Helsinki 2011.

Kaikkonen, Olli: ”Eriarvoisuusajattelu, rotukäsitykset ja sosiaalidarwinismi” (1985),

teoksesta toim. Kemiläinen, Aira: Mongoleja vai germaaneja? – Rotuteorioiden suomalaiset. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala 1985.

Kemiläinen, Aira: ”Johdanto” (1985), teoksesta toim. Kemiläinen, Aira: Mongoleja vai germaaneja? – Rotuteorioiden suomalaiset. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala 1985.

Kemiläinen, Aira: Suomalaiset, outo Pohjolan kansa. Rotuteoriat ja kansallinen identiteetti. Tammer-Paino Oy, Tampere 1993.

Kiiski, Venla: Tekla Hultin, poliitikko. Tampereen Pikakopio Oy, Tampere 1978.

Klein, Viola: The Feminine Character. History of an Ideology. Routledge and Kegan Paul, London 1971.

Koivunen, Anu: ”Emansipaatio” (2004), teoksesta toim. Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne: Avainsanat : 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere 2004.

Kokko, Marja: ”Lucina Hagman ja naisen tehtävä” (1996), teoksesta toim. Heikki Roiko-Jokela: Siperiasta siirtoväkeen. Kopi-Jyvä Oy, Jyväskylä 1996.

Kokko, Marja: Sisaret, toverit. Naisten järjestäytyminen, ryhmätietoisuus ja kansalaistuminen Jyväskylässä 1800-luvun lopulta 1930-luvulle. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1998.

Kokko, Marja: ”Kansakouluopettajat ja yhteiskunnan kutsu” (2004), teoksesta toim. Liisa Harjula & Marja-Liisa Hyvönen: Harvinaisesta moninaiseksi. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2004.

Kuusi, Hanna: ”Tuberkuloosin torjunta ja moderni kansalainen” (1999), teoksesta: Helén, Ilpo & Jauho, Mikko (toim.): Kansalaisuus ja kansanterveys. Gaudeamus, Helsinki 1999.

Kuusi, Sakari: Wolmar Styrbjörn Schildt-Kilpinen : elämä ja toiminta. Gummerus, Jyväskylä 1962.

Lehtonen, Eeva-Liisa: Säätyläishuveista kansanhuveiksi, kansanhuveista kansalaishuveiksi : maaseudun yleishyödyllinen huvitoiminta 1800-luvun alusta 1870-luvun loppuun. Helsinki, Suomen Historiallinen Seura 1994.

Lähteenmäki, Maria: Mahdollisuuksien aika. Työläisnaiset ja yhteiskunnan muutos 1910–1930-luvun Suomessa. Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi 1995.

Lähteenmäki, Maria: ”Vastuu kasvattaa itsenäisyyttä. Naisliike Suomea rakentamassa” (1999), teoksesta toim. Lipponen, Päivi ja Setälä, Päivi: Suomalainen nainen. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 1999.

Manner, Aino: Viesti yöstä : mielisairaalakokemuksia. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 1935.

Markkola, Pirjo & Östman, Ann-Catrin: Historian ja naistutkimuksen välissä. Naishistoria Suomessa 1970-luvulta 1990-luvun puoliväliin. Sukupuolentutkimus 1/2014, s. 44-51.

Markkola, Pirjo: ”Maaseudun työläisvaimot”, (1989) teoksesta toim. Laine, Leena & Markkola, Pirjo: Tuntematon työläisnainen. Vastapaino, Tampere 1989.

Markkola, Pirjo: ”Marginaali historian keskipisteessä” (1996), teoksesta toim. Peltola, Jarmo & Markkola, Pirjo: Kuokkavieraiden pidot. Vastapaino, Tampere 1996.

Markkola, Pirjo: Synti ja siveys. Naiset, uskonto ja sosiaalinen työ Suomessa 1860 - 1920. Tammer-Paino Oy, Tampere 2002.

Markkola, Pirjo: Työläiskodin synty. Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle. Helsinki, Suomen Historiallinen Seura 1994.

Marx, Karl & Engels, Friedrich: Kommunistinen manifesti (Manifest der kommunistischen Partei, 1848). Suomentaneet Koivisto, Juha, Mäki, Markku ja Uusitupa, Timo. Johdanto: Eric Hobsbawm. Tampere: Vastapaino, 1998.

Mattila, Markku: ”Eugeenikkojen eurooppalainen” (1994), teoksesta toim. Halmesvirta, Anssi: Eurooppalainen ihminen: Todellisuutta, ihanteita ja pelkoa. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1994.

Mattila, Markku: Kansamme parhaaksi: rotuhygieniä Suomessa vuoden 1935 sterilisointilakiin asti. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1999a.

Mattila, Markku: ”Rotuhygieniä ja kansalaisuus” (1999b), teoksesta toim.: Helén, Ilpo & Jauho, Mikko: Kansalaisuus ja kansanterveys. Gaudeamus, Helsinki 1999b.

Mattila, Markku: ”Syrjintää tieteellisin keinoin – Rotuhygieniä ja rasismi” (1996), teoksesta toim. Peltola, Jarmo & Markkola, Pirjo: Kuokkavieraiden pidot. Vastapaino, Tampere 1996.

Meyer, Alfred G.: “Introduction” (1987), teoksesta Braun, Lily: Selected Writings on Feminism and Socialism. Indiana University Press, 1987.

Mäkinen, Katriina: ”Ihmeellinen kone – haave uudesta ihmisestä” (1992), teoksesta toim. Hapuli, Ritva, Immonen, Kari & Mäkinen, Katriina: Vampyyrinainen ja Kenkkuniemen sauna. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1992.

Nygård, Toivo: Erilaisten historia. Marginaaliryhmät Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1998.

Nygård, Toivo: ”Erilaisten historian problematiikasta ja lähteistä” (1999), teoksesta toim. Roiko-Jokela, Heikki: Vanhuus, vaivat ja erilaiset. Kopijyvä Oy, Jyväskylä 1999.

Nygård, Toivo: ”Suhtautuminen romaneihin 1800-luvun Suomessa” (2003), teoksesta toim. Eilola, Jari: Sietämättömät ja täydellinen maailma: kirjoituksia suvaitsemattomuudesta. Kopijyvä Oy, Jyväskylä 2003.

Oinas, Elina; Östman, Ann-Catrin: ”Toisin tekemisen ehdoista” (2002). Naistutkimus 15/2002, s. 3.

Oinas, Elina; Östman, Ann-Catrin: ”Tiedettä, keskustelua, kuppikuntaisuutta?”

Naistutkimus 16/2003, s. 1.

Oja-Kaukola, Aarno: ”Leivässä turva – väkijuomissa turma! Raittiustyöstä kilpakirjoituksin,” (2008) artikkeli julkaistu lehdessä Veteraaniopettaja 21.11.2008.

Ollila, Anne: Aika ja elämä: aikakäsitys 1800-luvun lopussa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 795. Vammalan Kirjapaino Oy, Helsinki 2000.

Ollila, Anne: ”Naishistoria ja sukupuolijärjestelmä” (2002), teoksesta toim. Immonen, Kari ja Leskelä-Kärki, Maarit: Kulttuurihistoria: johdatus tutkimukseen. Karisto Oy, Hämeenlinna 2002.

Ollila, Anne: Suomen kotien päivä valkenee...: Marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1935. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1993.

Pehkurinen, Mika: ”Työtä punaisen huomisen hyväksi: Piirisihteeri Oskari Suutala ja keskisuomalaisen työväenliikkeen murrosvuodet 1906–1918” (1997), teoksesta toim. Roiko-Jokela, Heikki: Huhut, unet, sodomiitit, moraalinvartijat, elämäkerrat, puhuttelusanat ja ammattinimikkeet. Kopi-Jyvä Oy, Jyväskylä 1997.

Peltonen, Matti: Jyväskylän kansakoulun historia. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1989

Pietikäinen, Petteri: Hulluuden historia. Gaudeamus, Tallina 2013.

Pohtila, Eliisa: Liian huono kansalaiseksi? – Kansalaisihanne sterilisaatioasiakirjoissa v. 1935–1949. Helsingin yliopisto, Helsinki 2001.

Prasad Vidyarthi, Lalita: ”A new look at the old question” (1983), teoksesta Racism, science and pseudo-science. Unesco, Paris 1983.

Rankinen, Vuokko: Raamatunselistystä ja huolta lähimmäisistä. Jyväskylän NMKY:n ja NNKY:n viisi ensimmäistä toimivuotta. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2008.

Rantala, Jukka: Kansakoulunopettajat ja kapina : vuoden 1918 punaisuussytökset ja

opettajan asema paikallisyhteisössä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2002.

Rantalaiho, Liisa: ”Sukupuolisopimus ja Suomen malli” (1994), teoksesta toim. Anttonen, Anneli, Henriksson, Lea & Nätkin, Ritva: Naisten hyvinvointivaltio. Vastapaino, Tampere 1994.

Rantanen, Päivi: Suolatut säkeet : Suomen ja suomalaisten diskursiivinen muotoutuminen 1600-luvulta Topeliukseen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1997.

Rantonen, Eila: ”Kauniit ja älykkäät eurooppalaiset?” (1999), teoksesta toim. Isaksson, Pekka & Jokisalo, Jouko: Eriarvoisuus, valistuksen lupaus ja rasismi. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1999.

Roiko-Jokela, Heikki: ”Holhoukseen julistamisen perusteista noin 1600–1985” (1999), teoksesta toim. Roiko-Jokela, Heikki: Vanhuus, vaivat ja erilaiset. Kopijyvä Oy, Jyväskylä 1999.

Roiko-Jokela, Heikki: Suvun vallasta edunvalvontaan. Suomalainen holhousjärjestelmän kehitys keskiajalta 2000-luvulle. Kopijyvä Oy, Jyväskylä 2006.

Ross, Carl: ”Minna Canth: Her Political, Social and Cultural Significance in Finland” (1986), teoksesta toim. Ross, Carl & Wargelin Brown, K. Marianne: Women Who Dared: The History of Finnish American Women. Parta Printers, New York Mills 1986.

Saarinen, Aino: ”Naistutkimus - paradigmahaaste?” (1988), teoksesta toim. Setälä, Päivi & Kurki Hannele: Akanvirtaan. Yliopistopaino, Helsinki 1988.

Saarinen, Aino: ”Aamuruskoa ja äänioikeutta – Työläisnaisliikkeen alkuvaiheita Tampereella” (1989), teoksesta toim. Laine, Leena & Markkola, Pirjo: Tuntematon työläisnainen. Vastapaino, Tampere 1989.

Salmi, Eeva & Laakso, Mikko: Maahan lämpimään. Suomen viittomankielisten historia. Libris, Helsinki 2005.

Scott, Joan Wallach: Gender and the Politics of History. Columbia University Press, New York 1999.

Setälä, Päivi: ”Moni/nainen historiaan. Naishistorian sanoma” (1988), teoksesta toim. Setälä, Päivi & Kurki Hannele: Akanvirtaan. Yliopistopaino, Helsinki 1988.

Sulkunen, Irma: Naisen kutsumus : Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen. Hanki ja jää, Helsinki 1989.

Sulkunen, Irma: Raittius kansalaisuskontona. Raittiusliike ja järjestäytyminen 1870-luvulta suurlakon jälkeisiin vuosiin. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1986.

Sulkunen, Irma: Retki naishistoriaan. Painokaari Oy, Helsinki 1991.

Suvanto, Pekka: ”Rotu Marxin ja Engelsin ajattelussa” (1985), teoksesta toim. Kemiläinen, Aira: Mongoleja vai germaaneja? - Rotuteorioiden suomalaiset. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala 1985.

Tannen, Deborah: Gender and Discourse. New York, Oxford University Press 1994.

Tommila, Päiviö: Jyväskylän kaupungin historia 1837–1965 : 1. Jyväskylän kaupunki, Jyväskylä 1972.

Tuomaala, Saara: Työtätekevästä käsistä puhtaiksi ja kirjoittaviksi. Suomalaisen oppivelvollisuuskoulun ja maalaislasten kohtaaminen 1921–1939. Hakapaino Oy, Helsinki 2004.

Uimonen, Minna: ”Perheenäiti ja heikkohermoinen nainen. Hermoterveystieto naiskansalaisuuden tuottajana 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa” (1999), teoksesta toim. Helén, Ilpo & Jauho, Mikko (toim.): Kansalaisuus ja kansanterveys. Gaudeamus, Helsinki 1999.

Valjakka, Sirkka: Jyväskylän kaupungin rakennukset ja asukkaat 1837–1880. Keski-Suomen museoyhdistyksen julkaisuja 10. Jyväskylä, 1971.

Valtonen, Heli: ”Itsemurha ja sosiaaliset rajat 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun suomalaisen sivistyneistön lehdistöpuheessa” (2003), teoksesta toim. Eilola, Jari: Sietämättömät ja täydellinen maailma: kirjoituksia suvaitsemattomuudesta. Kopijyvä Oy, Jyväskylä 2003.

Valtonen, Heli: Minäkuvat, arvot ja mentaliteetit. Tutkimus 1900-luvun alussa syntyneiden toimihenkilönaisten omaelämäkertoista. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2004.

Valtonen, Heli: ”Seminaariyhteisö opettajien kouluttajana” (2009), teoksesta toim. Einonen, Piia, Karonen, Petri & Nygård, Toivo: Jyväskylän yliopiston historia : Osa 1, Seminaarin ja kasvatustieteellisen korkeakoulun aika 1863–1966. Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto 2009.

Vattula, Kaarina: ”Lähtöviivallako? Naisten ammatissa toimivuudesta, tilastoista ja kotitaloudesta” (1989), teoksesta toim. Laine, Leena & Markkola, Pirjo: Tuntematon työläisnainen. Vastapaino, Tampere 1989.

Vilkuna, Kustaa H. J.: Katse menneisyyden ihmiseen : valta ja aineettomat elinolot 1500–1850. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2010.

Virtanen, Emmi: Jumalalle, kodille ja yhteiskunnalle. Suomen Valkonauhaliiton naispoliisikysymys 1905–1925. Tampereen yliopisto, Tampere 2007.

Voittosaari, Anna-Liisa: Neulomayhtiöistä ompeluseuroihin : ompeluseurat diakonian ja kristillisten järjestöjen työmuotona Suomessa 1800- ja 1900-luvuilla. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1994.

Vuori, Jaana: Äidit, isät ja ammattilaiset : sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa. Tampere University Press, Tampere 2001.

Wargelin Brown, K. Marianne: ”Trailblazers in Finland for Women's Rights: A Brief History of Feminism in Finland” (1986), teoksesta toim. Ross, Carl & Wargelin Brown, K. Marianne: Women Who Dared: The History of Finnish American Women. Parta

Printers, New York Mills 1986.

Liite 1: Naiset suurimmissa joukkojärjestöissä vuosina 1885–1913

Vuosi	Raittiusliike		Suomenkielinen nuorisoseuraliike		Sosiaalidemokraattinen puolue	
	naisjäseniä	% koko jäsenistöstä	naisjäseniä	% koko jäsenistöstä	naisjäseniä	% koko jäsenistöstä
1885	631	21	--	--
1890	n. 3 200	40	--	--
1895	n. 2 700	44	--	--
1900	4 001	49	7 483	44	1 697	19
1905	n. 21 000	54	15 998	41	9 575	21
1908	16 119	44	16 828	24
1913	115 798	54	15 732	41	12 280	23

Lähde: Sulkunen, Irma: Retki naishistoriaan. Painokaari Oy, Helsinki 1991.

Liite 2: Naisjäsenten lukumäärä järjestöissä vuosina 1885–1913.

Järjestö	v. 1885	v. 1893	v. 1900	v. 1906	v. 1913
Naisasialiitto	52	390	1 015	1 388	835
Unioni	0	167	166	553	224
Työläisnaisten Liitto	0	0	353	3 440	1 315
Sos.dem. puolue	0	0	1 697	18 986	12 280
Suomenkiel. nuorisoseura- liike	0	1 100	7 483	15 000	15 732
Raittiusliike	631	3 877	4 991	2 1000	15 793

Lähde: ”Women who dared”: The History of Finnish American Women. Edited by Ross, Carl & K. Marianne Wargelin Brown. Parta Printers, New York Milla 1986.